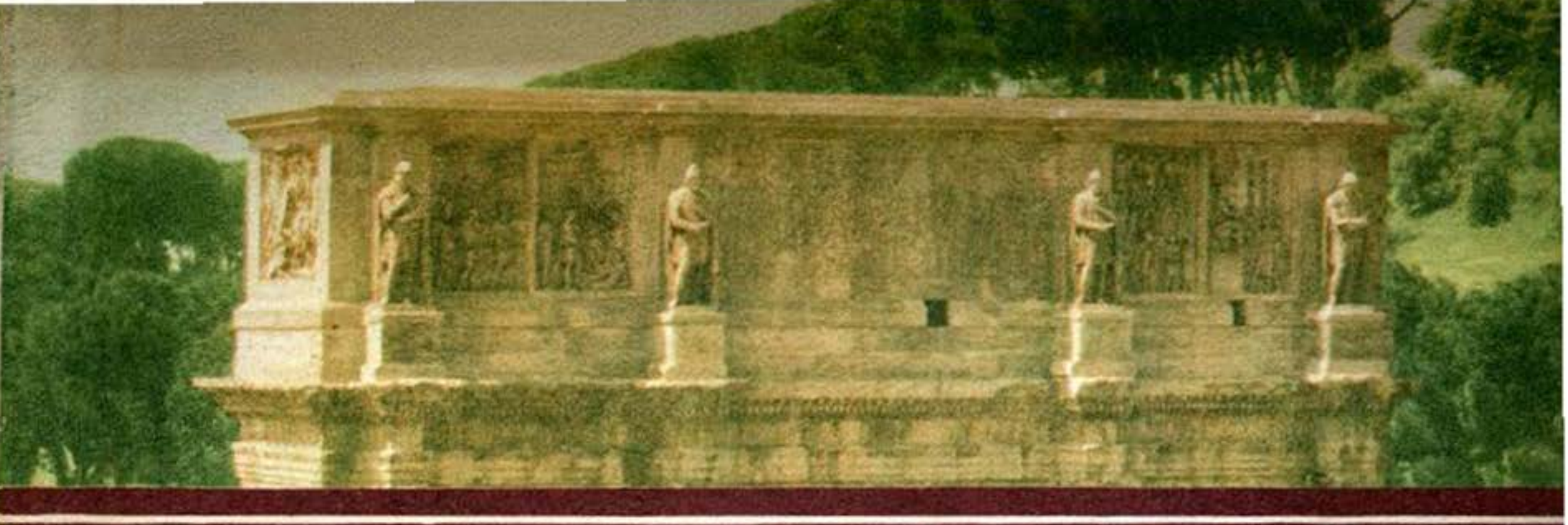

magazin istoric

SERIE NOUĂ IANUARIE 1990

DREPTATE

FRATIE

UNITATE

REVOLUTIE

NATIONALA

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 1 (274) ianuarie 1990

SUMAR

Da, istoria o face poporul: Zoe Dumitrescu-Buşulenga... 2 • **Tinerii salvează onoarea! Tinerii salvează istoria! Tinerii sînt nemuritori!:** Zoe Petre-Condurachi...2 • **Armata întotdeauna cu poporul!:** Constantin Antip...6 • **Ajunge!:** Cristian Popişteanu...9 • **Documente ale Revoluţiei din decembrie 1989...12** • **România — Europa — Lumea:** Dan Berindei...14 • **Istoria atacată cu buldozerele. Voci în apărarea patrimoniului naţional. O carte de** Dinu C. Giurescu **— Raderea trecutului României...18** • **Documente ale revoluţiei. Apelul celor şase împotriva dictaturii ceauşiste (martie 1989)...23** • **24 ianuarie 1859-22 decembrie 1989:** Gheorghe David... **24** • **1856-1857. Bucureşti şi Iaşi — românii se pronunţă unanim pentru Unire:** Gh. Platon...26 • **Amintiri din vremea Unirii:** Al. Papadopol-Calimah...29 • **O carte despre Brâncuşi interzisă de dictatură! ...32** • **Daco-romani şi români între Vechea şi Noua Romă:** Ioan Barnea...33 • **De la „ţara" lui Dromihaites la regatul lui Burebista:** Radu Florescu ...36 • **La Roma — dacii de pe Arcul lui Constantin:** Radu Ion Popescu...40 • **Ion Creangă — convingere fermă în viitorul ţării:** Petru I. David...41 • **Australia cere ajutor:** David Day...44 • **Radu R. Rosetti — 1939: alte pagini de jurnal...49** • **„Cap limpede":** Dorin Matei...48 • **Viaţa cotidiană în India antică:** Jawaharlal Nehru...54 • **Epilogul unei operaţii antifasciste reuşite:** Robert Aron...57 • **Gînduri despre istoriografia secolului XX:** Viorica Moisuc...8 • **Dialog cu cititorii...62**

COPERTELE NOASTRE

⑭ „Busturile gigantice ale bărbaţilor din Dacia... cu pletele lor maestuoase, precum Munţii Carpaţilor, au blîndeţea nobilului cerb rătăcind prin pădurile nemărginite" — scria Jules Michelet despre statuile strămoşilor noştri geto-daci văzute la Roma. Motiv frecvent al artei imperiale antice, statuile de daci ilustrează marea preţuire a artiştilor şi oamenilor de cultură din vechime pentru eroismul şi dîrzenia cu care strămoşii noştri şi-au apărat libertatea şi independenţa, admiraţia pentru civilizaţia lor. În imagini, statui de daci de pe Arcul lui Constantin, fotografii realizate la Roma de Radu Ion Popescu **(Dacii de pe Arcul lui Constantin, p. 40)**

② Însufleţiţi de idealurile dreptăţii, libertăţii şi unităţii naţionale, luptătorii revoluţionari de la 1848 au lucrat cu ardoare pentru pregătirea şi realizarea marelui act istoric de la 24 ianuarie 1859; tapiserie închinată anului revoluţionar 1848 din ţările române **(Amintiri din vremea Unirii, p.29)**

③ Înfăptuirea unirii ţărilor române la 24 ianuarie 1859, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza pe tronul Moldovei şi al Munteniei, a impus şi necesitatea creării unei steme oficiale unice a Principatelor Unite. La solicitarea lui Ion Ghica, şeful guvernului de la Bucureşti, pictorul Carol Popp de Szathmári **(Magazin istoric, nr. 2-6/1983)** a realizat, la finele anului 1859, acest proiect de stemă, păstrat în colecţiile cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române **(Românii se pronunţă unanim pentru Unirea, p. 26)**

DA, ISTORIA

Istorie veche, istorie nouă... Una se citeşte din cronici, cealaltă se trăieşte. Participarea la cea dintîi se produce, firește, şi mental şi afectiv, dar prin intermediul imaginației. Cu cea din urmă, fiind strict contemporan, te identifici prin toată fiinţa ta. Intri în iureşul ei, chemat irezistibil de un glas din adîncuri care creşte prinzînd putere din pămînt şi din inimi deopotrivă. Dacă este istorie adevărată, desigur, şi nu surogat sau simulacru, cum au fost acelea de care am avut parte în ultimii ani.

Dar mecanismele ascunse, tainice, ale istoriei reale nu pot fi oprite la nesfîrşit. Şi cel care le repune în mişcare este MĂRIA SA POPORUL.

Am văzut, am trăit, ne-am zbuciumat, am plîns, înţelegînd abia acum, după 45 de ani, ce înseamnă formidabilul consens, unitatea adevărată, nemăsluită, a ţelurilor urmărite de un popor care a aspirat către acestea cu ardoare şi a fost grav frustrat de ele. Căci ce a însemnat oare, în zilele Ajunului şi Crăciunului, uriaşul asalt împotriva condu-

TINERII SALVEAZĂ ONOAREA
TINERII SALVEAZĂ ISTORIA
TINERII SÎNT NEMURITORI!

Formidabil comprimat în ardenţa lui catartică, timpul acesta nu e încă un timp al analizei. Prea ne sîngerează încă inimile; prea ne umple sila, ca de şobolani şi de hoit, de universul subteran al cărui decor însîngerat eram meniţi să fim; prea ne doare şi prea ne exaltă esenţele tari ale libertăţii şi solidarităţii renăscute. Vom face mai tîrziu, atent, calm, într-o manieră profesionistă, analiza documentelor acestei vremi severe şi vom formula încheieri, fiecare în felul său. Anul 1989 îşi va avea specialiştii şi cărţile sale, asemenea lui 1789.

Deocamdată, cîteva gînduri doar despre istorie şi tineri. Eu şi colegii mei de breaslă spunem prea adesea nume — Bălcescu sau Avram Iancu, să zicem — fără a zăbovi îndeajuns asupra oamenilor vii care s-au numit aşa. Ei au intrat în istorie cînd erau foarte tineri, probabil pentru că erau foarte tineri, adică avînd acea luminoasă intoleranţă faţă de opresiune şi de injustiţia de esenţă pe care doar tinerii o au, acea radicalitate lucidă şi fermă care naşte îndrăzneală şi eroism, acea puritate incandescentă a refuzului fără ezitare, necruţător faţă de tot ceea ce este mai rău şi necruţîndu-se. Oamenii maturi fac, de multe secole, politică; tinerii fac revoluţie.

Ceea ce dă însă o dimensiune aparte evenimentelor pe care le trăim este — pe măsura unei societăţi a marilor aglomerări urbane — masa de tineri tălăzuindu-se ameninţător către citadela puterii. Inexpugnabilă pînă cu o clipă mai devreme, aceasta se prăbuşeşte subit sub ceea ce noul preşedinte, al Republicii Cehoslovace, Vaclav Havel, numeşte „puterea celor fără de putere", a celor mai fără de putere dintre aceştia. Fragilitatea şi dezarmarea lor absolute s-au dovedit invincibile tocmai fiindcă ei erau cei mai vulnerabili dintre noi.

Desigur, nu numai tinerii au făcut să se prăbuşească întunericul. Cînd s-au revărsat şuvoaiele de taţi şi mame plecaţi să-şi apere pruncii, cînd armata s-a revelat ca popor, o mare de oameni a umplut oraşele ţării şi au fost toţi o singură ţară. Ca la Blaj, în 1848, ca la Alba Iulia, în 1918, poporul, această extraordinară forţă pulsînd ca o singură inimă, s-a instituit ca unică instanţă dătătoare de drept. În *Eumenidele* lui Eschil, tot lanţul de crime aparţinînd haosului prepolitic devin trecut, în faţa reprezentanţilor poporului deveniţi instanţă de judecată şi sursă unică a dreptului.

Dar fierul de lance, sfîşietor prin însăşi

O FACE POPORUL

cerii despotice care oprimase neamul nostru într-un fel atît de sălbatec, încît greu i-am găsi echivalentul în istorie? Ce a fost acea spontană înregimentare a sute de mii de tineri în nesfîrșitele coloane ce se îndreptau spre un singur punct: sediul puterii despotice? Ce a fost jertfa lor sfîntă, incredibilă, pentru libertate, jertfă în fața căreia ne plecăm, cu sfîșietoare durere și infinită recunoștință? Ce a fost eroismul armatei române, la înălțimea unei reputații dobîndite cu sacrificiul de sînge din două războaie mondiale?

Toată lupta întregului popor pentru biruința revoluției noastre, biruință strălucită, admirată de o întreagă lume, a pus încă o semnătură de suflet, scrisă cu sînge, pe certificatul europenismului nostru care ne face părtași la idealurile apărate cu arma în mînă, de libertate și democrație.

După fantastica epopee care a durat o săptămînă, ștergîndu-ne lacrimile și începînd refacerea țării, cu toate forțele noastre reunite, putem spune: da, și pagina aceasta de istorie a scris-o tot poporul!

Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA

frăgezimea lui, al acestei pacifice răscoliri împotriva violenței au fost tinerii; studenții, descinzînd curat din intelectualitatea luminată a veacului trecut, tinerii muncitori și țărani, mulți dintre ei desțărăniți cu sila, copiii liceelor, adolescenții pînă mai ieri haotici ai marilor orașe, unificați de sentimentul unei solidarități de generație și de neam. Inima acestui val uriaș descoperise brusc adevăratul sens al istoriei, pe care vastul program de anexiune și neantificare sub potopul de vorbe umflate, găunoase, redundante pînă la delir nu a izbutit, iată, să îl stingă nici o clipă. Copiii din fața Universității scandau din adîncul sufletului lor *Sintem nemuritori*.

Solidaritatea tinerilor cu istoria e alta decît cea a adulților. Ei au simțit cu toată fibra lor că istoria însăși le este răpită ca dimensiune existențială. Căci toată mascarada istorică a regimului totalitar, marile spectacole de butaforie, cu falși voievozi și falși țărani sfătoși, închinîndu-se în fața uzurpatorului (parăzile de la Nürnbergul lui Hitler ar fi avut ce invidia), discursul imbecil iterativ și degradant prin oribila și repetata lui bășicare emfatică, toate aceste insulte cu care, mereu și mereu, dictatura încerca să se legitimeze, aveau și rostul adînc de a îngheța istoria, de a o neantifica, de a opri în loc timpul, fluxul acela viu în care se întîmplă lucruri măreți și mărunte. Instinctul de o cumplită precizie prin care o țară întreagă și un neam viu și superb în vitalitatea lui diversificată se vedeau transformate în decor, într-o butaforie mișcată doar de aparatul puterii, a fost descifrat în adevărata-i oroare de tineri, înainte de toți. Ei erau aceia care pe marile stadioane încremenite scriau cu trupurile lor frumoase și demne numele, de toți urît, al tiranului. Acolo, chiar acolo, unde tot ei se descătușau — tot mai rar — în dezlănțuitul și încă liberul spectacol al meciurilor, acolo erau siliți să fie părtași la moartea obscenă a sărbătorii, a vitalității, a spectacolului viu și înfrățind, fie și pentru o clipă, mii de oameni. Ne-am întrebat noi, oare, cu adevărat, de ce mergea atîta lume la meci? Formele înseși ale libertății atît de amenințate a celor tineri — știința și marea cultură, sărbătoarea unificatoare, istoria, rîsul eliberator — au devenit armele celor tineri. Cine nu i-a văzut oferind flori și țigări celor care trebuiau să tragă în ei; cine nu i-a auzit scandînd, ca là meci, *Olé, olé, olé, ceaușescu nu mai e*, în vreme ce el încă *era*, cumplit, în fiecare glonț; cine n-a văzut căricaturile care le-au slujit drept lozinci și nu i-a auzit rîzînd fără milă de cei care vruseseră să ucidă rîsul, *parce que rire est propre de l'homme* (rîsul este ceva firesc pentru om), acela nu știe ce înseamnă istoria în act.

Tinerii sînt istoria noastră — de ieri, de azi, de mîine.

Sînt — cu severitatea și puritatea zilelor

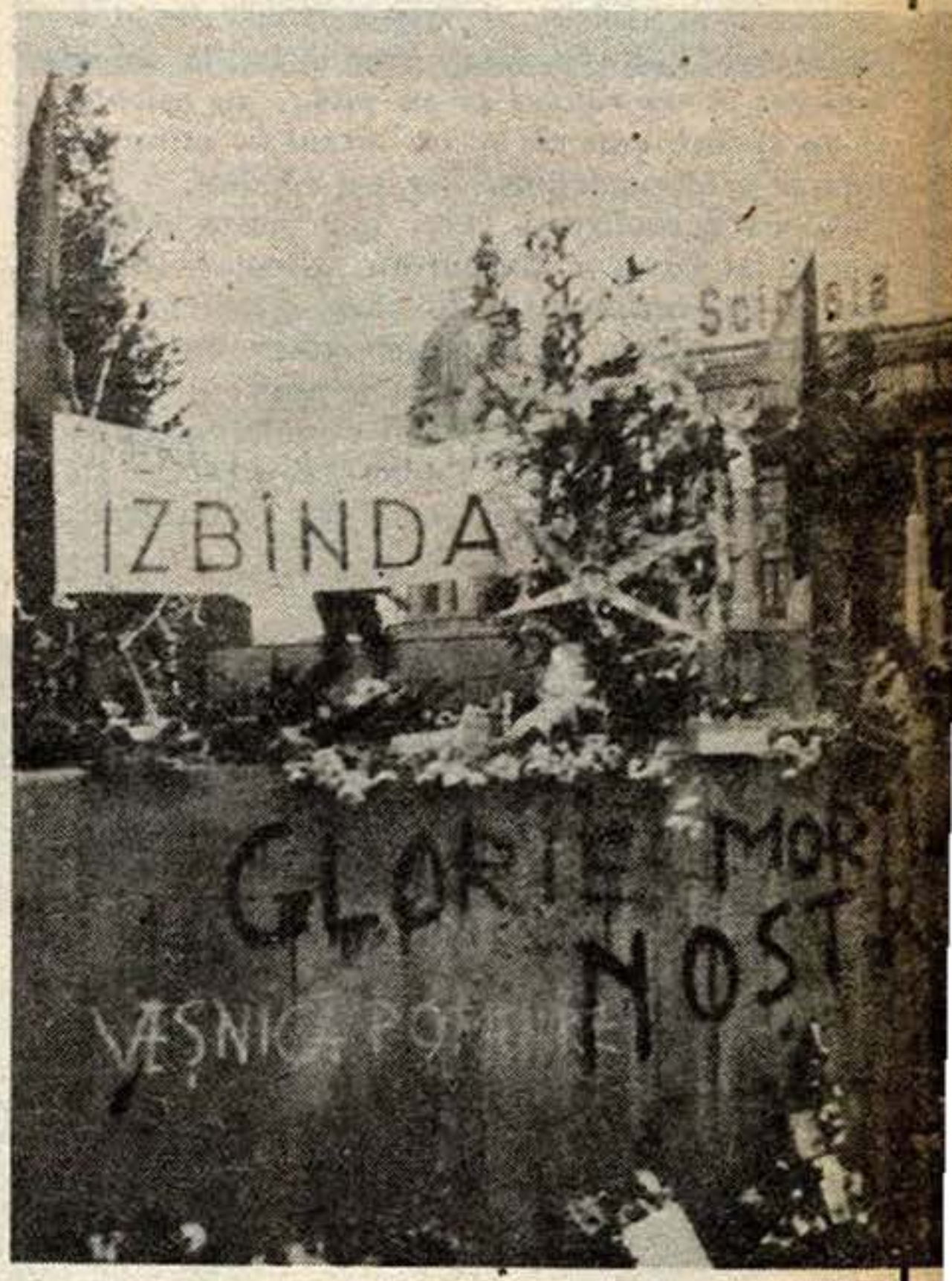

de acum; și ne cer să le restituim, cu același suflet curat, adevărul. Sper din toată inima că toți cei ce știu să-i învețe, îi vor învăța cu întreaga lor știință și cu tot sufletul lor.

Sper din toată inima că vom izbuti, cum ei au izbutit, să ridicăm un glas limpezit, în auzul lor și al lumii, pentru a duce mai departe cu gîndul și cu știința noastră și a lor actul suveran de restituire a demnității istoriei, așa cum au făcut-o ei astăzi.

Zoe PETRE-CONDURACHI

ARMATA
ÎNTOTDEAUNA CU POPORUL

Eroismul a fost, veacuri întregi, felul de a fi al unui popor întreg, bătut din veac în veac de toate furtunile! — erou e oricine fără gînd de el însuşi a dat tot ce avea României: cu atît mai erou, cu cît a jertfit mai mult şi cu cît a cerut mai puţin..., cu cît mai mult i-a venit să facă aşa din adîncul, neîntrebat şi necercetat de nimeni, al firii moştenite din strămoşi. Eroi, săracii lăsaţi fără pîine la vatră, eroi cei ce au răbdat şi au plîns, au aşteptat şi au sperat, eroi cei ce au crezut în minunea care şi prin rugăciunile lor s-a căpătat.

Această rostire a celui mai mare istoric român al tuturor timpurilor, Nicolae Iorga, are o impresionantă aplicare şi zilelor de înălţător eroism pe care le trăim, eroismul luptei duse în diferite forme de poporul român vreme de un sfert de secol împotriva dictaturii unui scelerat, nicolae ceauşescu, ale cărei dimensiuni n-au egal în actualitatea imediată pe plan universal. Replica dată de revoluţia declanşată la 22 decembrie 1989 unei epoci de tragism a cuprins, deopotrivă, toate forţele vii ale naţiunii, în avangardă cu tineretul şi cu armata.

Refuzul de a acţiona contrar misiunii ei firești, de apărătoare a cauzei libertăţii şi independenţei poporului, aureolată de cea mai nobilă dăruire, în lupta de salvare naţională, iată emblemele nepieritoare ale armatei române, care, în aceste zile fierbinţi, fără nici o defecţiune, de la soldat la general, a demonstrat şi acum încă o dată că armata a fost şi este cu poporul, întotdeauna!

Înfricoşătoarele dezvăluiri ale scopurilor şi acţiunilor clanului ceauşescu au arătat militarilor cît de crunt au fost loviţi, în ultimul pătrar de veac, în buna lor credinţă, în onoare şi demnitate. Ele au atestat că ţelurile reale ale dictatorului erau la antipodul procla-

maţiilor cinice lansate în congrese, conferinţe şi cu alte prilejuri. Prevalîndu-se de prerogativele de preşedinte al Consiliului Apărării şi de comandant suprem al forţelor armate, nicolae ceauşescu şi-a exercitat, cu o duritate ieşită din orice graniţe, autoritarismul feroce în vederea subminării poziţiei armatei, a prefacerii ei într-o unealtă docilă a puterii personale absolutiste. Dar nu l-a părăsit niciodată spaima că armata i-ar putea fi fatală şi, de aceea, a adoptat cele mai aberante măsuri de restrîngere a atribuţiilor conducerii instituţiei ostăşeşti, a libertăţii şi drepturilor militarilor, de deturnare de la adevăratele ei sarcini de pregătire pentru apărarea ţării, soldaţii şi ofiţerii găsindu-se, pentru a folosi doar un exemplu, într-un număr mult mai mare pe şantierul canalului Dunăre-Marea Neagră sau la construcţia „casei republicii" decît pe terenurile de instrucţie. Ca şi pe ansamblul social, şi pe cel al armatei, metodele opresive erau dublate de un paternalism dezgustător, de esenţă feudală, conform căruia şi cel mai mic drept material sau moral al militarului era considerat ca un „dar al comandantului suprem". Dar nici aceasta n-a fost apreciat ca suficient. Armata a fost supusă supravegherii stricte din partea unor elemente din afara ei, fără avizul cărora nimic nu se putea mişca în formaţiunile armatei, iar sub incintele celor mai importante instituţii şi unităţi militare operative din Capitală se află guri ale galeriilor şi tunelurilor prin care trupe specializate din afara organismului militar puteau pătrunde pentru a acţiona împotriva armatei. Cu cîtă vigoare a exprimat un maistru militar în faţa mulţimii adunate la 24 decembrie în Piaţa Palatului că de la dictator „armata nu a avut nici un favor".

Măsurilor luate personal de dictator li se asocia amestecul nerușinat al elenei ceauşescu în domeniul avansării şi promovării cadrelor, impunînd cele mai absurde criterii şi practici, între ele la loc de frunte aflîndu-se stoparea ascensiunii sau eliminarea sistematică a acelor generali şi ofiţeri consideraţi, din cauza competenţei şi poziţiei lor, neconvenabili, nesiguri, ori potenţial periculoşi monarhiei scorniceştiene.

Asupra îndeplinirii orientărilor cuplului dictatorial veghea atroce ilie ceauşescu, al cărui cuvînt era întotdeauna un veto oricărei iniţiative creatoare manifestate de forurile de decizie militară, care erau reduse la neputinţă, lovite crunt în onoarea şi demnitatea exercitării învestiturilor lor.

Considerîndu-se drept un mare istoric, el semna cărţi scrise de colective de cercetători, pe care-i trata ca pe niște slugi. Îşi asuma rolul de coordonator al unor corpusuri de istorie militară, în care tot ceea ce este conform cu ştiinţa istoriei se datoreşte curajului autorilor şi tot ce este contrar acestui adevăr intervenţiilor coordonatorului. Un exemplu tipic îl constituie reorganizarea Muzeului Militar Central în noul sediu atribuit, după demolarea, la ordinul criminal al cabinetului 1, a vechiului sediu din strada Izvor, el însuşi un vestigiu istoric, fiind localul

primei școli de ofițeri de infanterie, construit acum aproape 140 ani. El a căutat să concentreze într-un mănunchi momente care corectează unele falsuri și omisiuni impuse în anii '50 cu momente de negație absolută și de distorsiune a adevărului istoric, cu cele lipsite de posibilitatea de a fi crezute, dar care exaltă mistica eroului providențial, — fratele mai mare, dictatorul.

Însăși etnogeneza poporului român a fost reconfecționată, una dintre componentele ei fiind redusă, după vorba veche a unui confrate ziarist, la expresia „foștii noștri strămoși".

Cele de mai sus nu reprezintă decît o infimă parte din motivațiile aversiunii armatei față de dictatură, a angajării în revoluția populară a zilelor noastre, angajare care își are izvoarele în tradițiile seculare ale unității dintre armată și popor. Fiindcă de la Basarab și Bogdan, de la Mircea cel Bătrîn pînă la Ștefan cel Mare, de la Mihai Viteazul la Horea și Iancu, de la tînăra armată națională pe care o cerea la 1848 înflăcăratul Bălcescu și o realiza Alexandru Ioan Cuza, pînă la armata Războiului Independenței de la 1877, a războiului pentru realizarea României Mari din 1916-1918 și a războiului de eliberare de sub dominația fascistă din 1944-1945, trăsătura fundamentală a reprezentat-o unitatea dintre armată și popor.

Cele mai de preț trăsături moștenite de la înaintași s-au revelat admirabil și în acest an de grație, 1989. Se bucură de o recunoaștere generală faptul că sensibilizarea și implicarea totală a armatei în cea mai tumultuoasă revoluție a contemporaneității constituie fundamentul pe care se reazemă sentimentul de securitate al poporului, în aceste momente măreție care confirmă, pentru a încheia tot cu o sentință a lui Nicolae Iorga, că istoria e scrisă cu lacrimi și sînge, dar însuflețită de cel mai cald entuziasm. ■

General-maior (r) Constantin ANTIP

GÎNDURI DESPRE ISTORIOGRAFIA SECOLULUI XX

Dacă este un domeniu al istoriei căruia cercetarea din țara noastră îi este datoare cu restabilirea adevărului, reevaluarea faptelor, decantarea gunoiului și mai ales cu punerea sub reflector a neadevărurilor, acesta este istoria secolului XX.

Problema *periodizării* este, după părerea mea, secundară în etapa care începe, în primul rînd pentru că trebuie, după un îndelungat și serios studiu, să stabilim criteriile științifice ale unei corecte periodizări.

Secolul XX în istoria României a consemnat multiple mutații politice, sociale, economice și culturale care s-au succedat rapid. Despre unele dintre acestea s-a scris corect, la nivelul contemporaneității — și mă refer la numărul mare de studii și lucrări publicate între cele două războaie mondiale —, dar incomplet la nivelul acumulării de date și fapte puse la dispoziție de arhive ulterior.

Iată un domeniu în care avem mult de lucru, pentru că *acum* putem scoate la lumină documentele păstrate cu grijă sub cheie zeci de ani.

Există perioada războiului 1939-1945, despre care adevărul nu s-a spus încă decît puțin, cu mari mutilări dictate de sloganul „ce e oportun" și „ce nu e oportun". Cît despre perioada ulterioară, isprăvită cu Revoluția din 16-22 decembrie 1989, aceasta trebuie *rescrisă* în întregime; oamenii sînt îndreptățiți să cunoască adevărul întreg, așa cum a fost.

Consider, în același timp, că istoriografia românească ce a supraviețuit în anii crînceni de ocupație străină și dictatură totalitară, în corsetul unei tot mai sufocante cenzuri, a reușit să aducă în circuitul de valori lucrări oneste, cu adevăruri ce nu au a fi fundamental reevaluate; este vorba de problematica politicii externe a României în perioada interbelică, participarea noastră la primul război mondial. Unirea din 1918, Conferința de pace de la Paris din 1919-1920. Fără îndoială, și aici — chiar dacă nu e vorba de reevaluări fundamentale, cum arătam mai sus — este necesară o scuturare a noroiului de citate — fără inserția cărora nimic nu se mai putea publica —, o completare a acelor omisiuni dictate de conjuncturismul caracteristic epocii.

Nimeni și nimic nu ne oprește să revedem și să republicăm toate aceste lucrări, *liberi acum, datori față de propria noastră conștiință, datori față de publicul românesc, dar în primul rînd față de tineretul care ne-a adus lumina libertății în decembrie 1989.*

6 ianuarie 1990

Doctor în istorie Viorica MOISUC,
membru în Biroul activ al Comitetului istoricilor din România

AJUNGE!

Ajunge cu dictatura ceaușistă!

Ajunge cu orice dictatură!

Este una dintre concluziile principale pe care nu numai un istoric, ci orice om care trăiește vîltoarea dramaticelor evenimente din țara noastră o desprinde din ceea ce se dovedește a fi REVOLUȚIA POPORULUI ROMÂN DIN DECEMBRIE 1989, care a răsturnat dictatura. Această revoluție, asemenea unui uriaș val al mîniei populare care venea din adîncurile suferințelor fără de număr îndurate de atîția ani de zile, a măturat în cîteva zile și chiar în cîteva ore — la 22 decembrie 1989 — printr-un eroism fără seamăn, prin jertfe și sacrificii tot fără seamăn, întregul eșafodaj al regimului călăului ceaușescu. Singura piesă din întregul angrenaj al clanului ceaușescu care a continuat să acționeze bezmetic și diabolic în zilele prăbușirii dictaturii a fost acțiunea distructivă a teroriștilor, semănînd în jur moarte și distrugere. Aceasta este o ultimă probă la judecata istoriei pentru culpabilitatea criminală a celor doi dictatori care — împreună cu ciracii lor — au premeditat, pentru orice împrejurări, odioasa represiune împotriva oricărei ridicări spre libertate a poporului român, a oricărui strigăt de dreptate, a oricărui gînd și faptă de demnitate, care le-ar fi stînjenit cît de cît despotica domnie.

Revista noastră anunță cei aproape un milion de cititori ai săi din țară și de peste hotare — datorită fidelității cărora ne-am menținut existența în toți acești ani — că începînd cu acest număr din ianuarie 1990 apare seria nouă a *Magazinului istoric*.

Datorită jertfelor tinerei revoluții române de la 1989, vom putea să ne eliberăm de tot ceea ce în anii tiraniei de cea mai tristă amintire ne-a fost impus de însuși uzurpatorul istoriei naționale. Este bine să se știe că

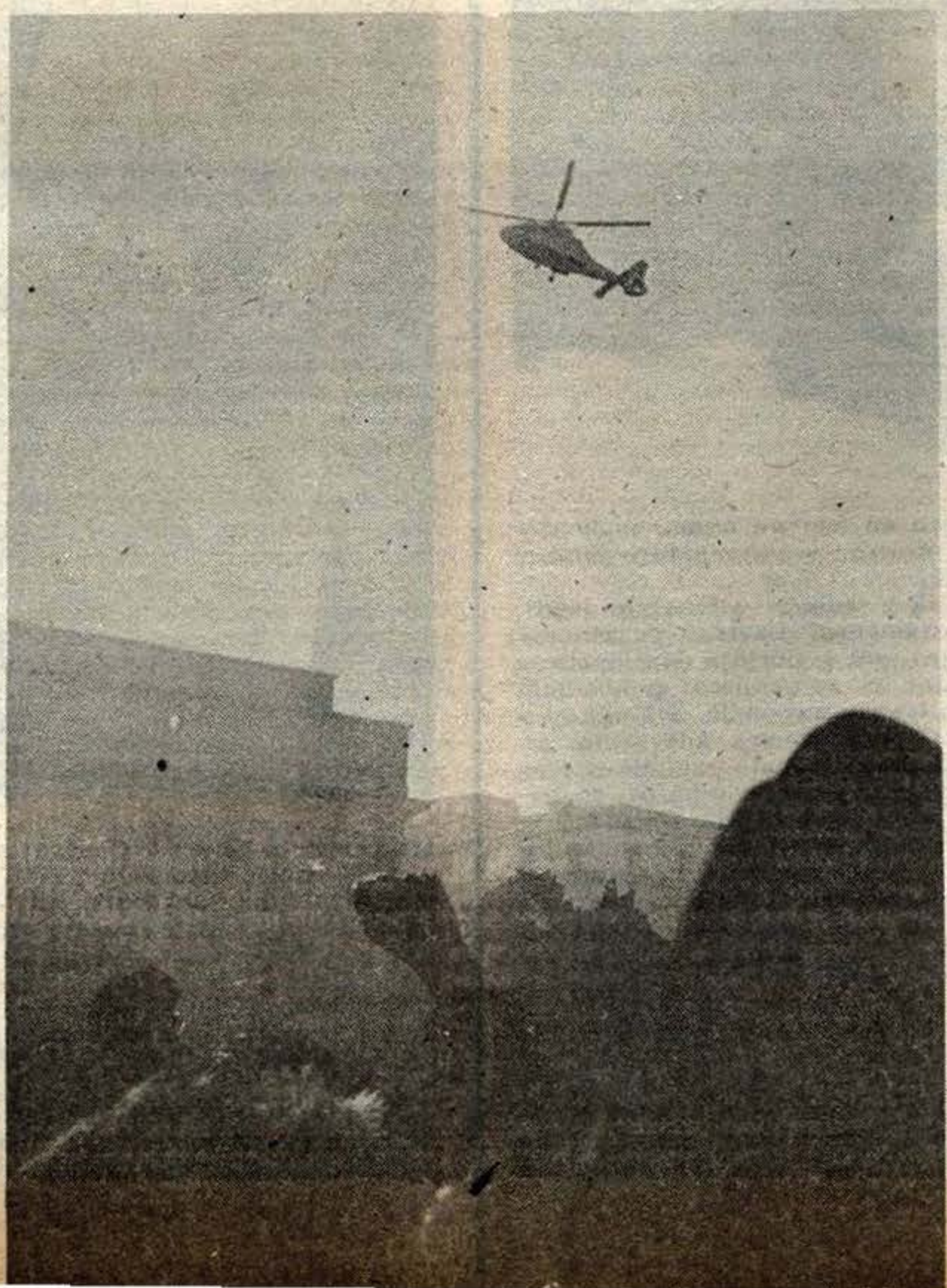

soții ceaușescu au fost nu numai inchizitorii poporului român, ci și uzurpatorii istoriei sale naționale.

Urmărind să-și adauge atributele legitimității la postamentul construit pe minciună, teroare, jaf, ură și dorință de nimicire a națiunii române, ei au confiscat și falsificat în uz propriu istoria națională. Stabilindu-și monopolul nelegiuit asupra adevărului istoric, ei ne-au pîngărit toate paginile istoriei și credința strămoșească, nedespărțite în trecutul nostru. Ei — și acoliții lor semidocți — au desfășurat metodic cea mai gigantică operațiune de mistificare a istoriei. Ei își arogau cu impertinență un fals rol în istoria ultimei jumătăți de secol a României. Glorificați încă din față pentru așa-zisul lor spirit revoluționar, cei doi dictatori se vroiau pur și simplu singurele personaje ale istoriei românești, din antichitate și pînă în zilele noastre.

Istoricii din țara noastră (în marea lor majoritate colaboratori ai *Magazinului istoric*) știu cît de chinuitoare a fost lunga noapte a scrisului lor la care uzurpatorii

condamnaseră științele istorice ca și întreaga spiritualitate românească. Istoricii știu cît de greu a fost să străbatem zidurile neadevărurilor ridicate de dictator pentru a sechestra istoria și cît de greu a fost să publicăm în paginile revistei noastre articolele ce păstrau nealterate valorile istoriei naționale în strînsă legătură cu cele ale istoriei universale, să publicăm documentele și memoriile personalităților vieții politice interbelice românești și străine. Tot ceea ce pînă acum trebuia să fie, cu infinite dificultăți și precauții, publicat în paginile revistei noas-

tre pentru a păstra vie măcar sămînța adevărului istoric, acum va putea să vadă lumina tiparului fără opreliști. Așteptăm să publicăm în paginile revistei *Magazin istoric* cele mai bune dintre studiile sintetizînd cercetările istoricilor noștri de toate vîrstele, pentru că toți slujim aceeași cauză a consolidării libertății și democrației în România, prin pilda înaintașilor care, în atîtea rînduri, s-au sacrificat pentru aceste idealuri.

Tradiția istoriografică românească de reputație europeană se cere continuată. Întreaga muncă a istoricului contemporan stă acum

sub semnul tinerei revoluții a poporului român din decembrie 1989, a jertfirii de sine cu care a fost ea împlinită.

Istoric, Revoluția de la 1989 este cea mai tînără din Europa — și nu numai deoarece tinerii au constituit substanța și vectorul ei dominant — făcînd dovada pretutindeni că odioasa dictatură nu a reușit ceea ce se vroia a fi unica ei rațiune în virtutea căreia își exercita puterea: anihilarea oricărei voințe de libertate, dreptate, democrație, progres, civilizație, a fiecărui om din această țară și a întregii națiuni.

Istoria, istoria cea eliberată de minciună și fals, de demagogie și impostură, va stabili exact coordonatele tragediei poporului român în anii tiraniei ceaușiste și în zilele ce au urmat prăbușirii acesteia cînd ei, cei doi și ciracii lor, au lansat diabolicele, descreieratele și premeditatele acțiuni teroriste contra oamenilor și a valorilor materiale ale acestei atît de încercate țări.

Înlăturînd dictatura ceaușistă, Revoluția poporului român din decembrie 1989 a răscolit nu numai viețile contemporanilor părtași la această dramatică explozie a mîniei populare, a suferințelor și umilințelor de prea mult timp acumulate, ci și întreaga noastră istorie. Revoluția de la 1989 — cum va fi ea probabil numită în continuarea și prin analogie cu alte decisive momente din istoria patriei — *a readus poporul român la ora Europei*, ne-a făcut să înțelegem literalmente în cîteva zile dimensiunile unei înapoieri de ordin politic, moral, instituțional, economic, informațional, tehnico-științific ce amenința să ne găsească curînd încremeniți cu secole în urma evoluțiilor contemporane.

Dar așa cum bine o știm cu toții, istoria nu poate fi violată la nesfîrșit. Avem acum — cucerită prin eroismul, sacrificiul și lupta tineretului, a militarilor și a tuturor celor ce au înfăptuit Revoluția poporului român din decembrie 1989 — cale liberă pentru scrierea istoriei unui popor ce s-a născut latin și creștin, a fost și a rămas european, a biruit — renăscînd din propria cenușă — în atîtea încercări ale istoriei sale. ■

Cristian POPIȘTEANU

COMUNICATUL CĂTRE ȚARĂ AL CONSILIULUI FRONTULUI SALVĂRII NAȚIONALE

CETĂȚENI ȘI CETĂȚENE,

Trăim un moment istoric*. Clanul ceaușescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Cu toții știm și recunoaștem că victoria de care se bucură întreaga țară este rodul spiritului de sacrificiu al maselor populare de toate naționalitățile și, în primul rînd, al admirabilului nostru tineret, care ne-a restituit, cu prețul sîngelui, sentimentul demnității naționale. Un merit deosebit îl au cei care ani de zile și-au pus în pericol și viața, protestînd împotriva tiraniei.

Se deschide o pagină nouă în viața politică și economică a României.

În acest moment de răscruce am hotărît să ne constituim în Frontul Salvării Naționale, care se sprijină pe armata română și care grupează toate forțele sănătoase ale țării, fără deosebire de naționalitate, toate organizațiile și grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății și demnității în anii tiraniei totalitare.

Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român.

Din acest moment, se dizolvă toate structurile de putere ale clanului ceaușescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale. Lui i se vor subordona Consiliul Militar Superior, care coordonează întreaga activitate a armatei și a unităților Ministerului de Interne. Toate ministerele și organele centrale în actuala lor structură își vor continua activitatea normală, subordonîndu-se Frontului Salvării Naționale, pentru a asigura desfășurarea normală a întregii vieți economice și sociale.

În teritoriu se vor constitui consilii județene, municipale, orășenești și comunale ale Frontului Salvării Naționale ca organe ale puterii locale.

Miliția este chemată ca, împreună cu comitetele cetățenești, să asigure ordinea publică.

Aceste organe vor lua toate măsurile necesare pentru asigurarea aprovizionării populației cu alimente, cu energie electrică, cu căldură și apă, pentru asigurarea transportului, a asistenței medicale și a întregii rețele comerciale.

Ca program, Frontul propune următoarele:

1. Abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernămînt.

2. Organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.

3. Separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat și alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unul sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viață.

Consiliul Frontului Salvării Naționale propune ca țara să se numească în viitor România.

Un comitet de redactare a noii Constituții va începe să funcționeze imediat.

4. Restructurarea întregii economii naționale pe baza criteriilor rentabilității și eficienței. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată și promovarea liberei inițiative și a competenței în conducerea tuturor sectoarelor economice.

5. Restructurarea agriculturii și sprijinirea micii producții țărănești. Oprirea distrugerii satelor.

6. Reorganizarea învățămîntului românesc potrivit cerințelor contemporane. Reașezarea structurilor învățămîntului pe baze democrate și umaniste. Eliminarea dogmelor ideologice, care au provocat atîtea daune poporului român și promovarea adevăratelor valori ale umanității. Eliminarea minciunii și a imposturii și statuarea unor criterii de competență și justiție în toate domeniile de activitate.

Așezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naționale.

Trecerea presei, radioului, televiziunii din mîinile unei familii despotice în mîinile poporului.

7. Respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale și asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii.

8. Organizarea întregului comerț al țării pornind de la cerințele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populației României. În acest scop, vom pune capăt exportului de produse agroalimentare, vom reduce exportul de produse petroliere, acordînd prioritate satisfacerii nevoilor de căldură și lumină ale oamenilor.

* Comunicatul prezentat la posturile de radio și televiziune în seara zilei de 22 decembrie 1989 de Ion Iliescu, președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale.

9. Întreaga politică externă a țării să servească promovării bunei vecinătăți, prieteniei și păcii în lume, integrîndu-se în procesul de construire a unei Europe unite, casă comună a tuturor popoarelor continentului. Vom respecta angajamentele internaționale ale României și, în primul rînd, cele privitoare la Tratatul de la Varșovia.

10. Promovarea unei politici interne și externe subordonate nevoilor și intereselor dezvoltării ființei umane, respectului deplin al drepturilor și libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă.

Constituindu-ne în acest front, sîntem ferm hotărîți să facem tot ce depinde de noi pentru a reinstaura societatea civilă în România, garantînd triumful democrației, libertății și demnității tuturor locuitorilor țării.

Comunicat

Luni, 25 decembrie 1989, a avut loc procesul lui Nicolae Ceaușescu și al Elenei Ceaușescu în fața Tribunalului Militar Extraordinar.

Capetele de acuzare au fost:

1. Genocid — peste 60 000 de victime.
2. Subminarea puterii de stat prin organizarea de acțiuni armate împotriva poporului și a puterii de stat.
3. Infracțiunea de distrugere a bunurilor obștești, prin distrugerea și avarierea unor clădiri, explozii în orașe etc.
4. Subminarea economiei naționale.
5. Încercarea de a fugi din țară pe baza unor fonduri de peste 1 miliard de dolari depuse la bănci străine.

Pentru aceste crime grave săvîrșite împotriva poporului român și a României, INCULPAȚII NICOLAE CEAUȘESCU ȘI ELENA CEAUȘESCU AU FOST CONDAMNAȚI LA MOARTE și confiscarea averii.

Sentința a rămas definitivă și a fost executată.

ROMÂNIA — EUROPA — LUMEA

Sîntem așezați la o răscruce de drumuri ale umanității, la un punct de confluență. *Trandafirul*, cum compara cîndva sugestiv Emmanuel de Martonne România, a fost totdeauna o podoabă *a continentului*. Carpații, Dunărea (pe o importantă parte a parcursului ei), Marea Neagră nu sînt numai ale românilor, *ci și ale lumii*. Dar și îndelungata istorie a poporului român s-a împletit și se împletește cu largul curs al istoriei universale, din care s-a încercat nesăbuit a fi desprinsă. Dezvoltarea istorică este însă ca un șuvoi de ape învolburate, care pot fi stăvilite, din timp în timp, dar care, prin puterea stăruinței lor neîncetate, sfîrșesc prin a rupe zăgazurile și a-și desfășura din nou cursul pe cîmpii line și mănoase. Numai o concepție strîmtă, dincolo de marginile culturii, reacționară, neînțelegătoare a ordinei firești a lucrurilor, poate susține că istoria poate fi *înțeleasă* doar în marginile unor hotare naționale, că ea nu are nevoie de a fi așezată în largile dimensiuni ale istoriei lumii. Universalitatea nu ne coboară pe scara valorilor naționale, ci, dimpotrivă, *ne afirmă*.

Teritoriile dacice, locuite de oameni din timpuri imemoriale, au fost purtătoare de civilizație cu valențe universale. Cultura Cucuteni, ale cărei urme materiale ne surprind și ne încîntă, dezvăluind măiestrie și simț artistic, reprezintă un exemplu concret al însemnătății pămînturilor noastre și a locuitorilor lor din îndepărtate epoci istorice. Dacii, la rîndul lor, s-au înscris printre popoarele importante ale antichității, care, prin nivel de civilizație și prin strălucita lor forță de rezistență față de puterea Romei, și-au cîștigat o poziție marcantă în cartea istoriei umanității. Faptele lor, eroismul și sacrificiul regelui Decebal ori mărețele cetăți dacice — din Munții Orăștiei îndeosebi — care evidențiază în piatră pînă astăzi puterea acestor înaintași ai românilor, îi situează în paginile istoriei universale.

Constituirea plămadei daco-romane, temeiul principal al românilor, n-a însemnat numai actul de naștere al poporului nostru, ci și un fenomen de istorie universală, apropiat simbiozelor paralele din celelalte țări latine, toate avînd drept componentă fundamentală elementul roman, dar toate găsind și în rădăcinile autohtone tăria lor viitoare. Repre-

zentanți ai romanității orientale, vom fi, de aceea, pentru veșnicie, legați de popoarele frățești ale latinității. Limba noastră atît de înrudită cu a lor, numele nostru mai ales, simbol al nobilității noastre istorice, ne asigură această relație, care cu nimic nu poate fi zdruncinată.

Nu de mult, istoricii români au dovedit încă o dată acest lucru, înfrîngînd absurditatea indicațiilor dictatoriale, întemeiate pe rancune personale, înlăturînd, cu abilitate, barajele ridicate în calea simțirilor lor față de Franța și reușind să întîmpine cum se cuvenea bicentenarul Revoluției franceze. Profesorul Radu Voinea, președintele de atunci al Academiei Române, principala instituție de știință și cultură a țării, atît de batjocorită și umilită, oprită în desfășurarea activității ei firești, a izbutit să organizeze o sesiune consacrată marelui moment al Franței, dar și al întregii omeniri. La această manifestare sinistrul cabinet 2 a înlăturat unele comunicări, a interzis invitarea ambasadorului Republicii Franceze și menționarea ei în presă sub orice formă — s-a specificat în troglodita și scelerata „indicație". La Iași, Alexandru Zub a realizat aproape miraculos frumosul volum *Les Roumains et la Révolution française*, iar revistele noastre de specialitate au reușit literalmente „să strecoare" studii privind aceeași temă în cuprinsul lor. Titlul articolului pe care mi l-a publicat *Magazin istoric* a trebuit, din aceleași motive tactice, să fie aproape ascuns în sumar, pentru ca să poată să apară! Aceste manifestări concrete ale integrării istoricilor români în fluxul istoriografic mondial, dar și al dragostei națiunii noastre pentru Franța, *au avut loc* în ciuda ostilității autorităților dictatoriale.

Legături seculare au existat între români și vecinii lor. Conflictele au fost cu mult mai puțin însemnate decît larga conlucrare a popoarelor din zonă, schimbul de valori materiale și mai ales umane. O istorie *reală* a prieteniei popoarelor, străină de orice șovinism și animată de respect reciproc, rămîne încă a fi scrisă. Oricum, manifestările de solidaritate ale vecinilor noștri și mai ales cele ale fraților din Moldova sovietică, în acest decembrie 1989, sînt nu numai edificatoare, ci profund mișcătoare. Impresionantă a fost scena pe care am vizionat-o la televiziunea bulgară a îngenunchierii a mii de oameni la Sofia, în preajma catedralei Nevski, în semn de omagiu pentru cei căzuți în luptă în România.

Dar, revenind la firul existenței istorice a românilor, trebuie să remarcăm că, adevărată insulă de rezistență pe pămînturile dacice, ca și în multe părți în sudul Dunării, acolo unde și astăzi urmele romanității orientale nu s-au șters, românii au străbătut cu tenacitate mileniul întunecat al năvălirilor. Plămadei dacoromane i s-au mai adăugat atunci, firesc, și

alte componente, mai ales slave, dar ea a reprezentat totuși *temeiul principal* în simbioza ce s-a realizat și al cărei rezultat a fost poporul român, constituit definitiv în afara unor cadre statale proprii, dar nu în afara unității sale! Izolarea românilor de celelalte popoare ale latinității le-a accentuat trăsăturile unitare menite tocmai a le mări puterea de rezistență și a le păstra specificitatea.

Cînd condițiile istorice au îngăduit-o, viața statală românească a putut lua naștere, iar pe măsura consolidării ei, aceste state ale românilor s-au integrat contextului universal nu numai pe plan politic, dar și pe acela, esențial, al civilizației. Totdeauna am admirat echilibrul Bisericii domnești de la Argeș, ori cel al bisericii din Rădăuți, masivitatea lor, dovada tăriei nu numai materiale ci și spirituale a înaintașilor noștri. În Transilvania, românii au ridicat Densușul, folosind, parcă simbolic, vechi pietre de castru roman, iar sașii și ungurii monumente însemnate ca biserica cea mare din Sibiu ori catedrala catolică din Alba Iulia. Paftaua descoperită în mormintele domnești de la Argeș, pentru a nu da decît două exemple, este dezvăluitoare a nivelului de civilizație a vechilor noștri voievozi, ca și nemuritoarea înfățișare de la Cozia a lui Mircea cel Bătrîn. Nu întîmplător, voievozi ai Țării Românești și ai Moldovei, ca și Iancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei — și el, ca și fiul său, regele Matei, ori Doja mai tîrziu, trăsături de unire între două popoare vecine — au intrat prin dimensiunea faptelor lor în filele nemuririi istoriei generale. Un Ștefan cel Mare, intitulat „Atlet al lui Crist" de papa Sixt, ori un Mihai Viteazul, înmănunchind ideile unității și independenței în personalitatea sa simbol — nu întîmplător mai tîrziu el fiind eroul preferat al lui Bălcescu — aparțin istoriei naționale dar și celei universale.

Secole de-a rîndul, micile principate române au reprezentat cel dintîi zăgaz împotriva puterii otomane. „Popoare ale Occidentului, care de atîta timp, departe de «barbarie», cultivați artele păcii — scria în 1853 Jules Michelet — păstrați totdeauna o amintire recunoscătoare pentru națiunile orientale care, „așezate la frontierele Europei v-au apărat de potopul tătărăsc, de armatele turcilor... nu uitați tot ce datorați Ungariei, Poloniei, nefericitei Românii". Marele cărturar francez a recunoscut astfel rolul istoric pe care l-a avut poporul român, alături de celelalte popoare ale zonei, în conservarea civilizației, Europei centrale și apusene.

Cînd zorii timpurilor moderne au apărut și în Europa de sud-est, românii au fost prezenți, firesc, în procesul general al formării națiunilor celor *noi*. Unificarea lor statală a fost realizată în cursul unui proces istoric de peste o jumătate de veac, între 1859 și 1918. Constituirea și consolidarea României a avut loc nu rareori prin fapta împlinită a românilor și atunci unitatea lor de voință a pus Europa în fața realității existenței și acțiunii lor. Așa a fost în 1857, în 1859, în 1864, în 1866 și în 1877, fără a mai vorbi de succesivele mari acte de unitate națională din primăvara și pînă la începutul iernii anului miracol 1918, cînd Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banatul s-au reunit cu Vechiul Regat formînd România Mare. Unitatea statală românească s-a înfăptuit într-o epocă în care și alte națiuni europene, în primul rînd cea italiană și cea germană, au șters hotarele dintre ele. Or, trebuie spus că realizarea unității statale românești pe undeva miraculoasă (avînd în vedere stavilele ce au trebuit depășite), ca și rezistența românilor în mileniul migrațiilor, a avut trăsături specifice, care o individualizează și totodată o așază ca un exemplu dintre cele mai interesante în cadrul istoriei universale.

În România interbelică adaptarea la noile structuri, impuse de desăvîrșirea unei unificări, a decurs cu o constantă adaptibilitate la nou pe care națiunea română a demonstrat-o plenar încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea. România s-a afirmat totodată internațional cu o vădită înclinare de a juca un rol activ în cadrul concertului națiunilor. Nicolae Titulescu a fost ales în două rînduri, succesiv, președinte al Ligii Națiunilor și România a jucat un rol de pivot în cadrul a două alianțe regionale și a fost neîndoielnic un factor stabilizator într-o perioadă în care lumea, din nefericire, se îndrepta spre un îngrozitor măcel. Dar, în același timp, în știința, cultura și arta românească s-au afirmat nume ilustre depășind hotarele țării și stîrnind o admirație universală, un Enescu, un Brâncuși sau nepieritorul geniu al lui Nicolae Iorga impunîndu-se respectului lumii.

Au urmat perioada grea a celui de-al doilea război mondial, anul 1940 al sfîrtecărilor teritoriale, pentru ca apoi, în vara fierbinte a anului 1944, România să săvîrșească din nou acte care au afirmat-o în largul curs al istoriei universale. S-a discutat, uneori chiar cu ironie, numărul de zile cu care războiul a fost scurtat prin inițiativa românilor, manifestată cu o admirabilă unitate, amin-

titoare a zilelor fierbinți din decembrie 1989. Este însă sigur că fapta românilor de atunci a salvat omenirii multe vieți și nenumărate pierderi materiale și că, prin încadrarea armatei române alături de Puterile Aliate, sfîrșitul conflagrației a fost simțitor grăbit și prin aceasta însemnătatea universală a faptei lor din august 1944 rămîne de necontestat.

Atunci cînd poporul român nădăjduia în inaugurarea unei ere noi, România a fost amenințată să-și piardă pînă și ființa națională. Ea și-a cîștigat apoi neatîrnarea — prin declarația din aprilie 1964 și nu în urma Congresului al IX-lea! —, afirmată chiar într-un cadru internațional, mai ales în 1968, dar apoi, treptat, a fost cuprinsă în lanțuri din ce în ce mai grele, mai apăsătoare, ale unei nelimitate și abuzive dictaturi care a ajuns să fie detestată de fiecare cetățean și sub regimul căreia un partid de milioane de membri a devenit un partid prizonier al unei familii, partid lipsit de inițiativă, un simplu instrument robotizat. Cetățenii țării s-au văzut cu totul stăviliți în posibilitatea de liberă afirmare. Incompetența a fost instaurată la înalte nivele, apăsînd ca o pîclă grea ființa României. Imaginea țării a fost grav lezată în ochii lumii, în indiferența criminală a dictaturii. Confruntat cu ostilitatea și protestul lumii, regimul dictatorial a făcut tentativa absurdă de a „scoate" țara din Europa, de a izola în toate chipurile pe români, de a-i împiedica să-și afirme patria și implicit de a-i evidenția permanențele.

Mișcarea istoriografică a țării s-a văzut și ea ruptă de fluxul istoriografic mondial și aceasta tocmai după ce se repurtase, în pofida piedicilor birocratice ale regimului de despotică și incompetentă dictatură, o remarcabilă izbîndă prin organizarea la București a Congresului internațional de științe istorice din 1980. Astăzi, zidurile au căzut și istoriografia română s-a reîncadrat firesc, de la sine, în fluxul istoriografiei lumii căreia ea îi aparține. Orice manifestare umană nu poate fi *doar parțială*, ea aparține și unui *tot*, unui *întreg!*

Prin revoluția poporului, în primul rînd a tinerilor și a armatei, prin „cruciada copiilor", cum așa de frumos a spus-o o actriță de merit, prin ridicarea națiunii în ansamblul ei — nu afirma cîndva Kogălniceanu, îndrituit, că „Unirea națiunea a făcut-o"? — România și-a redobîndit, printr-un nou fapt împlinit — dar cît de greu plătit cu sînge tineresc! — un loc de onoare, generator de simpatie, prietenie și respect. Din nou, ca în 1859, ori ca în 1944, în decembrie 1989 românii au stîrnit admirația universală și au afirmat țara lor *ca parte a întregului*. „Europa — scria în 1854 Jules Michelet — nu este un ansamblu fortuit, o simplă juxtapunere de popoare, ci este un mare instrument armonic, o liră și fiecare naționalitate (națiune!) este o coardă și reprezintă un ton. Nu este în aceasta nimic arbitrar; fiecare

este necesară, față de ea însăși și raportată celorlalte. A scoate una, înseamnă a altera întreg ansamblul, a face imposibilă, disonantă și mută această gamă a națiunilor!"

România nu poate fi ruptă de Europa și de lume. Ea le aparține și este neapărat necesar să le aparțină. O *adevărată* eră nouă se deschide națiunii! ■

Dan BERINDEI

Apel din partea Consiliului Frontului Salvării Naționale

Consiliul Frontului Salvării Naționale a transmis, prin intermediul posturilor centrale de radio următorul mesaj:*

Noi am făcut o revoluție pentru ca societatea românească să se schimbe, să fie mai bună, mai tolerantă, nu mai violentă, mai inumană. De aceea, adresăm un apel călduros tuturor să se pună capăt actelor de vendetă, și să se realizeze o reconciliere națională. Nu aprobăm acele manifestări teroriste care sînt organizate împotriva unor comuniști sau a altor elemente ale vechiului regim. Apelăm la populație ca asemenea acte să fie oprite în folosul convietuirii normale a tuturor cetățenilor României. Apelăm călduros la toți cetățenii țării să evite excesele de violență care ar dezonora revoluția noastră. Promovarea democrației, a libertății și demnității, aceste minunate obiective ale revoluției noastre se poate și trebuie să se facă prin mijloace pașnice, într-un climat de reconciliere a tuturor forțelor societății noastre.

* Apelul a fost publicat în ziarele din 29 decembrie 1989.

O carte de Dinu C. Giurescu

The Razing of Romania's Past

Voci în apărarea patrimoniului naţional

Profesorul Dinu C. Giurescu — un nume bine cunoscut cititorilor noştri, care însă nu l-au mai putut întîlni în paginile revistei în ultima vreme — a publicat anul trecut, în limba engleză, o carte intitulată *Raderea trecutului României*. Ea a fost tipărită în Statele Unite ale Americii cu sprijinul lui Kress Foundation European Preservation Program of the World Monuments Fund (Programul Fundaţiei Kress pentru conservarea Europei din cadrul Fondului pentru Monumentele Lumii). Titlul grăieşte de la sine. Este o carte despre politica sistematică de distrugere a trecutului — arhitectonic, în acest caz — al ţării noastre. Structurată pe patru capitole (moştenirea arhitecturală orăşenească, respectiv ţărănească, conservarea şi restaurarea monumentelor în anii de după război, distrugerile provocate de resistematizare), lucrarea este prefaţată de Marilyn Perry, preşedintele lui Samuel H. Kress Foundation, Bonnie Burnham, director executiv la World Monuments Fund şi Terry B. Morton, preşedintele lui US/ICOMOS (Comitetul din Statele Unite al Consiliului Internaţional al Monumentelor şi Obiectivelor Istorice). Iată ce se spune despre frumosul şi atît de greu încercatul oraş de pe malurile Dîmboviţei în prefaţă:

„Oraşul Bucureşti a fost cunoscut multă vreme drept o perlă a Europei — un oraş plin de graţie, al cărui caracter era definit de un amestec de stiluri arhitectonice, de la cel bizantin şi al Renaşterii clasice, pînă la blocurile de apartamente specifice acelei Belle Epoque a sec. XIX, cu balustrade din fier forjat la balcoane. Alături de Capitală, oraşele şi satele din ţara întreagă păstrează un larg evantai de stiluri internaţionale, locale şi etnice, care contribuie la marea varietate a arhitecturii istorice româneşti. Această moştenire arhitectonică, o reflectare de necontestat a istoriei cu mii de faţete a poporului român, este astăzi distrusă de propriul guvern al acestei ţări într-o încercare de omogenizare a experienţei culturale naţionale şi eliminare a istoriei naţiunii.

Participarea la viaţa culturală este un drept uman. Acest drept include, de asemenea, plă-

cerea spirituală și aportul educațional al monumentelor și obiectivelor istorice... [subl. în text].

Și în trecut comunitatea internațională a deplîns pierderea unor mari opere de artă, monumente importante și centre urbane istorice distruse de războaie și neglijența umană. Ne-am îndoit de rațiunea bombardării Dresdei, am deplîns Beirutul nivelat de explozii, am dat glas îngrijorării noastre în legătură cu soarta templului din Angkor. Dar niciodată în secolul nostru nu a pus vreo agenție în acțiune un asemenea program gălăgios și conștient, în timp de pace, pentru distrugerea în mod voit a moștenirii artistice a unei întregi națiuni așa cum se întîmplă acum în România".

Sintetica prezentare a moștenirii arhitecturale orășenești și țărănești, însoțită de frumoase și sugestive imagini ale unor reprezentative construcții, se adresează în primul rînd cititorului străin. Nu vom stărui nici asupra monumentelor și decretelor care au conturat resistematizarea teritoriului. Sînt cunoscute, din păcate, mult prea bine cititorului român. Mai puțin știute sînt „Vocile în favoarea moștenirii arhitectonice orășenești și țărănești", cum și-a intitulat profesorul Dinu C. Giurescu un subcapitol al cărții sale, pe care îl reproducem în continuare într-o formă condensată*.

„La sfîrșitul anilor '70 și în anii '80 au existat cîteva încercări directe pentru a întîrzia distrugerea moștenirii arhitectonice. Dezvoltarea urbană a fost examinată, încă o dată, într-un număr al revistei *Arhitectura*, insistîndu-se în mod special asupra centrelor tradiționale. Uniunea Arhitecților s-a angajat în discuții animate, la 12 aprilie 1979, avînd drept subiect restructurarea zonei centrale a orașului București, dar dezbaterea nu a fost publicată. O nouă dezbatere la nivelul conducerii aceleiași Uniuni s-a axat pe problemele sistematizării și construcțiilor. Distrugerea moștenirii arhitectonice — s-a spus — ar reprezenta o lovitură serioasă pentru cultura națională și ar discredita pe arhitecți în ochii comunității internaționale, chiar și în condițiile în care ei ar trebui să se supună ordinelor (29-30 ianuarie 1981).

La Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj s-a ținut, la 25-27 mai 1979, o masă rotundă avînd drept subiect «Reînnoirea urbană și problemele contemporane». Diverse aspecte ale centrelor tradiționale au fost prezentate de 24 arhitecți și istorici din Cluj, București, Sibiu, Timișoara și Pitești, insistîndu-se asupra necesității unui inventar al clădirilor, protejarea și integrarea lor în noul peisaj.

O expoziție cu 450 fotografii, intitulată «Bucureștiul în imagini», prezentată în vara anului 1982, s-a axat mai ales pe perioada

*Nota redacției: după știința noastră, au existat și alte memorii, proteste și acțiuni pentru salvarea patrimoniului național, cît și proteste împotriva construirii unor edificii irațională de tipul „casei republicii" — edificii care contraziceau normele urbanisticii, arhitecturii și esteticii ca și tradițiile arhitecturii românești — precum memoriile adresate de prof. Ascanio Damian.

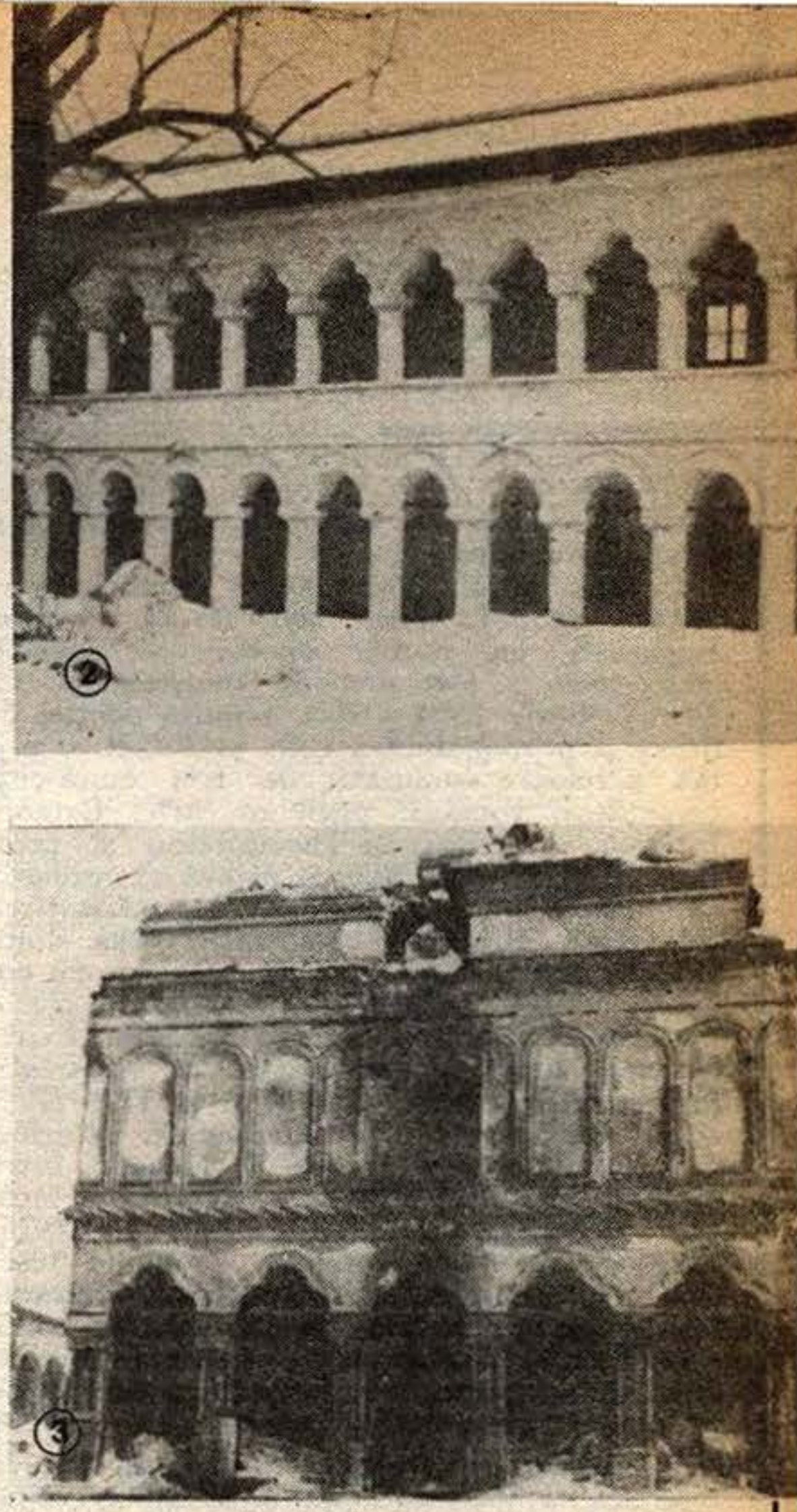

dintre cele două războaie mondiale. «Aceasta ar trebui să ne întărească în a proteja și restaura moștenirea importantă a orașului... nu numai monumentele istorice înregistrate... ci zone întregi, străzi și spații largi». Aceste construcții sînt o mărturie a «ceea ce orașul nostru este, a istoriei și individualității sale» am scris atunci, în 1982.

Unele articole au continuat să exprime îngrijorarea specialiștilor de bună-credință. Spre exemplu, a apărut o analiză critică a legilor și decretelor date între 1955 și 1975, pentru protejarea și restaurarea monumentelor și șantierelor arheologice din zona urbană și rurală, semnată de arh. dr. Eugenia Greceanu. Articolul arăta că nu exista o referire explicită la centrele și zonele istorice în legea sistematizării din 1974. În fapt, legea crea drum liber demolării arhitecturii țărănești în satele dispersate. Schimbările propuse pentru proiectul legii din 1974 avansate de către Direcția Monumentelor Istorice nu au fost luate în seamă. Delegații

trimiși de Direcția Patrimoniului Cultural Național — organism desființat la 1 decembrie 1977 — pentru a discuta reconstruirea orașelor nu au putut schimba proiectele aprobate. Între acestea se afla și decizia luată în 1978 de a rade ultima parte a zonei comerciale istorice a Sucevei.

Într-un interviu din 1983 am spus: «Demolarea unor mari zone de construcții înseamnă raderea unor întregi pagini de istorie din mințile și inimile poporului; tinerii vor locui în curînd în orașe unde aproape nimic nu le va mai aminti de trecutul civilizației românești».

În anul 1984, cînd masive demolări s-au abătut asupra zonei centrale a orașului București, un număr special al revistei *Arhitectura* a fost dedicat «moștenirii». La 14 decembrie 1984 a fost trimisă Secției de presă și propagandă a C.C. al P.C.R. o primă scrisoare semnată de trei cunoscuți cercetători români: prof. dr. arh. Grigore Ionescu, dr. Răzvan Theodorescu și prof. Dinu C. Giurescu. Scopul ei era să oprească demolarea tocmai începută la mănăstirea Văcărești. Biserica, clopotnița, casa domnească, o capelă flancată de o galerie cu coloane, chiliile călugărilor, reședința episcopală, două cuhnii și zidurile înconjurătoare, întregul complex mănăstiresc al Văcăreștilor (construit între 1716-1718 și 1719-1722) erau înregistrate ca monumente istorice. Complexul servise drept închisoare între 1864 și începutul anilor '70 ai veacului nostru. Restaurarea lui a început în 1974-1975, cu rezultate notabile. Picturile bisericii — unul dintre cele mai bogate programe iconografice ale artei românești —, toate construcțiile constituiau o mărturie însemnată a arhitecturii românești tradiționale fiind bine cunoscute în Europa de sud-est.

O a doua scrisoare, referindu-se atît la mănăstirea Văcărești, cît și la Mihai vodă,

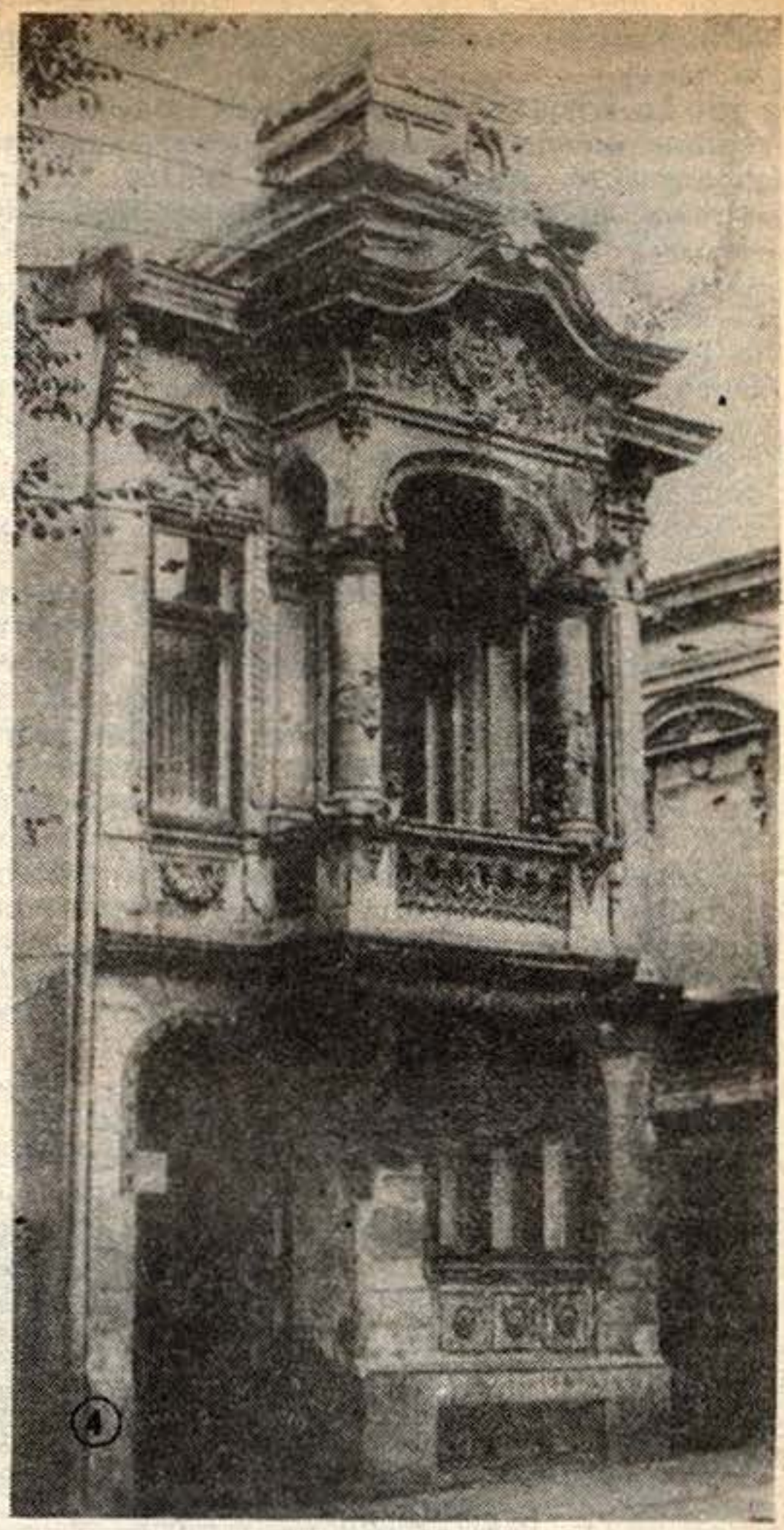

4

5

era semnată, pe lîngă cele trei nume de mai sus, de către acad. Dionisie M. Pippidi, prof. Vasile Drăguţ, dr. Radu Popa, arh. dr. Aurelian Trişcu. Scrisoarea a fost trimisă, la 24 ianuarie 1985, aceleiaşi înalte autorităţi. Se insista asupra semnificaţiei speciale a acestor două monumente şi a distrugerilor ce le fuseseră deja provocate. Ea făcea totodată un apel insistent pentru a se lua măsuri în vederea păstrării şi restaurării celor două complexe arhitecturale, simboluri ale istoriei şi civilizaţiei româneşti: «Fiecare naţiune îşi legitimează existenţa prin propria creativitate. Atunci cînd dovezile acesteia sînt suprimate piesă cu piesă, însăşi identitatea naţională se pierde treptat-treptat. Actuala generaţie şi cele ce vor veni vor trăi în oraşe în care vor fi rămas puţine urme ale istoriei noastre şi a lor».

O ultimă încercare, prin intermediul unei a treia scrisori înregistrate oficial, a fost întreprinsă la 21 octombrie 1985. Era semnată de prof. dr. arh. Grigore Ionescu, Dinu C. Giurescu, Răzvan Theodorescu, Vasile Drăguţ şi Virgil Cândea. Fără rezultat. Un an mai tîrziu, exista un spaţiu liber acolo unde se găsea mai înainte mănăstirea Văcăreşti. Iar biserica mănăstirii Mihai Vodă, împreună cu turnul de la intrare, au fost mutate 227 m mai încolo şi complet înconjurate de noi construcţii înalte.

Casa lui Nicolae Iorga (1871-1940), marele istoric al românilor, a fost şi ea demolată. Se găsea pe bulevardul Ilie Pintilie nr. 6 şi era declarată monument istoric. Demolarea a avut loc la începutul lunii iulie 1986, deşi Primăria şi Institutul de istorie completaseră toate formalităţile necesare pentru mutarea clădirii într-un loc apropiat unde putea fi salvată. Andrei Pippidi a trimis o scrisoare de protest la mai multe publicaţii dar fără urmări — textul nu a fost publicat. Nu putem şti cîte scrisori şi memorii au fost expediate autorităţilor politice şi administrative în problema resistematizării oraşelor şi satelor. O cerere orală şi scrisă către Sinodul Arhiepiscopiei Bucureştilor, prezentată în cadrul întrunirii sale anuale, pentru a opri demolarea bisericilor a fost respinsă în mod categoric la 8 decembrie 1985.

În afara României, resistematizarea a provocat vii reacţii exprimate în mod clar de arhitecţi, scriitori, învăţaţi şi ziarişti.

La Paris a fost întemeiată, la 1 martie 1985, L'Association internationale pour la protection des monuments et des sites historiques en Roumanie (Asociaţia Internaţională pentru protejarea monumentelor şi obiectivelor istorice în România). Scopul ei era să informeze opinia publică, asociaţiile guvernamentale şi neguvernamentale, naţionale şi internaţionale şi să obţină sprijinul lor pentru apărarea monumentelor şi vestigiilor istorice din oraşele şi satele României. Asociaţia a informat reprezentanţii UNESCO şi ICOMOS, în anii 1986 şi 1987. Acest din urmă organism a cerut informaţii de la conducerea Consiliului Culturii din Bucureşti despre soarta moştenirii arhitectonice în România. Asociaţia a informat Keston College din Marea Britanie şi Arhiepiscopia din Sinai despre zvonurile privind posibila distrugere a Bisericii patriarhale din Bucureşti. Între noiembrie 1984 şi ianuarie 1988, aproximativ 19 articole şi analize au fost elaborate şi prezentate de Radio Europa Liberă pe aceeaşi temă. Ele au prezentat o dare de seamă regulată asupra punerii în aplicare a sistematizării, mai ales în Bucureşti, cu date despre bisericile şi celelalte monumente demolate. Eforturi pentru salvarea acestei moşteniri arhitectonice au fost întreprinse de ICOMOS din Marea Britanie, Christian Solidarity International din Salzburg, cît şi din iniţiative

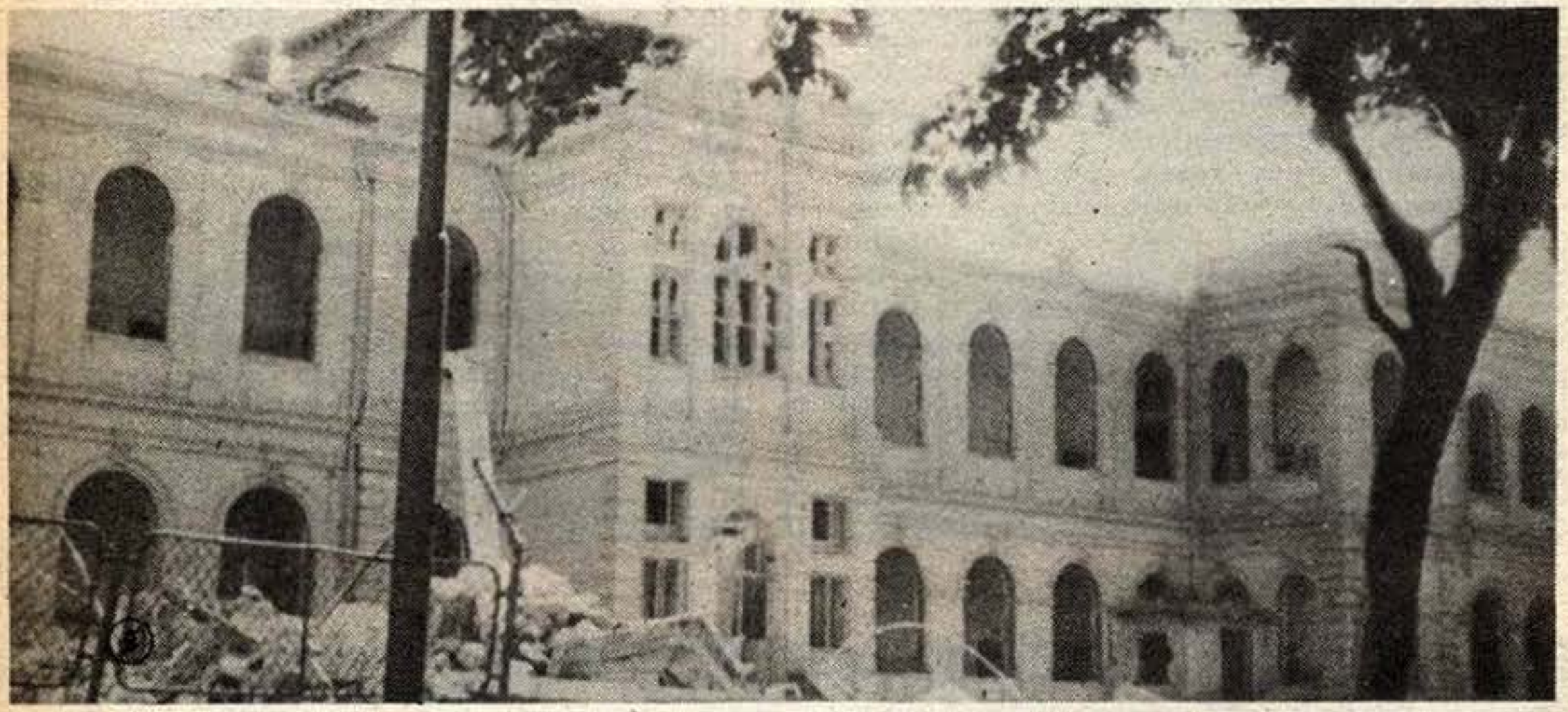

1-3. Galerie dublă din complexul mănăstiresc Văcărești, construit între 1716-1722. Demolarea acestei capodopere a artei medievale românești a început în decembrie 1984. Cele două fotografii ale bisericii au fost făcute în ianuarie 1985.

4. Bucureștiul era mai ales un oraș al locuințelor cu două-trei nivele, cu curte eventual, cu multă verdeață (precum această casă de pe strada Berzei), elemente ce ofereau omului protecție față de agresivitatea vieții de zi cu zi, spațiu de meditare. Dictatorul a vrut un oraș al betonului armat, încins de soarele arzător al verii și înghețat de crivățul iernii, din care să dispară orice posibilitate de refugiu, în care individul, umilit, să se afle sub permanentul său control.

5-6. Institutul medico-legal „Profesor M. Minovici" și ce a mai rămas din el după ce au trecut pe acolo „primii arhitecți ai țării".

7. Pe cheiul Dîmboviței, lîngă fosta Operetă, se afla o bijuterie, un lăcaș unic în țară, Biserica Sf. Spiridon Vechi, construită în sec. XVII. Ne-o aducem aminte cu toții; se scufundase în pămînt pe măsura trecerii veacurilor, așa încît trebuia să cobori cîteva trepte pentru a pătrunde în interior. De mare valoare era pisania în caractere arabe. La 26 august 1987, biserica a fost distrusă în numai cîteva ceasuri. Cînd s-a răspîndit vestea despre barbaria comisă, rămăsese doar un loc viran.

8. Clădire de pe Splaiul Unirii (pe malul stîng al Dîmboviței), căzută victimă buldozerelor resistematizării.

Fotografiile ce însoțesc articolul provin din cartea profesorului Dinu C. Giurescu

individuale. Numeroase articole avînd asemenea subiect au apărut în S.U.A., Franța, R.F.G., Marea Britanie, Elveția, Belgia, Spania, Italia, Canada și Brazilia".

În încheierea cărții sale prof. Dinu C. Giurescu nota: „Ne-a mai rămas puțin timp pentru a salva părți semnificative ale Capitalei, orașul București, orașele Transilvaniei, centre urbane din alte provincii istorice ale României, moștenirea arhitectonică a satelor.

În acest ceas al doisprezecelea, orice contribuție personală sau a unei instituții este necesară și bine venită".

Domnule profesor, în România întregul popor s-a ridicat acum în apărarea moștenirii noastre culturale! ■

APELUL CELOR ȘASE ÎMPOTRIVA DICTATURII CEAUȘISTE

Într-un moment cînd însăși ideea de socialism pentru care am luptat este discreditată de politica dv. și cînd țara noastră este izolată în Europa, ne-am hotărît să luăm poziție. Sîntem perfect conștienți că făcînd aceasta ne riscăm libertatea și chiar viața, dar ne simțim datori să facem un apel la dv. de a schimba actualul curs politic, înainte de a fi prea tîrziu.

1. Comunitatea internațională vă reproșează nerespectarea Actului final de la Helsinki, pe care l-ați semnat personal. Cetățenii români vă reproșează nerespectarea Constituției pe care ați jurat. Iată care sînt faptele:

a. Întregul plan de sistematizare a satelor și mutarea forțată a țăranilor în blocuri, cu trei etaje, este împotriva art. 36 din Constituție, care protejează dreptul la proprietate personală a unei gospodării cu anexe și cu terenul pe care ele sînt situate.

b. Decretul care interzice cetățenilor de a avea contacte cu străinii nu a fost votat niciodată de corpul legislativ și nu a fost făcut public niciodată. De aceea este lipsit de putere legală. Și cu toate acestea cetățenii noștri sînt amenințați să fie concediați, chinuiți, arestați și condamnați pe această bază.

c. Centrul civic — cea mai mare investiție, de multe miliarde de lei, din România — nu are un buget public și este construit împotriva tuturor legilor care reglementează construcțiile și finanțarea lor. Costul acestei clădiri imense s-a triplat din cauza completărilor pe care le-ați ordonat în fiecare lună, în interiorul și exteriorul acestei clădiri.

d. Securitatea, pe care noi am creat-o pentru a apăra ordinea socialistă împotriva claselor exploatatoare, este acum dirijată împotriva muncitorilor care își cer drepturile, împotriva vechilor membri de partid și a intelectualilor cinstiți, care își exercită dreptul lor la petiție (art. 34), și libertatea cuvîntului (art. 20), garantate de Constituție.

e. Fabricile și instituțiile forțează pe angajații lor să lucreze duminicile, împotriva art. 19 din Constituție și a Codului Muncii.

f. Poșta este violată sistematic, iar conversațiile noastre telefonice întrerupte, împotriva articolului 34, care garantează secretul lor. Pentru a rezuma, Constituția este virtualmente suspendată și nu există în prezent un sistem legal în țară! Trebuie să admiteți, domnule președinte, că o societate nu poate să funcționeze dacă autoritățile, începînd de sus, manifestă lipsă de respect față de lege!

2. Planificarea nu mai funcționează în economia socialistă. Ședințele Comitetului Politic Executiv sînt toate îndreptate spre trecut, chemînd pe muncitori să recupereze planul nerealizat din anul trecut, semestrul trecut sau luna trecută. Un număr de fabrici, din ce în ce mai mare, sînt lipsite de materii prime.

3. Politica agrară este în derută. Măsuri administrative brutale sînt adoptate împotriva țăranilor, care, potrivit datelor, produc 40% din legume, 56% fructe, 60% lapte și 44% carne, deși ei dispun de numai 12% din terenul arabil! Dar, desigur, ceea ce este predominant acum la sate este frica de a fi „sistematizat". 7 000-8 000 de sate sînt amenințate să fie rase de pe suprafața pămîntului! La obiecțiile economice, culturale și umanitare ale lumii civilizate față de acest program se ridică o întrebare legitimă: de ce să urbanizezi satele, cînd nu poți să asiguri condiții decente de viață urbană în orașe, adică: încălzire, lumină, transport, pentru a nu mai menționa hrana?!

Un guvern care cinci ierni la rînd este incapabil să soluționeze asemenea probleme vitale pentru populație se dovedește incompetent și incapabil de a guverna! De aceea, nu insistăm la dv. asupra acestui punct.

4. Însuși faptul că germanii, ungurii și evreii emigrează în masă arată că politica de asimilare forțată trebuie să înceteze!

5. În sfîrșit, sîntem profund îngrijorați că poziția internațională a României și prestigiul ei se deteriorează rapid. După cum știți, aceasta se manifestă concret în decizia unui mare număr de state de a închide ambasadele lor la București. Cel mai alarmant este că ambasade ale unor state europene ca Norvegia, Danemarca și Portugalia au plecat și altele urmează. Izolarea noastră crescîndă afectează nu numai relațiile diplomatice. Am pierdut clauza americană și ca rezultat unele fabrici textile ale noastre nu au comenzi. Piața Comună nu dorește să mai extindă Acordul comun cu România, ceea ce va afecta în mod negativ alte sectoare ale economiei noastre. Ați susținut întotdeauna că întîlnirile la nivel înalt sînt decisive pentru îmbunătățirea relațiilor interstatale. Dar cum veți putea îmbunătăți relațiile externe ale României cînd toți conducătorii țărilor necomuniste din Europa refuză să se întîlnească cu dv.?! România rămîne o țară europeană și ca atare ea trebuie să avanseze odată cu procesul Helsinki, și nu să se întoarcă împotriva lui! Ați început să schimbați geografia satelor, dar nu puteți muta România în Africa!

Pentru a opri procesele negative interne și internaționale care afectează națiunea noastră, facem un apel la dumneavoastră, ca un prim pas, să luați următoarele măsuri:

1. Să declarați categoric și în termeni fără echivoc că ați renunțat la planul de sistematizare a satelor.

2. Să restaurați garanțiile constituționale cu privire la drepturile omului. Aceasta vă va da posibilitatea să respectați deciziile Conferinței de la Viena privind drepturile omului.

3. Să încetați exporturile de alimente care amenință existența biologică a națiunii noastre.

Odată ce aceste măsuri vor fi luate, noi sîntem pregătiți să participăm într-un spirit constructiv la un dialog cu guvernul, cu privire la căile și mijloacele de a depăși prezentul impas.

ALEXANDRU BÎRLĂDEANU, CORNELIU MĂNESCU, CONSTANTIN PÎRVULESCU, GRIGORE RĂCEANU, SILVIU BRUCAN, GHEORGHE APOSTOL

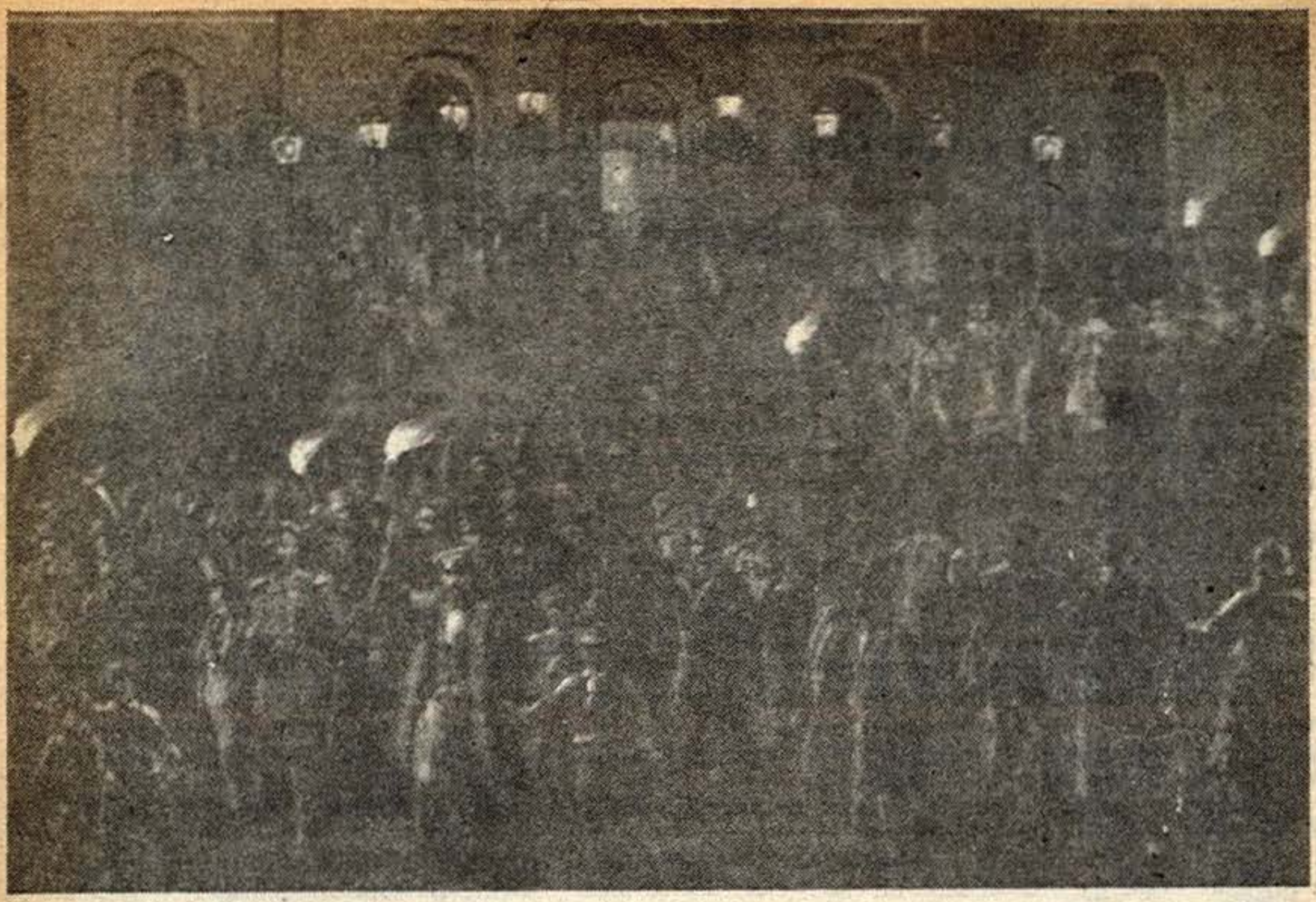

24 IANUARIE 1859-22 DECEMBRIE 1989

130 de ani despart aceste date.

130 de ani, în care sentimentul predominant al românilor, al întregului popor, a fost nevoia de unire, nevoia de a acționa împreună — ca un singur piept și ca o singură inimă — în fața forțelor întunericului cu care a fost nevoit, de atîtea ori, să se confrunte.

Nevoia de unire vine din străfundurile istoriei noastre. Ea s-a manifestat încă înainte de Mihai Viteazul și a devenit un îndemn și un simbol, cum a caracterizat-o Nicolae Iorga, mai ales după epopeica faptă a temerarului voievod. Și dacă pașoptiștii n-au reușit să transpună în viață idealurile de dreptate, frăție, libertate înscrise pe simbolul tricolor și de unire, cuprinse în mai toate programele elaborate atunci, numai unsprezece ani mai tîrziu, Unirea Principatelor devenea fapt împlinit — prin vrerea unanimă a poporului, a oamenilor de bine din această țară, ca și prin sprijinul atîtor state ale Europei, continent căruia România îi aparținea din vechime, dintotdeauna.

Unirea Principatelor devenea astfel piatră de hotar, prima pusă la temelia statului român, „cheia bolții, fără de care — spunea atunci Mihail Kogălniceanu — s-ar prăbuși tot edificiul național".

Iată de ce ziua de 24 Ianuarie 1859 — data alegerii lui Alexandru Ioan I Cuza ca domnitor al Țării Românești, după ce la 5 ianuarie 1859 fusese ales în aceeași demnitate și de către Adunarea Electivă a Moldovei, a căpătat — în inimile și conștiința românilor — semnificații simbolice de zi națională.

Iată de ce ianuarie a rămas și trebuie să rămînă în conștiința generală sub semnul unirii de cuget și simțiri. Cu atît mai mult cu cît de-un sfert de veac și, îndeosebi, în ultimii ani, 24 ianuarie risca să devină o dată oarecare, eventual un nou prilej de evidențiere a „meritelor" dinastiei ceaușiste (cît de sumbru, dar cît de real este acest termen) ce dispunea ca de o feudă de această țară, atît de bogată în fapte de mărire istorică.

E trist! E revoltător!

Nu zilele de 5 și 24 ianuarie le puteam sărbători așa cum se cuvenea în paginile publicațiilor noastre, ci 7 și 26 ianuarie! Și totuși scriam despre 24 ianuarie cît se putea.

Și nu doar 24 ianuarie a cunoscut această tristă metamorfoză. Toate importantele date ale istoriei patriei, toate marile aniversări au fost — în această epocă de tristă aducere aminte — doar noi prilejuri de osanale. Nu dreptul la istorie ne-a fost acordat în acești

ani, cum ni se repeta mereu. Dimpotrivă, cei doi au vrut să ne răpească istoria, transformînd-o — asemeni întregii ţări — într-o „ancylla", o slujitoare, a propriei măriri. Să ne amintim (întrucît ne sînt prea proaspete în memorie şi nici nu avem dreptul să le uităm) aşa-zisele simpozioane consacrate numai cu titlul lui Mircea cel Bătrîn, lui Mihai Bravul, lui Horea, Cloşca şi Crişan, lui Tudor Vladimirescu ori Marii Uniri.

Dintre toate însă, 24 ianuarie, prin situarea ei în imediata vecinătate calendaristică cu aceea de 26 ianuarie era cea mai compromisă, cea mai ameninţată.

Cu uitarea?

Să uite oare vreodată acest popor zilele de mărire ale istoriei patriei lui? Să uite 10 ianuarie 1475, ziua biruinţei de la Vaslui şi 26 iulie 1476, a supremei jertfe de la Războieni? Să uite de izbînda din 13 august de la Călugăreni? De 1 noiembrie 1599 şi 27 mai 1600, momente hotărîtoare ale primei noastre uniri? Poate cineva uita 3-5 mai şi 11 iunie 1848, de pe Cîmpiile Libertăţii de la Blaj şi Islaz? 24 ianuarie 1859 şi 10 mai 1877? Cele trei date ale anului 1918, care ne-au îngăduit realizarea Marii Uniri? După cum cuvine-se să nu uităm niciodată explozia de mînie împotriva tiraniei, nădejdea în soarele dreptăţii de pe noile Cîmpii ale Libertăţii din acest decembrie 1989 din Timişoara şi Bucureşti, din Sibiu şi Craiova, din Braşov şi Cluj, din Iaşi. Din toată ţara. Ele sînt filele de cronică cele mai glorioase ale istoriei contemporane şi ale unui popor cu un ilustru trecut, care, eliberîndu-se în sfîrşit, definitiv şi ireversibil, are tot dreptul să privească înainte, cu fruntea sus.

De aceea, acum, în pragul unei vieţi normale, omeneşti în România, să ne reamintim că acum exact 131 de ani, pe întinsul românesc, din toate glasurile se auzeau în acordurile muzicii lui Alexandru Flechtenmacher versurile *Horei Unirii*, aparţinînd bardului de la Mircești (căruia, iată, după Eminescu, îi vom comemora, în acest an de graţie, centenarul):

„Hai să dăm mînă cu mînă..." ■

Gheorghe DAVID

Fotografiile executate de:
— *Rompres:* pp. 7, 10 (centru), 13, 16, 17
— *Doru Iordache:* pp. 3, 4, 6, 9, 10 (stînga sus), 11 (dreapta jos), 14-15, 25
— *Florin Constantinescu:* p. 5

În contextul internațional marcat de încheierea Războiului Crimeii, purtat de Imperiul țarist împotriva Franței, Angliei, Imperiului otoman și Sardiniei (și din care forțele țariste ieșiseră înfrînte), problema statutului politic al principatelor dunărene care, în acele momente, deveniseră, după cum se aprecia în cercurile diplomatice, „centrul de gravitație al lumii", s-a impus pe plan european. Documente diplomatice ale vremii, presa timpului, relatările unor oameni politici participanți la evenimente au conturat tabloul complex al cadrului internațional în care românii și-au afirmat și și-au realizat dorința lor de unire.

Organizarea principatelor dunărene a fost dezbătută în Congresul de pace de la Paris[1] (au participat: Anglia, Franța, Rusia, Turcia, Austria, Sardinia și Prusia), prilejuind aprige controverse între puterile participante, majoritatea dintre acestea interesate, dintr-un motiv sau altul, în rezolvarea situației din această parte a continentului. Prin natura relațiilor internaționale existente la mijlocul veacului trecut, situația din această zonă interesa însă și alte state, mai mici, care — chiar dacă nu participaseră la conflictul armat din Crimeea — evoluau în orbita marilor puteri. Printre acestea se aflau Suedia, Spania, Grecia, Neapolul și Belgia.

1856-1857. BUCUREȘTI ȘI IAȘI — ROMÂNII SE PRONUNȚĂ UNANIM PENTRU UNIRE

Prof. univ. dr. GH. PLATON

Cercetînd arhivele diplomatice belgiene, am descoperit numeroase mărturii documentare semnificative pentru interesul cu care era urmărită la Bruxelles evoluția evenimentelor din principate, interes generat, în primul rînd, de situația politică asemănătoare în multe privințe a belgienilor și a românilor.

După cum se știe, Belgia își cîștigase independența după revoluția din 1830, cînd s-a desprins din cadrul Regatului Țărilor de Jos[2], obținînd un statut de neutralitate garantată, statut pe care îl doreau și-l invocau, adeseori, și cercurile politice naționale din principate în demersurile lor politice din perioada ce a urmat Tratatului de pace de la Adrianopol (1829). Belgia se afla situată, totodată, într-o zonă unde se întîlneau interesele marilor puteri (Franța, Anglia, Prusia, Austria), după cum principatele române erau la confluența de interese ale Rusiei, Imperiului otoman, Austriei. Aceste similitudini au făcut ca diplomații belgieni să acționeze, adeseori depășindu-și statutul de neutri, în favoarea susținerii doleanțelor românilor. Contele O'Sullivan de Grass, ministrul Belgiei la Viena, declara la 4 ianuarie 1856: „Principatele dunărene vor forma un stat neutru între trei mari imperii la fel ca și noi; aceasta va fi o neutralitate perpetuă, care va păstra echilibrul european atît în Orient cît și în Occident. Interesul nostru actual — continua diplomatul belgian — este deci ca principatele să fie puternic constituite, unite într-un singur stat, cu un principe suveran, care să-și transmită ereditar drepturile". Garantarea integrității noului stat, aprecia el, „ar prezenta un plus de securitate pentru Belgia".

Unul dintre cele mai interesante locuri

Pe lîngă interesele politice, Belgia urmărea și realizarea unor deziderate economice, prin angajarea de relații cu statele recent intrate în circuitul economic european. Iată de ce, cercurile politice belgiene urmăreau evoluția situației din principate și în perspectiva constituirii aici a unei piețe economice unice.

În 1857, consulul general al Belgiei în țările române (re-

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1989.

[2] Constituit în 1815, în urma Congresului de la Viena, Regatul Unit al Țărilor de Jos era alcătuit din Belgia, Olanda și Luxemburg. La 25 august 1830, la Bruxelles a izbucnit Revoluția burgheză și națională, împotriva dominației olandeze, iar la 4 octombrie 1830, Belgia s-a proclamat independentă.

lațiile consulare fuseseră stabilite în 1838), Jacques Poumay, el însuși proprietar al unei bănci la București, aprecia că „destinul politic" al principatelor române „va exercita o mare influență asupra relațiilor și a comerțului european".

Un moment semnificativ din ansamblul acestor relații politico-diplomatice româno-belgiene din preajma Unirii din 1859 l-a constituit călătoria în principate, la sfîrșitul lui 1856 și începutul lui 1857, a lui Eduard Blondeel van Cuelebroeck, ministrul Belgiei la Constantinopol[1]. Sub pretext că vizita avea loc în vederea deschiderii unor viceconsulate belgiene la Galați și Iași — în scopul inaugurării unei linii stabile de navigație între Anvers și Constantinopol —, diplomatul belgian s-a informat despre situația din principate, luînd cunoștință personal de marele entuziasm cu care cercurile opiniei publice românești își afirmau voința de unire. Vizita sa a stîrnit vii reacții în cercurile diplomatice europene, provocînd un „scandal" apreciat drept „fără egal".

În ce a constat, de fapt, scandalul?

Diplomat cu o bogată activitate și experiență, Blondeel van Cuelebroeck era considerat de superiorii săi de la Bruxelles drept unul dintre cei mai autorizați cunoscători ai situației din Imperiul otoman și din statele europene cu care acesta se învecina. Urmărind timp îndelungat raporturile principatelor române cu Poarta, el putea aprecia cu realism eforturile acestora de a-și păstra autonomia și de a-și apăra integritatea teritorială în fața pretențiilor imperiilor vecine, țarist și habsburgic.

În perioada crizei orientale, marcată de Războiul Crimeii, diplomatul belgian considera că Imperiul otoman se îndrepta „către mormînt, sub escorta celor trei mari puteri [Anglia, Franța, Rusia]". În acest cadru, el aprecia drept esențială problema unirii țărilor române pentru menținerea echilibrului politic în această parte a continentului. Încă din 1853, el aprecia că Imperiul otoman era pîndit de „imensa catastrofă" a dezmembrării, integritatea sa — susținută de cercurile politice otomane — fiind „o mare minciună".

Modul deschis în care își împărtășea opiniile net defavorabile Porții atît diplomaților străini acreditați la Constantinopol, cît și înalților demnitari otomani, inclusiv sultanului, a provocat nemulțumire la Poartă. În noiembrie 1854, ambasadorul belgian la Londra comunica ministrului de externe de la Bruxelles, Dl. Broukère, că atitudinea lui van Cuelebroeck era dezaprobată de lordul Clarendon, șeful diplomației engleze, precum și de Thouvenel, ambasadorul Franței la Constantinopol, socotindu-l drept dușman al Porții.

Diplomatul belgian nu s-a lăsat intimidat, susținînd că evoluția firească a lucrurilor va duce la dezmembrarea Imperiului otoman și la eliberarea popoarelor aflate sub dominația sa. „Unirea principatelor — nota el în 1856 —, sub orice formă s-ar realiza, înseamnă viitoarea dezmembrare a Turciei. Independența completă a Moldo-Valahiei este inevitabilă". Cunoscînd bine jocul de interese ale marilor puteri, care le făcea să se situeze pe poziții pro sau antiunioniste, Blondeel van Cuelebroeck semnala faptul că lordul Stratford Canning, ambasadorul englez de la Constantinopol, acționa pentru a determina guvernul de la Londra să fie potrivnic unirii. În acest sens, el atrăgea atenția superiorilor săi de la Bruxelles că „această complicație va veni în ajutorul Austriei care, acum, regretă că n-a protestat cu mai multă energie împotriva ideii [unirii]".

În acest cadru încordat al relațiilor dintre diplomații străini acreditați la Poartă s-a desfășurat vizita ambasadorului belgian în principatele române. Blondeel van Cuele-

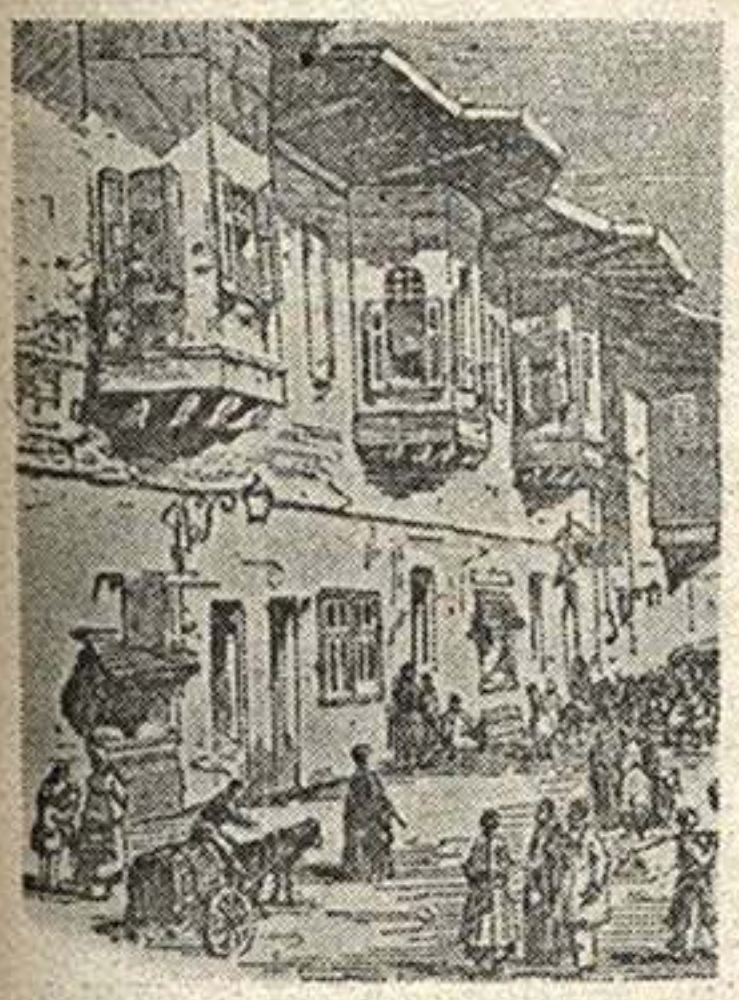

Deputați țărani în Adunarea ad-hoc a Țării Românești (în centru) și desene de epocă reprezentînd străzi din București (stînga) și Iași (dreapta), în vremea cînd se pregătea unirea principatelor române

[1] Blondeel van Cuelebroeck și-a început cariera diplomatică în 1837, cînd a fost numit consul general al Belgiei în Egipt. A mai îndeplinit misiuni în Abisinia (1840-1842), Guatemala (1845). În octombrie 1848, a fost numit însărcinat cu afaceri la Constantinopol, girînd și reprezentanța de la Atena. În 1853 a fost promovat la rangul de ministru, primind, în 1856, pentru merite excepționale, Ordinul „Leopold", în grad de ofițer.

broeck a ajuns la Orşova (venind de la Belgrad) la 5 decembrie 1856, de unde s-a îndreptat spre Turnu Severin. A fost întîmpinat de prefect, care l-a condus în trăsura sa pînă la Craiova, unde era aşteptat de Jacques Poumay, consulul general al Belgiei în principate, şi de prinţul Ghica, nepotul şi aghiotantul caimacamului Alexandru Ghica; fiind considerat „oaspete al ţării", a fost tratat tot timpul cu o deosebită atenţie.

Primul său raport, din 18 decembrie, informa despre contactele avute cu caimacamul, cu unii mari boieri, precum şi cu diplomaţi acreditaţi la Bucureşti, menţionînd că se afla într-unul dintre locurile „cele mai interesante ale epocii noastre".

Încă din primele momente ale şederii sale la Bucureşti, din discuţiile purtate cu oameni politici de diferite orientări, Blondeel van Cuelebroeck remarca dorinţa de unire manifestă în toate straturile societăţii româneşti. „Ţara consultată pur şi simplu în chestiunea Unirii va fi aproape unanimă în răspunsul său afirmativ. Unirea este acceptată ca bază de plecare de către toate partidele". Constata, totodată, că lupta pentru unire se ducea şi în rîndurile diplomaţilor străini din principate. „Din punct de vedere al poziţiei străinătăţii, notează el, terenul este împărţit între Consulatul general al Franţei, care vrea unirea, şi Consulatul general al Austriei, care nu o vrea".

Unirea — începutul eliberării

La 8 ianuarie 1857, van Cuelebroeck a plecat la Iaşi. Pe întregul traseu, după cum scrie ziarul *L'Indépendance Belge* din 13 februarie 1857, „a fost primit cu cea mai mare distincţie, toate onorurile cuvenite rangului său înalt fiind respectate în cel mai riguros mod". Şi în capitala Moldovei, s-a bucurat de o „splendidă ospitalitate", avînd discuţii atît cu caimacamul Th. Balş, cît şi cu membrii guvernului, precum şi cu consuli străini. După cum notează el, ca şi la Bucureşti, a cules „datele cele mai complete cu privire la situaţia, la resursele şi la viitorul acestei frumoase ţări". Constata, de asemenea, că idealul unirii preocupa cercurile largi ale societăţii, cu toate măsurile restrictive impuse de caimacam.

Deosebit de cordiale şi interesante au fost discuţiile purtate cu cei mai importanţi reprezentanţi unionişti — Mihail Kogălniceanu a fost unul dintre aceştia. Într-o scrisoare din 26 ianuarie 1857 adresată diplomatului belgian, Kogălniceanu amintea de „primirea binevoitoare pe care Excelenţa Voastră aţi făcut-o acelora care au avut onoarea a vă face cunoştinţă", precum şi despre „viul şi căldurosul interes manifestat în favoarea viitorului patriei noastre". A avut legături mai strînse cu N. Suţu[1], care i-a oferit un bogat material documentar privind situaţia economică a Moldovei, precum şi un cuprinzător memoriu şi un proiect de constituţie referitoare la viitoarea organizare a principatelor. De asemenea, a aflat despre Al. I. Cuza, „omul cel mai capabil", numit pîrcălab de Galaţi.

Vizitele şi contactele sale în cele două capitale româneşti au fost privite cu nemulţumire de consulii marilor puteri din principate, care nu vedeau cu ochi buni sondajele diplomatului belgian în privinţa dorinţei de unire a românilor. Eder, consulul general al Austriei la Bucureşti, înregistra cu vădită iritare „numeroasele vizite ale reprezentanţilor partidului unionist" făcute diplomatului belgian.

Călătoria sa în principate a fost comentată nefavorabil şi în cercurile politice şi diplomatice europene, van Cuelebroeck fiind acuzat că şi-a depăşit atribuţiile sale, pronunţîndu-se în favoarea unirii şi sondînd opiniile cu privire la eventualul acces la tronul principatelor al prinţului de Flandra. Proteste vehemente s-au făcut auzite la Londra, la Viena, la Paris, la Constantinopol, determinînd pînă la urmă guvernul belgian să intervină, spre a închide conflictul diplomatic ce ameninţa să ia proporţii. Blondeel van Cuelebroeck a fost mutat din postul său de la Constantinopol ca ministru la Rio de Janeiro (octombrie 1857) şi, apoi, la Washington (februarie 1859).

Concluziile desprinse din călătoria lui Blondeel van Cuelebroeck în principate au fost însă reţinute atît la Bruxelles, cît şi în alte capitale europene: românii se pronunţau pentru unire, în care vedeau un prim pas spre obţinerea independenţei depline de stat. Astfel, la 27 august 1856, diplomatul belgian nota că „nimeni nu se îndoieşte că unirea va duce în scurt timp la independenţă". Iar, la 1 martie 1857, observa că „unirea principatelor, odată înfăptuită, va duce la dezmembrarea Turciei, independenţa completă a Moldo-Valahiei este inevitabilă şi exemplul ei va fi urmat şi de alte provincii care vor deveni noi state suverane", părere împărtăşită şi de alţi diplomaţi belgieni, în rîndul cărora se situa şi contele O'Sullivan de Grass: „Dacă este o unanimitate în principate, aceasta nu este numai pentru unirea administrativă, ci şi pentru eliberare; unirea nu este decît o etapă; nu este nevoie să citeşti *L'Etoile du Danube*[2] ca să afli aceasta". Tot el considera că „unirea reprezintă începutul eliberării de sub suzeranitatea Porţii, o veritabilă promisiune a independenţei".

Evoluţia ulterioară a vieţii politice, în noul stat constituit la 24 ianuarie 1859 prin unirea Moldovei cu Ţara Românească, avea să confirme previziunile celor care au văzut în această mare biruinţă a poporului nostru începutul unei noi etape istorice, marcată de dobîndirea independenţei în 1877 şi, apoi, de realizarea Marii Uniri din 1918. ■

---

[1] Nicolae Suţu (1798-1871), economist şi statistician român, adept al agriculturii comerciale, unul dintre primii economişti români care a arătat necesitatea dezvoltării industriei alături de agricultură.

[2] Se referă la versiunea în limba franceză a publicaţiei *Steaua Dunării*, apărută între 1856 şi 1858, mai întîi la Iaşi, apoi la Bruxelles. *Steaua Dunării*, editată de M. Kogălniceanu, a constituit o importantă tribună de propagare a ideilor unioniste.

AMINTIRI DIN VREMEA UNIRII

AL. PAPADOPOL-CALIMAH

Descendent prin mamă din familia domnească a Calimachilor, Alexandru Papadopol-Calimah (1833-1898) a fost animat, în activitatea sa de om politic, diplomat, istoric, publicist, de sentimentele patriotice ale datoriei de a milita pentru propășirea patriei și poporului, sentimente care au însuflețit o întreagă pleiadă de intelectuali și oameni politici de la mijlocul secolului trecut, tribuni pe baricadele revoluției de la 1848, luptători pentru realizarea Unirii din 1859 și pentru consfințirea Independenței absolute de stat în 1877-1878.

Participant la înfăptuirea Unirii Principatelor, Al. Papadopol-Calimah a fost ministru de externe (1865-1866), al cultelor și instrucțiunii publice (1868). A renunțat însă la activitatea politică, consacrîndu-se cercetărilor istorice și publicisticii în principalele reviste ale vremii, între care amintim Convorbiri literare, Revista literară și științifică, Revista nouă, Arhiva. **În 1876, a fost ales membru al Secției istorice a Academiei Române, în cadrul căreia a prezentat mai multe comunicări, tipărite în publicațiile înaltului for științific. A tradus din Lucian din Samosata și din literatura medievală rusă** (Cuvînt despre expediția lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului nordic, contra polovților sau cumanilor). **Dintre scrierile sale istorice apărute în volum, amintim:** Despre Gheorghe Ștefan Voievod, domnul Moldovei **(1886),** Generalul Pavel Kiseleff în Moldova și Țara Românească, 1829-1834 **(1887),** Notiță istorică despre Bîrlad **(1889),** Sofia Paleolog, nepoata împăratului Constantin XII Paleolog și Domnița Olena, fiica domnului Moldovei, Ștefan cel Mare, 1472-1509 **(1895).**

Alte scrieri ale sale au rămas în paginile publicațiilor vremii. Între acestea se află și o amplă cercetare, Amintiri despre curtea domnească din Iași, **publicată în** Convorbiri literare **din decembrie 1884 și, respectiv, ianuarie 1885. Desprinzînd din pagini de cronică, din documente sau din scrierile unor istorici și călători referirile la trecutul reședinței voievodale din Iași, Al. Papadopol-Calimah a conturat tabloul — nu lipsit de note pitorești — al vieții desfășurate la curtea domnească ieșeană pe parcursul cîtorva secole, din vremea lui Ștefan cel Mare, și pînă în al treilea**

Iașii la jumătatea veacului trecut

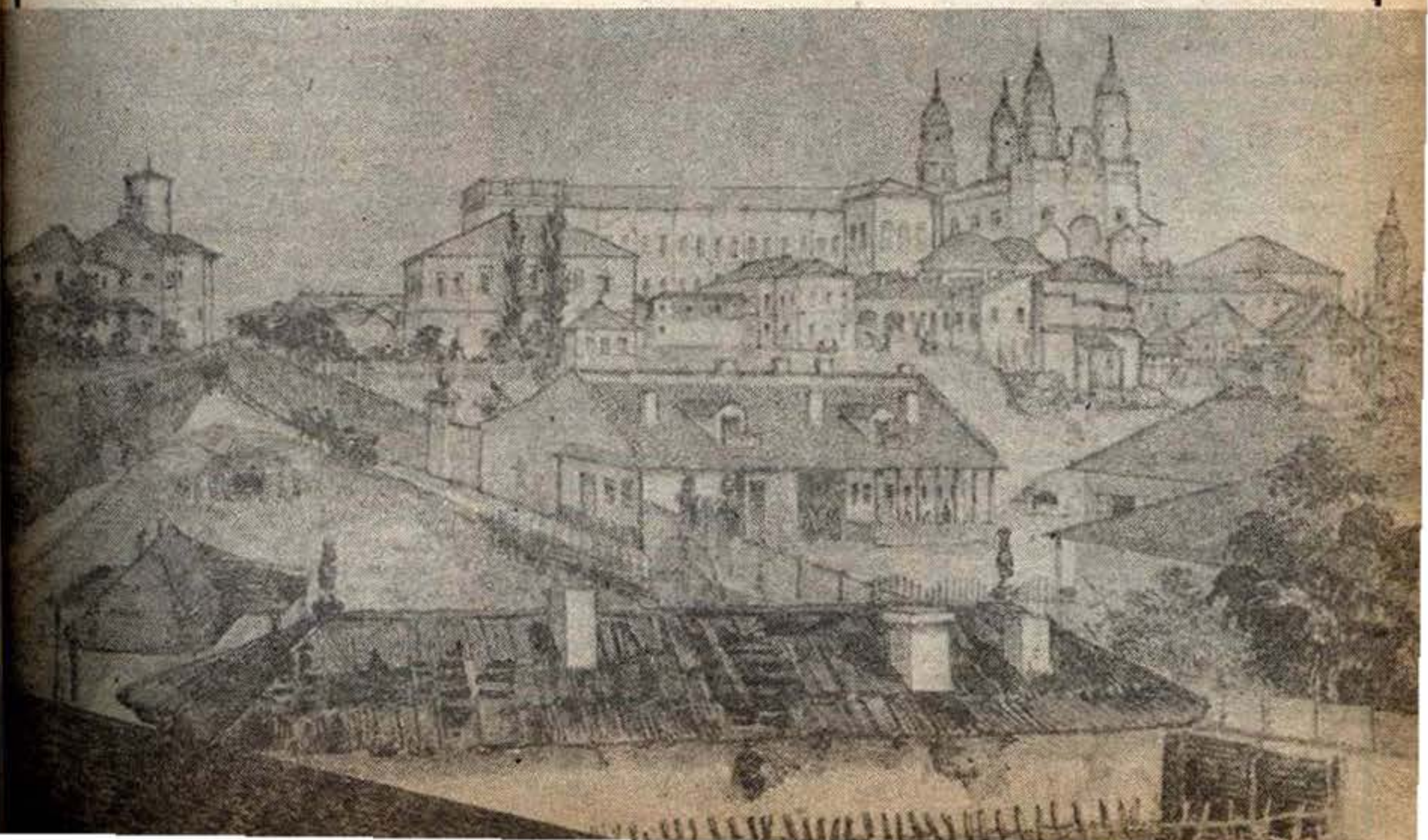

pătrar al veacului XIX. Personaje istorice, întîmplări felurite, evenimente măreţe sau altele tragice se perindă prin faţa cititorului, prezentate nu într-o ordine strict cronologică ci, aşa cum precizează şi titlul, într-o suită de reconstituiri.

Al. Papadopol-Calimah a mai scris şi alte evocări.

În colecţiile de manuscrise de la Biblioteca Academiei se păstrează lucrarea sa memorialistică inedită intitulată Amintiri şi istorie. 1853-1888. După cum consemnează o însemnare de pe ultima pagină a manuscrisului, scrierea a fost încheiată la 7 septembrie 1888. În paginile ei, autorul a evocat — apelînd la memorie, dar şi la documentele de epocă — evenimente şi întîmplări, oameni şi fapte din perioada anilor 1848-1866, din vremea cînd idealurile unităţii naţionale înscrise în programele revoluţiei române de la 1848 au fost preluate de luptătorii unionişti, triumfînd cu actul istoric de la 24 ianuarie 1859 — alegerea lui Al. I. Cuza ca domn al Moldovei şi Ţării Româneşti şi înfăptuirea Unirii visate de secole de poporul român.

Participant el însuşi la evenimentele Unirii, Al. Papadopol-Calimah evidenţiază în amintirile sale caracterul profund naţional pe care l-a avut lupta românilor pentru unire, marea însufleţire cu care masele populare au sprijinit demersurile militanţilor unionişti, precum şi faptul că, în contextul internaţional al epocii, românii înşişi — printr-o strălucită politică şi diplomaţie — au realizat şi impus guvernelor europene actul Unirii de la 24 ianuarie 1859.

Din aceste însemnări inedite, am selectat pentru cititorii noştri cîteva fragmente semnificative, evocatoare ale unor momente importante din cronica Unirii. În transcrierea lor, am adoptat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text. Intervenţiile explicative din paranteze drepte, notele de subsol, precum şi titlul şi subtitlurile ne aparţin. Datele — cînd nu există altă precizare — sînt pe stil nou.

Al. Papadopol-Calimah îşi începe însemnările memorialistice cu relatarea evenimentelor desfăşurate în Iaşi în chiar zilele revoluţiei de la 1848. După cum se ştie, la 8-9 aprilie 1848, revoluţionarii moldoveni au redactat o petiţie-program cuprinzînd revendicări sociale şi politice preconizate a aduce o serie de îmbunătăţiri în situaţia ţării, a maselor populare. Domnul Moldovei, Mihail Sturdza, a refuzat însă să accepte unele dintre aceste revendicări şi, la 10 aprilie, i-a arestat pe fruntaşii revoluţionari (printre care se afla şi Al. I. Cuza), exilîndu-i în Imperiul otoman.

Să urmărim, în continuare, relatarea lui Al. Papadopol-Calimah.

Ioan LĂCUSTĂ

Drumuri la Constantinopol

La 15 aprilie 1848 au sosit la Iaşi generalul rus Duhamel, din Petersburg, cu Talaat efendi, din Ţarigrad, comisari împărăteşti, ca să cerceteze starea lucrurilor şi plîngerea ţărilor contra domnilor.

La Iaşi, partidul liberal merse cu toţii la Talaat efendi, avînd în fruntea lor pe mitropolitul Meletie (Brandaburul) şi pe episcopul de Roman, Veniamin Roset. Un şir de trăsuri al căror capăt intra pe poarta caselor logofătului Costache Conachi, unde era găzduit Talaat efendi, şi coada nu ieşise încă din mitropolie, ducea pe jăluitorii contra lui Mihai Sturdza vodă. La generalul Duhamel ei însă nu s-au dus, ci numai mitropolitul a trimis pe episcopul Veniamin Roset, să-l viziteze din partea sa. Duhamel însă nu l-a primit.

După înţelegerea generalului Duhamel cu Talaat efendi, la 30 iunie un corp de 4 000 ruşi intră în Moldova pe la Sculeni, pretextînd comisarii că au izbucnit revoluţia. Totodată Duhamel se repede în persoană şi aduce în ţară, pe la Leova, o divizie de 30 000 ruşi, sub comanda generalului Gerstentrag, din corpul lui Líders [Lüders]. Un corp de oaste turcească a rămas să treacă la Bucureşti.

Generalul Gerstentrag grăbindu-se să treacă graniţa numai după stîrnita verbală a lui Duhamel, venită din îndemnul tot verbal al lui Mihai Sturdza, fără porunca şefului său, Lüders, spre a potoli, zicea el, revoluţia din Moldova, după ce au înaintat pînă la Bîrlad şi pînă la Tecuci şi n-au văzut nici o mişcare de revoluţie, nici pregătiri pentru oşti, s-au îngrijit de urmarea ce făcuse peste datoria ostăşească, ieşind din hotarele Rusiei, fără ordinul şefului său. Cuprins de grijă, el s-a întors peste Prut cu armata sa îndată; dar primind o depeşă la hotar în acea parte, de la cine nu se ştie, s-au sinucis pe loc la malul Prutului, iar divizia sa au trecut iar Prutul cu alt comandant, peste cîteva zile în Moldova, îndreptîndu-se spre Focşani.

Mihai Sturdza au mai domnit după aceasta un an cu ruşii dimpreună, fără ca aceştia însă să se fi amestecat cît de puţin în administraţie, sau mai bine zicînd fără să se fi amestecat direct.

Convenţia încheiată între comisarul rus Duhamel şi comisarul otoman Talaat efendi, atît de pripit, n-au plăcut sultanului, nevoind ca să se mai deschidă drumul ruşilor în principate de împuternicitul său. Pentru aceasta sultanul au rechemat pe Talaat efendi îndată la Ţarigrad şi nici că s-a mai auzit de numele lui şi rîndui pe Fuad efendi comisar extraordinar în Moldova şi în Valahia.

La Constantinopoli, după ce se liniştiră principatele, s-au început totuşi conferinţe între Înalta Poartă şi ambasadorul rus, de pe la februarie 1849, şi s-au sfîrşit în aprilie, chibzuindu-se pe cine să puie domni în Moldova şi în Valahia. S-a făcut înţelegere între Turcia şi Rusia asupra lui

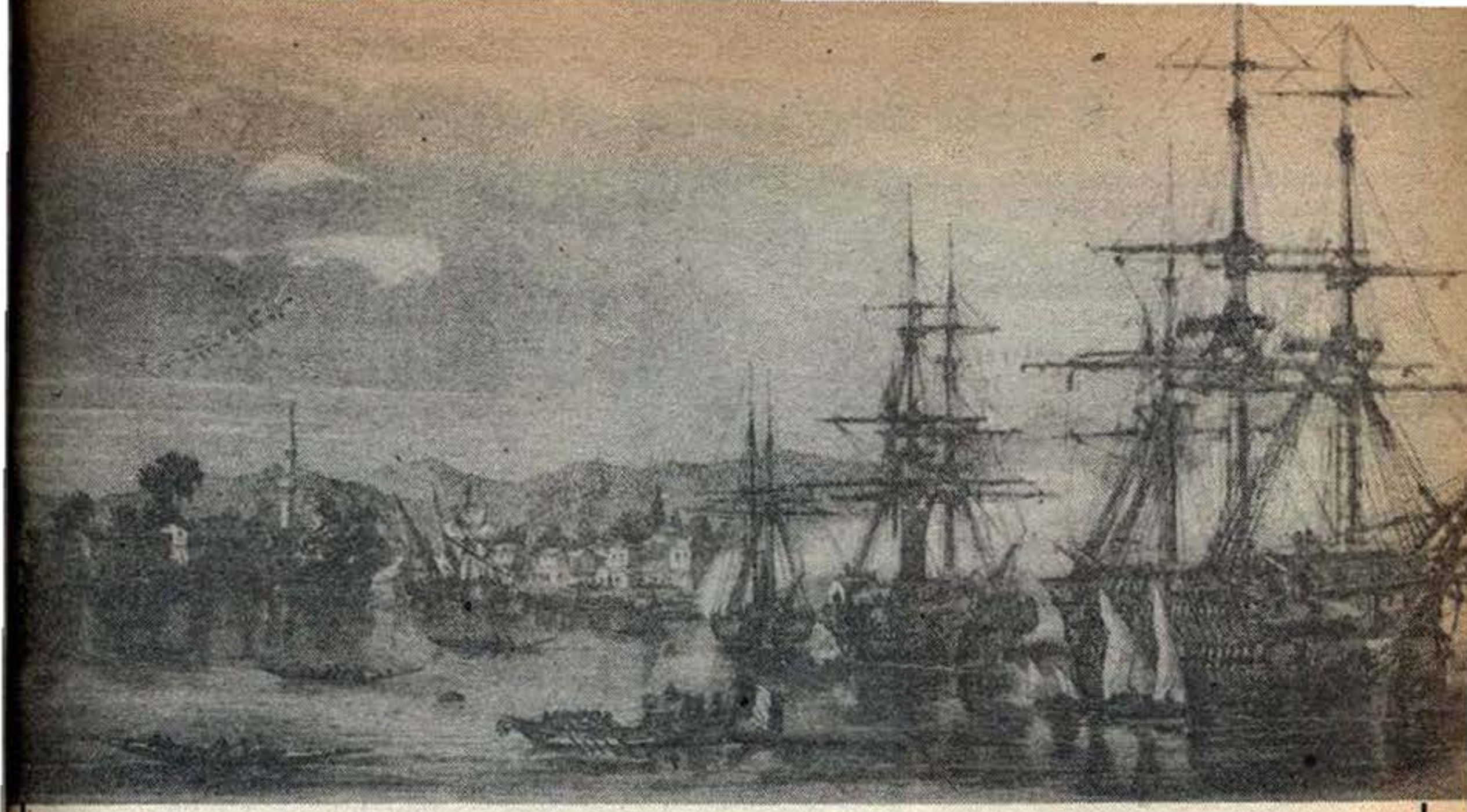

Vase franceze ancorate în Bosfor

Grigoriu Alexandru Ghica, pentru Moldova, şi Barbu Dimitrie Ştirbei, pentru Valahia, fără a se şti încă nimic, în public, pînă la mai, cînd partidul liberal din Iaşi şi din Bucureşti află prin partizanii săi din Ţarigrad despre această combinaţiune şi vestea se răspîndi în principate. Atunci Mihai Sturdza vodă trimese în scurt demisiunea sa la Poartă şi îndată plecă din Iaşi spre Focşani, în ziua de 13 mai 1849, spunînd că merge să facă o inspecţie în ţară, lăsînd cîrmuirea în mînele Sfatului administrativ extraordinar, şi nu s-a mai întors.

Sosind la Focşani, Mihai Sturdza vodă a stat cîteva zile aici în corespondenţă cu Bucureştii, unde se aflau comisarii amîndoi, şi cu Constantinopoli, primind şi de la Iaşi, cînd şi cînd, scrisori de la miniştrii săi. Apoi în ziua de 10 iunie au pornit din Focşani cu toată familia sa la Viena, şi de acolo la Paris.

Moldova rămăsese în mînele Sfatului ocîrmuitor şi generalul Moler cu oştile ruseşti ocupa ţara. Fuad efendi, rînduit comisar împărătesc în urma lui Talaat efendi, au intrat odată cu oştile turceşti în Bucureşti. Fuad efendi, îndată ce s-au înştiinţat de plecarea lui vodă Sturdza din Iaşi, a trimis în Moldova pe Suria bei, secretar al său intim, spre a priveghea pentru buna orînduială din ţară şi alte însărcinări ascunse, despre care nu s-a putut afla. Suria bei a stat în Iaşi pînă la rînduirea lui Grigoriu Ghica la domnie.

La 11 iunie 1849, marţi, la orele 1 după-amiază, Suria bei cu suita sa, mergînd la casele logofătului Alexandru Ghica, tatăl lui Grigoriu Ghica, unde convocase Sfatul administrativ extraordinar, a prezentat hatmanului Grigoriu Alexandru Ghica o depeşă a Comisarului imperial Fuad efendi cu data din Bucureşti 11 iunie şi o alta către sfat, cuprinzătoare că Maiestatea Sa sultanul a binevoit a numi pe hatmanul Grigoriu Alexandru Ghica domn stăpînitor al Moldovei şi că de acum i se încredinţează frînele guvernului principatului.

A doua zi, 12 iunie, Nuredin bei, aducător firmanului împărătesc de instalare, a sosit în Iaşi, după amiază şi fu primit cu mare pompă.

Sosiră şi comisarii Fuad efendi şi generalul Duhamel din Bucureşti, spre a fi faţă la acea ceremonie.

Îndată după instalarea sa, prin citirea firmanului în sala tronului din curtea domnească din Iaşi, Grigoriu Alexandru Ghica voievod a numit miniştri, în locul miniştrilor lăsaţi de Mihai Sturdza vodă.

În ziua de 23 iunie 1849, Grigoriu Ghica vodă plecă la Constantinopoli, prin Galaţi, spre a primi învestitura, întovărăşit de visternicul Beizadea Iorgu Suţu şi de adjutanţii domneşti Costin Vîrnav şi Gh. C. Sturdza, de vreo cîţiva boieri şi de Nuredin bei. Vodă Ghica sosi la Constantinopoli la 28 iunie 1849 şi a găzduit la Stefanachi Vogoridi, bei de Samos, al cărui fiu, Alecu, era Capuchehaie, adică agent al Moldovei.

Se ştie cum domnul Moldovei, Grigoriu Alexandru Ghica voievod, cum domnul Valahiei, Barbu Dimitrie Ştirbei voievod, au fost siliţi să părăsească tronurile lor, la 1853, cînd ruşii călcase pentru ultima oară principatele.

În ziua de 21 iunie 1853, trupele ruseşti sub conducerea generalului principe Mihail Gorceacoff intră deodată şi pe

(Continuare în p. 53)

O carte despre Brâncuşi interzisă!

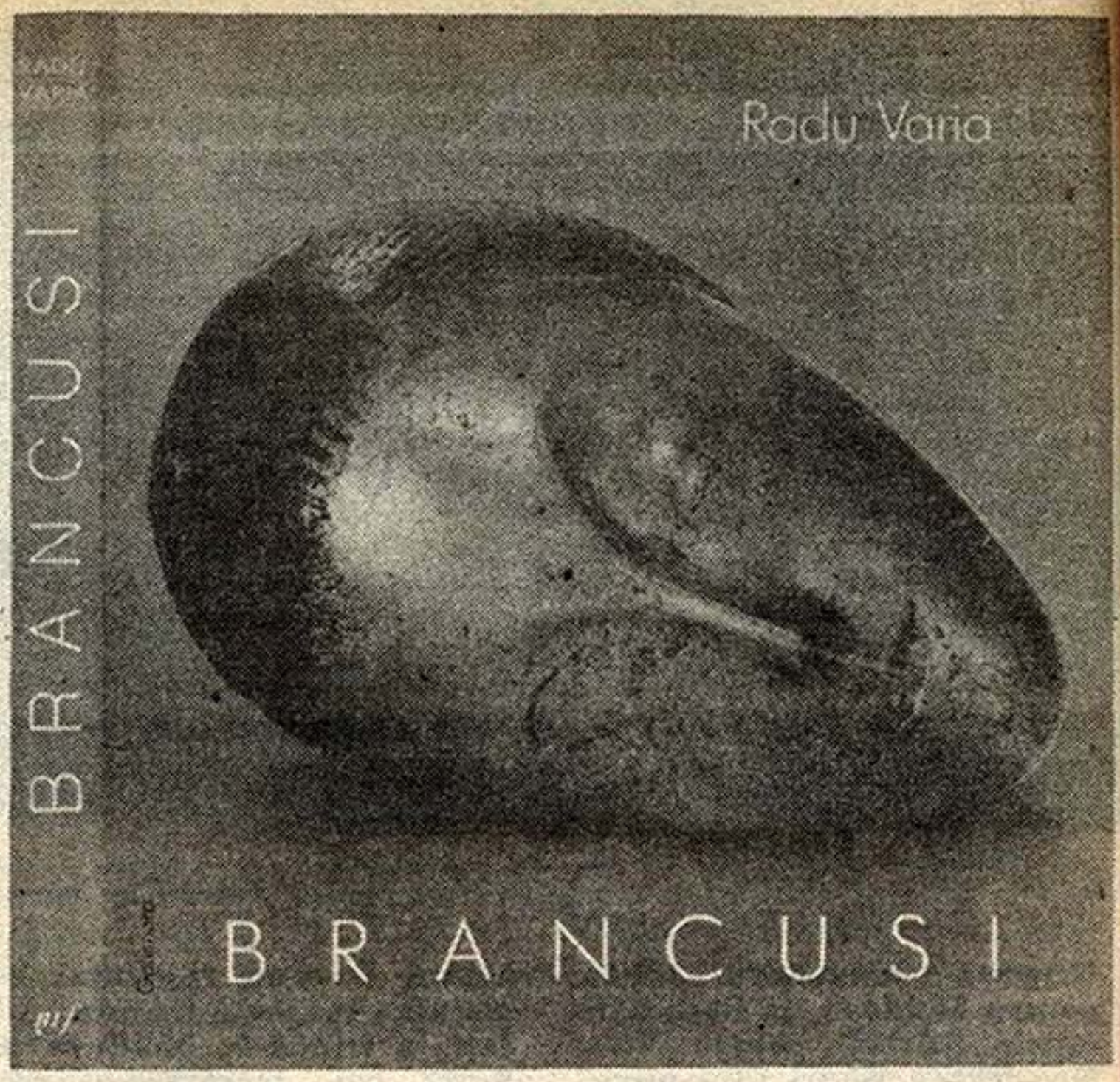

Această carte despre viaţa şi opera celui mai mare sculptor al secolului XX, românul Constantin Brâncuşi, apărută în două ediţii succesive în Statele Unite ale Americii în 1987 (Editura Rizzoli), în Japonia în 1988, în Franţa în 1989 (Editura Gallimard) a fost şi ea interzisă de la cabinetul 2, atoatesugrumătorul culturii. Repetatele încercări ale venerabilului critic de artă Barbu Brezianu de a publica o scurtă recenzie a ei, încercările lui Dan Hăulică de a o prezenta la **Secolul XX** şi în alte reviste au eşuat rînd pe rînd. Un exemplar destinat lui Dan Hăulică a fost chiar dat dispărut, înainte de a ajunge la destinaţie şi desigur în scopul de a împiedica cunoaşterea cărţii. Încercarea de a strecura măcar o notiţă în **Magazin istoric** s-a izbit de cinicul refren: „tovarăşa nu-l iubeşte pe Brâncuşi". Şi apoi cu glas şoptit: „nu-i plac nici Enescu, nici Lipatti, nici Magdalena Rădulescu. Pentru că n-au murit aici".

Auziţi cîtă criminală ipocrizie a analfabetei naţiunii. Din ură că nu i-a avut la îndemînă să-i poată lovi în opera şi în fiinţa lor, ea, devenită muma culturii de la cabinetul 2, îi interzicea cînd i se ivea prilejul.

Autorul acestei fundamentale cărţi — care a reamintit multor intelectuali ai lumii cîtă putere de creaţie zace în poporul român, ce se chinuia în lanţurile tiraniei — este un român: **Radu Varia**. El a lucrat aproape 20 de ani la masiva monografie, a filmat operele lui Brâncuşi în lumea întreagă, a descoperit o serie de elemente inedite ale acestor opere. Culmea josniciei pentru cabinetul 2 ce interzisese fie şi măcar pomenirea cărţii: Radu Varia a filmat în cîteva rînduri, în ultimii ani, piesele esenţiale ale lui Brâncuşi, aflate în ţară, plătind onorarii cerute de autorităţile vechiului regim.

Te salut din Bucureştiul liber — la care ai visat în toţi aceşti ani — Radu Varia. Te aşteptăm, împreună cu Mariana Niculescu, care va cînta la Opera Română, după ce a cîntat de atîtea ori la Scala şi la Metropolitan. Pînă atunci, fii sigur că despre cartea ta **Brâncuşi** — pe care Revoluţia română de la 1989 l-a redat în integralitatea sa, împreună cu întreaga noastră artă şi cultură tineretului român (studenţi, elevi, muncitori, ţărani), care a fost sufletul şi substanţa acestei revoluţii, militarilor români, care i-au garantat apărarea, întregului popor român ce s-a jertfit pe sine în acest decembrie — se va scrie.

La mulţi ani!

C.P.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Între tinerii ţării care, în decembrie anul trecut, au luptat cu atîta dăruire şi eroism pentru răsturnarea regimului de dictatură, pentru democraţie şi adevăr, pentru România liberă şi independentă, s-au aflat zi şi noapte în primele rînduri şi mulţi elevi şi studenţi. Planşele noastre prezintă imagini din Muzeul Universităţii din Bucureşti.
Planşa 1: portretul lui Alexandru Ioan Cuza, întemeietorul Universităţii bucureştene şi cele două decrete domneşti semnate de domnitorul Unirii, pentru înfiinţarea ei şi numirea primului rector (sus), precum şi medaliile comemorative emise cu acest prilej. **Planşa 2:** schiţa-proiect a clădirii Universităţii, întocmită de arhitectul Alexandru Orăscu (sus) şi o imagine a faţadei clădirii, din deceniul doi al veacului nostru (în prim-plan, statuia lui Mihai Viteazul). **Planşa 3:** o altă imagine—din 1930 — a clădirii Universităţii, colţul din strada Academiei (sus) şi sediul Facultăţii de drept, construit între 1934 şi 1936, operă a arhitectului Petre Antonescu. **Planşa 4:** detaliu de pe un hrisov domnesc din vremea domnitorului Grigore II Ghica, privind organizarea Academiei domneşti — instituţie şcolară ce a precedat, în sec. XVII-XIX, Universitatea (sus) şi drapelul acestei instituţii, avînd înscrisă deviza *Per scientiam pro patria*

Alexandru Ioan I.

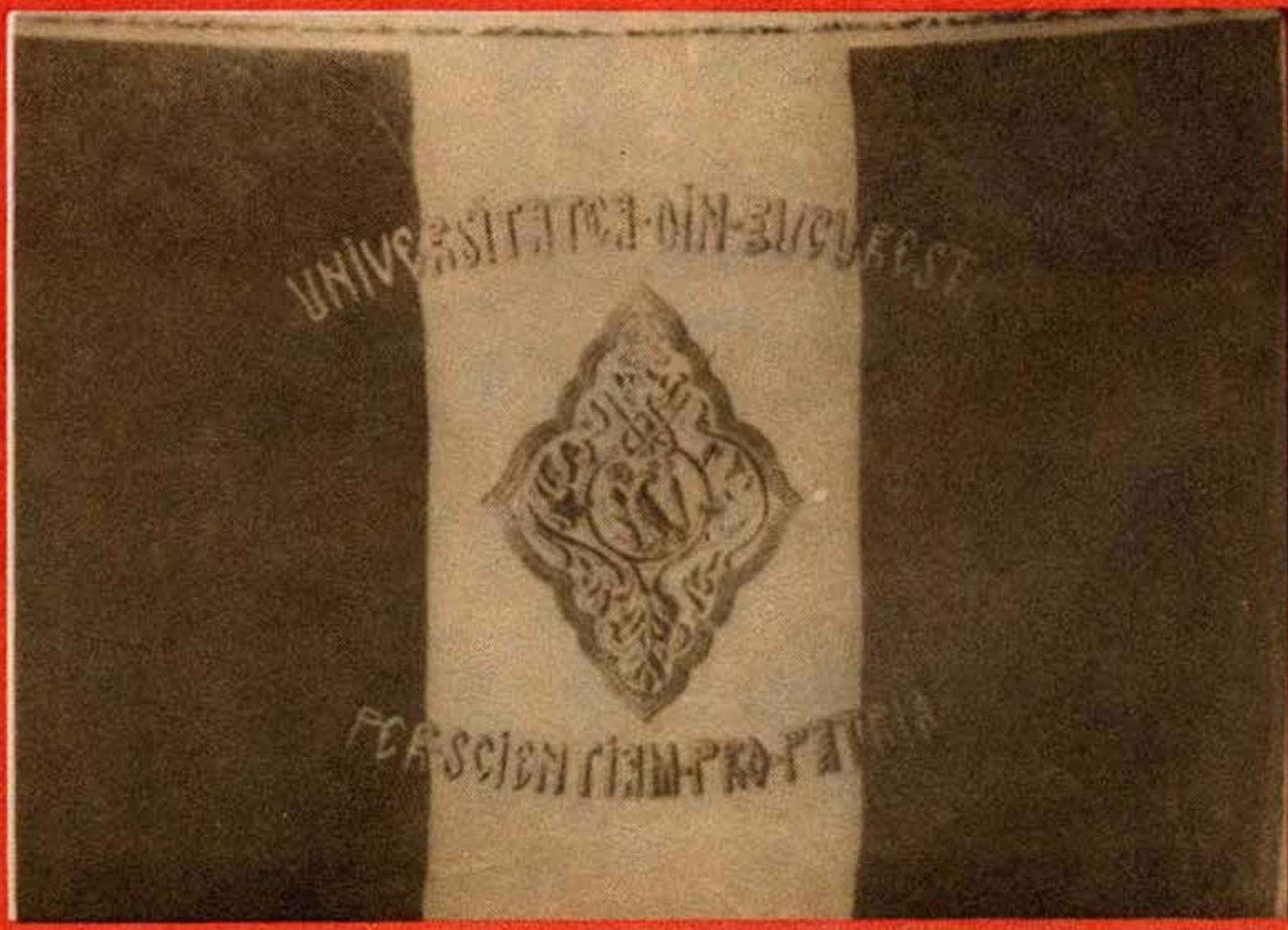
UNIVERSITATEA·DIN·BUCUREŞTI

Simultană cu etnogeneza poporului român, apariția creștinismului în rîndul populației daco-romane de la Dunăre, Carpați și Marea Neagră a constituit și constituie unul dintre cele mai puternice și convingătoare argumente ale vechimii și continuității sale. De asemenea, religia creștină a constituit — în veacurile și mileniile ce au urmat — temeinicul suport cultural și spiritual al dăinuirii poporului și, ulterior, națiunii române.

Pregătit pentru apariția în Magazin istoric în 1980, anul desfășurării celui de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice, la București, articolul din paginile următoare, datorat reputatului specialist în istoria paleocreștinismului, prof. dr. docent Ioan Barnea a fost oprit de forurile de tristă amintire în perioada dictaturii ceaușiste. Includerea sa în paginile primului număr al noii serii a Magazinului istoric reprezintă nu numai o necesară reparație morală, ci, înainte de toate, o contribuție științifică valoroasă la înțelegerea procesului de naștere și evoluție a poporului român, menținerea acestui articol în portofoliul nostru fiind o dovadă elocventă a modului cum înțelegem să ne facem datoria către cititori.

DACO-ROMANI ȘI ROMÂNI

ÎNTRE VECHEA ȘI NOUA ROMĂ

Prof. dr. docent IOAN BARNEA

Într-un articol publicat cu cîțiva ani în urmă în paginile acestei reviste[1] arătam rolul creștinismului, ca fenomen cultural istoric, la populația daco-romană de la nordul Dunării. La scurt timp după aceea, și independent de noi, unul din cei mai buni cunoscători ai istoriei noastre vechi — prof. dr. docent Radu Vulpe — dedica un studiu aceleiași probleme și, analizînd faptele istorice, ajungea la concluzia: „Toate popoarele din jurul Daciei își cunosc data precisă cînd au devenit creștine, cu anul și uneori chiar ziua, căci toate au adoptat noua religie tîrziu, din calcule politice minuțios chibzuite": moravii între anii 863 și 867, bulgarii în 865, sîrbii în 868, cehii în 873, polonezii după 864, ungurii în cursul sec. X, la început de către Bizanț, iar apoi de Roma, rușii la sfîrșitul sec. X, sub cneazul Vladimir (980-1015), copleșit de mirajul Bizanțului. Poporul nostru însă nu poate preciza o asemenea dată, deoarece, continua R. Vulpe, „n-are certificat de botez. S-a născut creștin în mod spontan, natural..."[2].

Se înțelege de la sine că procesul creștinării, mai ales al menținerii și consolidării creștinismului la daco-romani, trebuie privit în strînsă legătură cu creștinismul populației trace romanizate de la sud de Dunăre. Cît de mult era răspîndit creștinismul la populația latinofonă din Balcani ne-o dovedesc inscripțiile creștine din această regiune; în unele centre din provincia Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea[3] și Moesia secunda (Aquae, Retiaria, Glava, Ljutbrod, Remesiana, Plevna, Nicopol ș.a.) ele sînt numai în limba latină, iar într-un oraș ca Serdica (Sofia de astăzi), capitala Daciei Mediterranea, depășesc cu mult pe cele în limba greacă. Pe de altă parte, o statistică recentă a lăcașurilor de cult creștin din sec. IV-VI de pe teritoriul de azi al R. P. Bulgaria a dus la constatarea că cel mai mare număr de astfel de construcții se află în regiunile locuite odinioară de populația tracă romanizată, ceea ce constituie un indiciu al densității acestei populații în perioada respectivă. În plus, unele elemente de decor sculptural și pictural ținînd de astfel de monumente arhitectonice, vădesc o continuare a artei tracice locale. De remarcat, de asemenea, numărul mare al episcopatelor din teritoriile de la Dunărea de Jos, îndeosebi din Dobrogea, multe extinzîndu-și autoritatea chiar pe malul stîng al fluviului și fiind atestate încă din prima jumătate a sec. IV. Patru dintre aceste episcopate se aflau în așezări din Dacia Ripensis (Retiaria, Aquae, Castra Martis, Oescus), ale cărei strînse legături cu fosta Dacia Traiana sînt bine cunoscute.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1976; 2/1980.

[3] După retragerea administrației și armatei romane din Dacia, în sudul provinciei s-au constituit două provincii care au primit numele Dacia: una imediat în sudul Dunării *(Dacia Ripensis)*, alta la sud de aceasta *(Dacia Mediterranea)*.

De la Constantin cel Mare la Justinian

Între regiunile din nordul și sudul Dunării au existat strînse relații, fluviul neîncetînd niciodată de a fi o largă arteră de circulație și de legătură între populațiile așezate de o parte și de alta a lui. După părăsirea Daciei Traiane și crearea Daciilor sud-dunărene (275 e.n.), pe malul stîng al fluviului au fost păstrate mai multe „capete de pod", care aveau să fie întărite și înmulțite sub Dioclețian (284-305), dar mai ales sub Constantin cel Mare (306-337). Numeroase mărturii arheologice și de altă natură vin să demonstreze generalizarea creștinismului în rîndul populațiilor de pe cuprinsul României de azi: obiecte de cult creștin descoperite nu numai în imediata vecinătate a Dunării, ci pe o arie largă, pînă în județele din nordul țării (Transilvania, Bucovina), numeroasele basilici — unele de dimensiuni impresionante — descoperite pe teritoriul Dobrogei, textele *Martirologiilor* în care figurează un număr de creștini din aceste regiuni în perioadele de accentuare a persecuțiilor religioase. Sînt tot atîtea dovezi ale vechimii și răspîndirii acestei religii la nord de Dunăre. Semnificativă în această privință este și descoperirea martirionului de la Niculițel — monument paleocreștin de mare valoare istorică.

Se cuvine relevată, de asemenea, intensa viață spirituală desfășurată în cadrul episcopatelor ce au existat pe teritoriul Dobrogei sau au avut sub jurisdicția lor teritorii nord-dunărene. Mulți episcopi au participat la conciliile ecumenice ale vremii, și de aici, din vechea Dacie, s-au ridicat teologi de seamă, cum au fost Sf. Ioan Cassian și Dionisie cel Mic, întemeietorul erei noastre. Toate acestea atestă că în sec. IV-VI, teritoriul Daciei era inclus ferm în lumea creștină a vremii.

Rămas singur împărat (324), Constantin cel Mare a întemeiat o nouă Romă, ce-i va purta numele — Constantinopolul — și a pus bazele unui nou imperiu — Imperiul bizantin. La Dunărea de Jos, regiune mult mai apropiată de noua capitală, el a inaugurat o politică activă, concretizată prin construirea între *Oescus* (Ghighiu, R.P. Bulgaria) și *Sucidava* (Celei-Corabia, jud. Olt) a unuia din cele mai mari poduri din antichitate, după modelul celui al lui Traian de la Drobeta. Constantin a rezidit apoi fortăreața Sucidava, castrul lui Traian de la *Drobeta*, precum și alte fortărețe de pe malul stîng al fluviului. A înălțat din nou cetatea *Daphne*[1], situată probabil în zona vărsării Argeșului și a refăcut pe o anumită porțiune șoseaua ce înainta de-a lungul Oltului, recucerind regiunea de cîmpie a Olteniei și Munteniei, pînă la marele val de apărare din pămînt ce se întindea între Drobeta-Turnu Severin și castrul de la Pietroasele[2], județul Buzău, val cunoscut sub numele de „Brazda lui Novac de Nord", înălțat, de asemenea, în vremea lui Constantin cel Mare. Totodată, vizigoții care sălășluiau în cîmpia Munteniei au fost aduși la supunere și obligați să încheie cu imperiul un tratat de alianță (332), care a asigurat pentru un timp mai îndelungat pacea la frontiera Dunării de Jos. Politica militară și religioasă a lui Constantin cel Mare a avut o importanță covîrșitoare pentru consolidarea romanității și a creștinismului la Dunărea de Jos.

După furtuna pustiitoare provocată de invazia hunilor la sfîrșitul sec. IV și în prima jumătate a sec. V, opera de reconstrucție a așezărilor greu încercate de la frontiera dunăreană a imperiului a fost reluată în mod temeinic și organizată în timpul împăratului Anastasius I (491-518) și intensificată în cel mai înalt grad sub Justinian I (527-565). Justinian este, de fapt, ultimul împărat în gîndul căruia a mai stăruit planul recuceririi Daciei Traiane. În acest scop, regiunea Dunării de Jos, cu bastionul său înaintat care era provincia Scythia Minor (Dobrogea), au figurat pe primul plan în atenția marelui împărat. Cum reiese din lucrarea istoricului Procopius din Caesareea, *De aedificiis* („Despre construcții"), pe malul drept al fluviului, iar la vadurile de trecere și pe cel stîng, Justinian a pus să se refacă un lanț întreg de fortărețe care fuseseră distruse de hunii lui Atilla. Înapoia lor, ca o a doua și a treia linie de apărare și de sprijin pentru cetățile de pe frontieră, a înălțat altele care puteau servi de adăpost și pentru populația din interior. În plus, pentru o cît mai bună consolidare a provinciilor din regiunea Dunării împotriva năvălitorilor și în vederea recuceririi teritoriilor pierdute de la nord de fluviu, Justinian a stabilit reședința prefecturii Illyricum în noua așezare întemeiată de el Iustiniana Prima (foarte probabil Tsaricin Grad, pe teritoriul provinciei Dacia Mediterranea, în apropierea orașului Naissus, Nis; R.S.F. Iugoslavia).

Totodată, așa cum rezultă din *Novella XI*, dată de Justinian, la 14 aprilie 535, la Iustiniana Prima a fost înființată o arhiepiscopie, sub a cărei jurisdicție intrau atît cetăți de pe malul drept cît și unele de pe malul stîng al Dunării. *Sucidava* (Celei-Corabia, jud. Olt) depindea direct de episcopia de la *Aquae* (Prahovo, R.S.F. Iugoslavia), în provincia Dacia Ripensis. Un alt document important din vremea lui Justinian — *Edictul XIII*, dat între sept. 538 și aug. 539 — ne informează despre stăpînirea imperiului care avea capitala la Constantinopol „asupra ținuturilor de dincolo de fluviul Istru sau Dunăre". Numeroase vestigii arheologice (printre care multe cu caracter creștin) descoperite nu numai în așezările situate chiar pe malul stîng al Dunării, ci și mai departe în interior, pînă în regiunile de nord și nord-est ale României, confirmă și completează informațiile izvoarelor scrise. Toate la un loc arată că, în timpul lui Justinian, a avut loc perioada de cea mai mare strălucire și extindere a civilizației romane tîrzii, cu alte cuvinte a civilizației romano-bizantine sau paleocreștine.

În a doua jumătate a sec. VI, procesul de romanizare și, totodată, de creștinare a daco-romanilor de la nord de Dunăre poate fi socotit încheiat. Așa se explică faptul că, începînd cu sec. VII, după prăbușirea frontierei dunărene și pătrunderea în masă a slavilor pe teritoriul Imperiului roman de răsărit[3], slavii, aflați în minoritate numerică și în inferioritate culturală în raport cu populația autohtonă daco-romană de la nord de Dunăre, au putut fi asimilați de această populație, care a continuat să-și păstreze limba latină și credința creștină, devenind factorul principal al

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 9/1971; 2/1976; 6/1980.

romanității răsăritene. În schimb, în urma revărsării slavilor în Balcani, romanitatea sud-dunăreană, copleșită de numărul mare al acestora, s-a fărîmițat și a fost dislocată. Populația tracă romanizată rămasă pe loc a fost slavizată. În același timp, păstorii, elemente mai mobile, refugiați în ținuturile muntoase, s-au constituit în grupuri puternice, denumite de bizantini „vlahi", iar mai tîrziu sub denumirile de aromâni, meglenoromâni, istroromâni, toți descendenți din aceeași tulpină a romanității orientale.

„Federați" ai Bizanțului

Valului masiv de slavi, stabiliți la începutul sec. VII în sudul Dunării i s-a adăugat, la sfîrșitul aceluiași secol, o nouă populație: bulgarii de neam turanic, veniți în Peninsula Balcanică în anul 679, sub conducerea lui Asparuch. Condusă de un „han", ajutat de aristocrația tribală militară, formația statală bulgaro-slavă sau proto-bulgară întemeiată în anul 681 era alcătuită din populația locală tracă romanizată, din triburile slave stabilite în masă la sud de Dunăre în prima jumătate a sec. VII și dintr-un număr restrîns de bulgari turanici, veniți către sfîrșitul acelui veac, care alcătuiau pătura conducătoare. La aceștia se adăugau greci, resturi ale goților și ale altor triburi „barbare", colonizate mai dinainte pe teritoriul Imperiului roman de răsărit. Din acest amalgam de populații, cel mai vechi element etnic îl constituiau tracii. Frontierele noului „stat" nu se cunosc cu precizie. De altfel, trebuie precizat că primul tratat de pace încheiat de bizantini cu bulgarii, în 681, nu prevedea nici recunoașterea oficială a unui stat bulgar, nici confirmarea granițelor lui, ci numai plata de către bizantini a unui „tribut anual". Aceasta înseamnă că, în teorie, împăratul bizantin se considera în continuare stăpînul întregului teritoriu, el recunoscîndu-le bulgarilor, potrivit obiceiului mai vechi, dreptul de „federați", pămîntul pe care se așezaseră fiindu-le încredințat pentru pază. De altfel — cum aflăm din relatarea istoricului bizantin Cedren —, aproape trei sute de ani mai tîrziu, atunci cînd împăratul Nichifor Phocas (963-969) a refuzat să plătească obișnuitele stipendii anuale, el și-a motivat decizia față de solii țarului bulgar Petru prin aceea că bulgarii nu au păzit cum trebuie frontiera dunăreană împotriva ungurilor, care prădaseră teritoriile „romeilor", adică ale bizantinilor.

Sub hanii Krum (803-814) și Omurtag (814-831) formațiunea politică bulgară a purtat o serie de lupte, care i-au întins hotarele în chip considerabil. Autoritatea hanatului bulgar s-a redus în fapt, la luarea de dijme din produsele populației băștinașe, prin intermediul unor căpetenii locale.

La mijlocul sec. IX, formațiunea politică bulgară prezenta o situație curioasă; ea nu era recunoscută ca independentă nici de Imperiul bizantin și nici de alte state europene existente în acea vreme, bulgarii fiind în continuare considerați „păgîni", „necredincioși" ș.a.m.d. De asemenea, în interiorul țării, masa mare a populației (tracii romanizați creștini) erau în vădită contradicție cu pătura suprapusă, „păgînă", a protobulgarilor.

În aceste condiții, conducătorul bulgarilor, Boris, a găsit formula menită să rezolve situația: adoptarea oficială a creștinismului. Evenimentul a avut loc în anul 865, cînd Boris, împreună cu familia sa și cu boierii apropiați a primit creștinismul de la biserica din Constantinopol, schimbîndu-i-se totodată titulatura. Din „han", Boris a devenit „țar" (termen slav derivat din latinescul Caesar). Desigur, adoptarea acestei decizii nu a decurs fără incidente. O mare parte a boierilor și a poporului au fost creștinați cu forța. Cît privește populația locală tracă romanizată, cum am arătat, ea era creștină cu secole mai înainte. Impunerea oficială a creștinismului a fost necesară pentru întărirea dominației clasei feudale asupra țărănimii și pentru integrarea țarului și a aparatului de stat bulgar în familia celorlalți stăpînitori de state creștine din Europa. După unele oscilări între Roma și Bizanț, Boris s-a hotărît definitiv pentru acceptarea creștinismului bizantin (870), fapt care a avut un rol de cea mai mare însemnătate în dezvoltarea culturii feudale a Bulgariei. Una dintre urmările importante ale creștinării a fost accelerarea procesului de amestec între protobulgari, slavi și populația tracă romanizată, condiție necesară pentru formarea unui popor bulgar unitar. Populația protobulgară s-a contopit definitiv în masa slavă, limba slavă impunîndu-se ca limbă oficială în stat și biserică.

Adoptarea creștinismului de către popor a dus la necesitatea creării, în a doua jumătate a sec. IX, a unui alfabet propriu slav, alfabetul „chirilic" — eveniment de cea mai mare însemnătate în istoria popoarelor slave. Prin discipolii fraților-călugări Chiril și Metodiu, autorii primului alfabet slav, scrierea chirilică și-a găsit patria în Bulgaria, de unde s-a răspîndit la celelalte popoare slave. Cărțile de slujbă bisericească au fost traduse în limba slavă, (paleoslavă), denumită și „slavă bisericească" sau „veche bulgară". Scrierea chirilică a fost preluată și de români, care, deși creștini de mai multă vreme, din cauza condițiilor istorice vitrege, nu aveau încă o organizare bisericească bine închegată. Liturghia în limba slavă veche și o seamă de termeni privind o mai temeinică organizare a ritualului și a ierarhiei bisericești s-au răspîndit și la nordul Dunării în sec. X, cel mai probabil în timpul țarilor Simeon (893-927) și Petru (927-969). În Transilvania, această terminologie a pătruns înaintea începerii expansiunii ungare și romano-catolice pe acest teritoriu, adică înainte de anul 1000. Un rol deosebit în această privință l-au avut legăturile aproape neîntrerupte dintre populațiile de o parte și de cealaltă a Carpaților.

Introducerea limbii slave vechi la nordul Dunării s-a făcut prin mijlocirea unor locuitori slavi din ținuturile respective, care vorbeau și înțelegeau această limbă. De altfel, trebuie precizat că limba slavă veche nu a pătruns în rîndurile largi ale populației românești, ci s-a răspîndit numai în cercurile clasei dominante, devenind limba oficială a cancelariei domnești și a bisericii. La curtea domnească — așa cum o

(Continuare în p. 61)

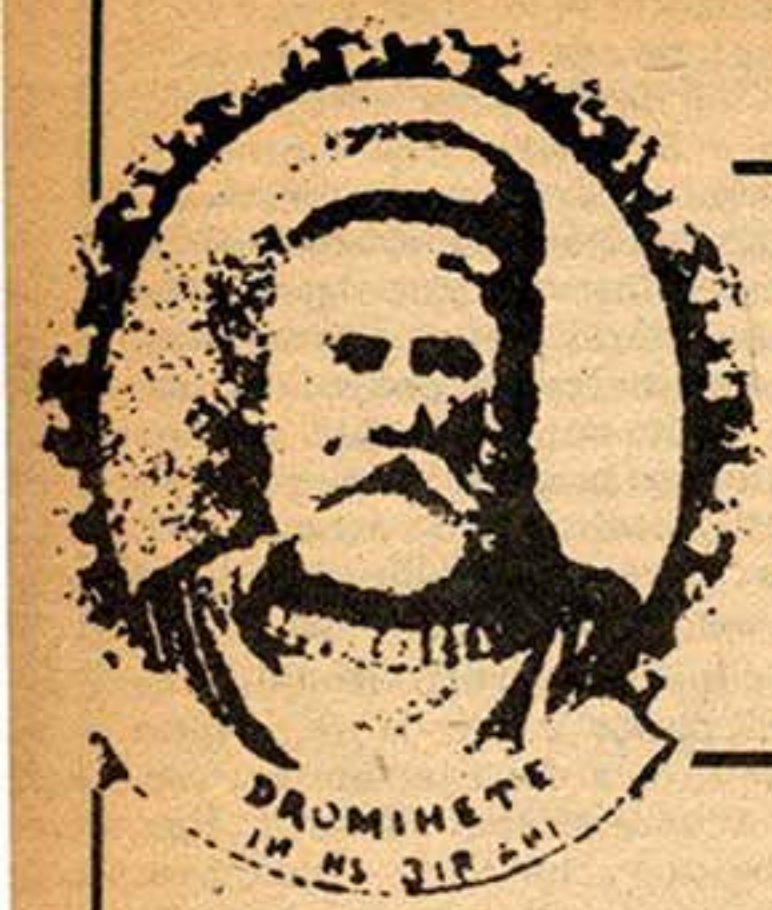

DE LA „ŢARA" LUI DROMIHAITES LA REGATUL LUI BUREBISTA

RADU FLORESCU

Zonă de convergenţă a curentelor culturale europene, situată la răspîntia marilor drumuri ce uneau continentul european de marile întinderi ale Asiei şi sudul egeo-mediteranean de ţinuturile reci din nordul Europei, aria cuprinsă între Carpaţii nordici şi Balcani a reprezentat, încă din neolitic, un teren favorabil dezvoltării societăţii omeneşti, apariţiei şi evoluţiei unor culturi comparabile cu acelea făurite în Orientul Mijlociu şi Creta.

Această zonă, cunoscută şi sub numele de Vechea Europă, a reprezentat totodată şi locul prin care au trecut, în decursul istoriei, numeroase valuri de neamuri migratoare, valuri ce au determinat importante schimbări etnice, culturale şi sociale. Condiţiile favorabile vieţuirii au făcut ca, de fiecare dată, civilizaţia de pe aceste meleaguri să renască, în noi forme, marcînd o identitate etno-culturală specifică, jucînd un rol important în raporturile cu popoarele învecinate şi aflîndu-se în fructuoase relaţii de influenţare reciprocă cu acestea. Aşa s-au petrecut lucrurile şi în perioada ce a urmat marii migraţii indo-europene, de la începutul mileniului II î.e.n., cînd societatea tracică de pe aceste meleaguri a cunoscut o evoluţie constantă, care, odată cu intrarea respectivei societăţi în a doua etapă a civilizaţiei fierului (La Tène), a cunoscut organizarea statală, atît la tracii sudici — odryzi —, cît şi la ramura de nord a acestei mari familii — geto-dacii.

Model de înţelepciune şi cumpătare

Existenţa unor forme de organizare politico-teritorială a geţilor poate fi dedusă încă din cea mai veche menţiune privitoare la acest popor, informaţia referitoare la expediţia persană a lui Darius I din anul 514 î.e.n. şi hotărîrea cu care s-au opus geţii acestei invazii, hotărîre ce a şi atras, de altfel, elogiile cărturarului care menţionează acest fapt, nimeni altul decît „părintele istoriei" Herodot. S-a afirmat, şi pe bună dreptate, că, pentru a se opune redutabilei forţe a persanilor, estimată la 700 000 oameni, geţii trebuiau, ei înşişi, să dispună de o forţă militară şi o organizare corespunzătoare.

Cea mai veche menţiune literară însă, privitoare la existenţa unui stat al geto-dacilor, o întîlnim la istoriograful enciclopedist grec Diodor din Sicilia (80-29 î.e.n.), care, într-un episod al lucrării sale *Biblioteca istorică* povesteşte evenimentele din jurul anului 300, cînd Lysimah, regele Traciei, moştenitor al lui Alexandru cel Mare, a întreprins cucerirea zonei nordice a Peninsulei Balcanice şi a cetăţilor greceşti de la ţărmul Mării Negre, care, după moartea lui Alexandru Macedon, au încercat să-şi recapete independenţa. Acţiunea lui Lysimah s-a lovit de rezistenţa înverşunată a oraşului Callatis, ajutat de aliaţii săi, între care e amintit şi regele get Dromihaites (încetăţenit în is-

toriografia română sub numele de Dromichete), despre care ne furnizează o seamă de amănunte, pe care le regăsim, în parte, și la alți autori antici: Strabon, Trogus Pompeius, Plutarh, Polyainos, Memnon, Pausanias și Polybiu. În pofida unor detalii, nici una dintre aceste relatări nu reprezintă o povestire continuă și completă a evenimentelor, desfășurarea acestora fiind mai mult o reconstituire cu diferențe de detaliu de la un autor la altul a învățaților din vremurile noastre.

Conflictul, avînd ca dată probabilă anul 312 î.e.n., pare să fi avut antecedente serioase. Încă în anul 335 î.e.n., Alexandru — pe atunci prinț, luptînd sub comanda regelui Filip, tatăl său — cu prilejul unei expediții împotriva ilirilor și triballilor, a întreprins o incursiune și la nord de Dunăre, împotriva geților, distrugînd o fortificație a acestora, deoarece „ei voiau să-l împiedice, dacă ar fi încercat să treacă la dînșii", după cum ne informează biograful lui Alexandru cel Mare, istoricul Arian[1]. În anul 326 î.e.n. s-a petrecut un alt episod, interimar, al conflictului, anume dezastrul suferit „în pustia getică" de oastea lui Zopyrion, unul dintre generalii lui Alexandru cel Mare. Și în privința expediției acestuia informațiile autorilor antici sînt contradictorii, unii punînd dezastrul pe seama sciților, alții pe seama geților. Reconstituirea modernă pare a contura următorul scenariu: Zopyrion a organizat o expediție avînd ca scop supunerea efectivă a teritoriilor din nordul Dunării și ca obiectiv final înfrîngerea sciților. Depășită de condițiile terenului — distanțele imense, clima prea aspră —, expediția nu și-a atins țelul, iar la retragere, în apropierea gurilor Dunării, a fost nimicită de geți.

Verigile de legătură între aceste două episoade și momentul Dromihaites lipsesc. Chiar și fără ele putem însă contura tabloul general al existenței a două sisteme politice — unul traco-geto-scitic și unul macedonean — în confruntare. Încă de pe vremea domniei tatălui său, Alexandru plănuise să cucerească toate teritoriile din jurul Mării Negre, supunînd populațiile care le locuiau și pe domnitorii acestora.

La rîndul lor, regii și populațiile amintite au făcut front comun împotriva pericolului, tripla coaliție devenind o prezență stabilă a scenei politice balcano-dunărene. Constatăm, totodată, o întărire a capacității de organizare și de rezistență, îndeosebi a geților: în vremea lui Alexandru ei apar numeroși, dar slab organizați, în cadrul unor mici unități teritoriale izolate; în vremea lui Zopyrion, coeziunea și capacitatea lor de coordonare a crescut, ei fiind capabili să-i întindă o capcană și să-l nimicească pe generalul macedonean. În sfîrșit, în timpul lui Dromihaites, geții care, în această vreme, controlau un sistem de cetăți pe malul stîng al Dunării și aveau o capitală, sediu al puterii regale și centru ceremonial, sînt în stare să susțină un conflict de durată, să supraviețuiască unei înfrîngeri inițiale, să-și ia revanșa, și, în cele din urmă, să obțină o victorie categorică pe care o exploatează politic cu multă abilitate, obținînd ceea ce îi interesa: stăvilirea expansiunii macedonene la hotarele getice.

Arheologia confirmă și clarifică

Cum putem deduce din relatările disparate ale lui Diodor și din informațiile furnizate de alți autori, scenariul luptelor s-a înfățișat astfel. Mai întîi, Lysimah a cucerit de la geți pămînturi și „locuri întărite", adică cetăți; Dromihaites a obținut apoi o primă victorie, după care, atrăgîndu-l pe Lysimah într-o zonă lipsită de resurse — apă și hrană — a provocat dezastrul armatei acestuia.

Diodor insistă în chip special asupra urmărilor acestor lupte și îndeosebi a pildei de modestie și înțelepciune pe care a oferit-o regele get trufașului urmaș al lui Alexandru: la ospăț, Lysimah și suita lui au primit mîncăruri alese din vase de metal prețios, în timp ce geții au mîncat bucate simple și au băut apă din vase de lemn sau corn. Înțelesul moral al acestui scenariu era limpede: Lysimah nu avea ce căuta la asemenea oameni modești și sobri; era, de fapt, o temă predilectă pentru scriitorii greci — aceea a „barbarului virtuos", care căpăta în împrejurările respective și un conținut politic.

Deși bogată în informații, povestirea lui Diodor nu furnizează nici un element pentru localizarea statului lui Dromihaites. Nu ni se spune nici unde se aflau „locurile întărite", respectiv cetățile acestuia, nici unde se afla palatul din acea cetate Helis în care s-a desfășurat pilduitorul ospăț. De la Strabon aflăm, de altfel, și faptul că Dromihaites era regele geților, întrucît Diodor nu menționează nici acest lucru. Coroborînd firavele informații transmise de alți istorici, putem face însă o localizare geografică mai exactă. Astfel, Pausanias precizează că cetățile lui Dromihaites erau „dincolo de Dunăre" — adică în stînga Dunării, iar de la Strabon mai aflăm că bătălia hotărîtoare s-a dat în „pustiile getice", situate între Dunăre și Tyras. Și alte amănunte sînt confirmate de relatările unor diverși autori. Xenofon, de exemplu, vorbește despre obiceiul tracilor de a trata afacerile publice în cadrul unor ospețe și tot el menționează alt obicei — acela al schimbului de daruri, în scopul de a scoate în evidență prestigiul social. Este tocmai ceea ce face Dromihaites, care, la sfîrșitul ospățului ceremonial, își împodobește prizonierul cu o diademă, înainte de a-i dărui libertatea.

Cele mai concludente confirmări ale veridicității ospățului dat de Dromihaites le oferă însă descoperirile arheologice. Este vorba în primul rînd de monumentalele „morminte princiare" tracice, *hypogee*, adică săpate în stîncă sau tumulare, sub movile de pămînt, și cuprinzînd adesea inventare bogate de arme, piese de podoabă și vase simbolice reprezentative. Cea mai strălucită descoperire de acest fel este negreșit mormîntul regelui Filip II de la Vergina[2], dar în afara acestui model cu

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1979; 2/1979.

aspect clasic, grecesc, apar numeroase variante locale, specifice pentru identitatea etnoculturală a zonelor respective și caracterizate adesea prin trăsături de puternică originalitate. Între acestea se înscriu și mormintele cu tezaure, în cadrul cărora un grup local, cu trăsături originale, este cel al mormintelor și tezaurelor getice.

Aceste mărturii ne dezvăluie o lume de reprezentări și credințe caracteristice pentru aristocrația locală — acești „dinaști", cum îi numește o inscripție. Sînt oameni bogați, ce-și etalează cu plăcere marile averi, dar principala calitate cu care se mîndresc este aceea de războinici, călăreți curajoși și șefi militari. În egală măsură, acești dinaști — cum îi arată frescele de la Kazanlîk sau Sveștari[1] — sînt vînători iscusiți care apără ogoarele de furia sălbăticiunilor, dar și reprezentanți ai comunității în fața zeilor, pe care-i onorează cu pioșenie. În aceste două ipostaze, călăreț războinic și vînător pe de o parte, intermediar între comunitate și zei pe de altă parte, ne sînt înfățișați șefii traci, triballi sau geți, pe numeroase piese și podoabe din metal prețios din tezaurele datînd din sec. IV î.e.n., descoperite între Balcani și Carpați: Lukovit, Letnița, Agighiol, Cucuteni-Băiceni, Poiana-Coțofenești ca și pe marea frescă de la Kazanlîk.

Mormintele și tezaurele princiare getice se detașează printr-o serie de trăsături iconografice și stilistice specifice: mormintele sînt cu boltă în semicilindru sau cu infrastructură din lemn, spre deosebire de cele sud-tracice, exclusiv din piatră și acoperite în cupolă; deosebite sînt și coifurile — conice, pe cînd cele sud-tracice sînt de tip grecesc sau traco-frigian; paharele au, de asemenea, forme specifice, dublu tronconice ca la Agighiol. Totodată apare frecvent tema eroului sacrificator ca pe coiful de la Poiana-Coțofenești sau aducînd libații, ca pe cnemida de la Agighiol sau pe coiful de la Cucuteni-Băiceni[2].

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1986; 4/1976.

Tezaurele — expresii; ale originalității artei geto-dacice; în imagine: cnemidă (apărătoare) din tezaurul de la Agighiol (detaliu)

Din toate aceste caracteristici apare clar faptul că în zona dintre Balcani și Carpați exista o aristocrație ce deținea puterea, asemănătoare celei de la sud, dar afirmînd, totodată, o identitate culturală proprie. Dincolo de semnificația simbolică, dezvăluind credințe și concepții și în primul rînd o ideologie monarhică, exprimată adecvat de înmormîntări bazate pe inhumație, contrastînd cu mormintele de incinerație ale populației de rînd, aceste tezaure constituie și mărturii impresionante cu privire la forța economică remarcabilă a celor care le stăpîneau. Iar folosirea funerară a acestor tezaure arată că ele nu epuizau nici pe departe această forță. Bogăția cu totul deosebită a acestor principi, expresie a puterii lor economice este și mai grăitoare, dacă avem în vedere raportul de tezaure aur/argint: în timp ce în Tracia sudică la zece tezaure de argint a fost descoperit unul de aur, în Geția raportul este de două tezaure de aur la șase de argint. Ținînd seama că în antichitate raportul aur-argint era de 1/12, observăm că legendara bogăție a căpeteniilor trace era o realitate, dar ea era mult întrecută de bogăția căpeteniilor getice.

Apariția a două tezaure de aur (Cucuteni-Băiceni și Poiana Coțofenești) este însă semnificativă și sub alt aspect; ea pare să indice existența a doi poli de putere, unul în vest și altul în estul ariei de locuire getică, eventual existența a două formații politice grupate în jurul acestor zone distincte; tezaurele de argint, grupate și ele în jurul acestor zone mai mari ar putea aparține unor căpetenii subordonate marilor șefi, de felul celor ce stăpîneau tezaure de aur cum erau cel de la Poiana-Coțofenești sau Cucuteni-Băiceni. Ierarhia de conducători locali și centrali reflectată semnificativ în ierarhia tezaurelor de argint și de aur, își găsește o expresie adecvată în titlul de rege, pe care izvoarele antice îl dau unor șefi centrali, de felul lui Dromihaites, eventual al lui Rhemaxos sau Zalmodegikos, cît și celor locali, cum pare să fi fost acel *rex istrianorum*, pomenit în legătură cu încercarea de pătrundere a sciților în Dobrogea, la sfîrșitul sec. IV î.e.n.[1].

Helis la Cotnari?

Existența a două puternice formațiuni statale geto-dacice pare a fi confirmată și de felul în care se grupează marile cetăți menționate de autorii antici și evidențiate în urma cercetărilor arheologice. Trebuie subliniat, în această privință, că însăși existența unor așezări fortificate marchează prezența unor centre ale unor structuri teritoriale de tip statal. Descoperirea în unele dintre aceste cetăți a unor mari locuințe, ce pot primi calificativul de palate, precum și a unor piese de armuri sau de harnașament din aur ori argint aurit (deci aparținînd unor căpetenii), cum sînt cele din cetatea de la Stînceşti, constituie indicii că cetățile respective îndeplineau și funcția de centre ale puterii.

Cît se poate de semnificativ este faptul că aceste fortificații apar concentrate în zonele unde au fost cercetate morminte și tezaure princiare. Astfel, pe valea Prutului și în podișul Moldovei, marcate de descoperirea de la Cucuteni-Băiceni, au fost cercetate, de la nord la sud, cetățile de la Stînceşti-Prut, Cătălina-Cotnari, Moșna, Bunești-Avereşti. În zona cotului Dunării, de unde provine tezaurul funerar de la Găvani, este semnalată cetatea de la Brăhășești; în nordul Dobrogei, unde a apărut celebrul tezaur de la Agighiol, a fost identificată marea cetate de la Beștepe. Pe valea Oltului și Vedei — zonă ilustrată de tezaurul de la Peretu — se află cetățile de la Orbeasca, Albești, Mărgăritărești, Morunglav, iar în zona Craiovei — cu un tezaur de argint — apar cetățile de la Coțofenii din Dos și Bîzdîna; în sfîrșit, în sudul Dobrogei, unde au fost descoperite mormintele princiare de la Mangalia și Doi Mai, cercetările arheologice au evidențiat și o cetate getică — aceea de la Albești.

Între grupurile de cetăți, un loc deosebit trebuie atribuit celor din podișul Moldovei. În afara faptului că reprezintă un grup relativ dens, ele sînt situate în vecinătatea acelor „pustii getice" în care Strabon localizează dezastrul lui Lysimah. Ar urma ca printre ele să fie căutată și Helis[2], capitala lui Dromihaites, iar „țara" acestui rege ar corespunde acestei zone de la răsărit de Carpați. Fără a încerca o precizare — prematură, pînă ce săpături mai ample nu vor aduce informații de detaliu cu privire la organizarea internă a acestor cetăți — trebuie spus că multe dintre ele sînt remarcabile: Stînceşti, prin întinderea excepțională a suprafeței sale (circa 50 hectare), Cătălina-Cotnari, prin valurile sale de apărare cu infrastructuri de piatră, Bunești-Avereşti, prin numărul mare de tezaure și piese de podoabă cu semnificație simbolică (între ele și diadema princiară)[3], descoperite în interiorul ei.

În urma marilor mișcări de populații din perioada cuprinsă între sfîrșitul sec. IV — invazia celtă — și primele decenii ale sec. III î.e.n., — marcate de invazia bastarnilor — acest stat a avut de suferit. Cetățile din podișul moldovenesc au fost distruse, rezistînd doar formații locale mai puțin importante, cum au fost acelea din Dobrogea; izvoarele grecești din sec. II-I î.e.n. ni-i prezintă pe geți asociați adesea cu bastarnii, în cadrul unor incursiuni cu caracter militar. Semnificativ este că persistă continuitatea unei organizări cu caracter statal. Și spre sfîrșitul sec. II î.e.n., cînd va apărea o reacție antibastarnă, ea va fi condusă de un rege din munți, adică din Transilvania — Oroles.

Zdrobirea bastarnilor, cu forțe autonome geto-dacice, va fi însă opera lui Burebista, cel care va realiza cea de-a doua unificare politică — de data aceasta completă — a geto-dacilor sub forma statului său centralizat și independent de acum peste două milenii. ■

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1976.

[2] Identificarea acesteia cu cetatea de la Piscu-Crăsani, făcută mai de mult de istoriografia română, nu se susține; Piscu-Crăsani e o cetate relativ nouă, cu două secole ulterioară evenimentelor cu care a fost asociată.

[3] *Magazin istoric*, nr. 12/1984.

Dacii de pe Arcul lui Constantin

La 25 iunie 315, aflîndu-se la Roma, împăratul Constantin cel Mare inaugură Arcul de Triumf, care de atunci îi poartă numele. O construcție, armonioasă bine echilibrată, măsurînd circa 25 metri în înălțime și tot atîta în lungime, lățimea fiind de 8 m, străbătută de trei deschideri boltite, folosite ca locuri de trecere. Monumentul se distinge însă în chip deosebit prin bogăția reliefurilor reprezentate, ca și prin valoarea lor artistică. A fost început în anul 312 e.n. pentru a glorifica titlul de „eliberator al Romei", acordat lui Constantin în urma victoriei dobîndite la Podul Milvius împotriva lui Maxentius, unul dintre pretendenții la tronul Romei. Campania împotriva lui Maxentius, începută la Milano și continuată la Verona și Roma, constituie, de altfel, subiectul unora dintre sculpturile amplasate pe diverse fațade ale Arcului. Dar, pe lîngă imaginile strict legate de evenimentele din 312, Arcul de Triumf este decorat cu reliefuri ce au aparținut — potrivit analizelor făcute de specialiști în istoria artei antice — altor monumente din vremea unor împărați anteriori: Traian, Hadrian, Marc Aureliu.

Cu toate acestea nu s-a găsit încă o explicație istorică satisfăcătoare pentru preluările respective: să fi fost prea scurt intervalul 312-315 pentru decorarea Arcului cu scene originale? Să fi fost transferate aceste imagini și statui în intenția de a-l proclama pe Constantin moștenitor al împăraților din veacurile trecute? Părerile sînt încă împărțite. Cert rămîne doar faptul că pe Arcul triumfal al lui Constantin figurează și imagini de pe alte monumente, între care deosebit de importante mi se par a fi, pentru istoria românilor, cele din vremea împăratului Traian, ilustrînd luptele acestuia cu strămoșii noștri daci, „cel mai însemnat război de atunci al romanilor" — cum se fixase acest eveniment în memoria contemporanilor. Este vorba, în primul rînd, de o friză de mari dimensiuni — 20 m lungime și 3 m înălțime — existentă, anterior, în Forul lui Traian, friză ce reia relatarea războaielor daco-romane din punctul unde acestea se întrerupeau pe Columnă. Friza se compune din șase scene: trei reprezintă lupte ale romanilor cu dacii, două — soldați romani escortînd prizonieri, iar a șasea înfățișează intrarea triumfală a împăratului în Roma. Scenele de luptă arată cavaleria romană năpustindu-se asupra dacilor, care se împotrivesc cu îndîrjire extraordinară atacului inamic. Împăratul însuși apare într-una din scene, luptînd în primele rînduri, urmat de soldați din cohorta pretoriană. Dacii, înveșmîntați aidoma celor de pe reliefurile Columnei, luptă cu înverșunare. Cei mai mulți au capul descoperit, numai cîțiva — probabil căpetenii — poartă căciula specifică. Armele (sabia scurtă și scuturile ovale) sînt de asemenea caracteristic dacice.

Tot perioadei lui Traian îi aparțin — afirmă cercetătorii — și cele opt statui de daci, impresionante ca dimensiuni (peste 3 m înălțime), așezate deasupra coloanelor care decorează cele două fațade ale Arcului. Dacii poartă tunici strînse la mijloc cu o cingătoare, pantaloni lungi, răsfrînți și strînși la gleznă și o mantie fără mînecă, prinsă pe umărul drept cu un ac sau fibulă. În anii 1733-1734, statuile — distruse în timpul lui Lorenzino de Medici — au fost supuse, din ordinul papei Clement XII, unei minuțioase restaurări de către sculptorul Pietro Bracci, una dintre statui fiind refăcută în întregime; autenticitatea lor a fost și mai mult subliniată prin descoperirea, într-un vechi atelier de sculptură, aflat azi în Via dei Coronari din Roma, a unei statui de dac, foarte asemănătoare, prin dimensiune și stil, cu acelea de pe Arc.

Cum se explică totuși prezența scenelor dacice pe Arcul lui Constantin? Cea mai plauzibilă este ipoteza că împăratul Traian constituia un adevărat model pentru Constantin, care dorea — potrivit relatărilor contemporanilor — să-l imite nu numai în politica internă și externă, dar chiar în comportament și felul de a se îmbrăca. Admirația pentru Traian s-a răsfrînt și în atenția pe care a acordat-o teritoriilor de la Dunăre, atît fostei provincii Dacia, cît și pămîntului dintre Dunăre și Marea Neagră. În această ordine de idei, trebuie amintite refacerea din temelii a cetății Tropaeum Traiani, construirea unui pod peste Dunăre, la Sucidava-Celei, după modelul celui de la Drobeta, realizat de Apollodor din Damasc, refacerea „Drumului lui Traian" de pe Valea Oltului ș.a. De altfel, intenția sa era de a restabili autoritatea romană la nord de Dunăre, intenție concretizată în numeroasele obiective militare și comerciale reîntemeiate în fosta provincie dacică.

Prezența lumii dacice era, totodată, recunoașterea, și prin intermediul imaginilor artistice, a vitejiei și prestigiului de care dacii continuau să se bucure în lumea antichității la două veacuri după războaiele daco-romane. O recunoaștere și un prestigiu perpetuate apoi, de-a lungul veacurilor, în numeroasele statui aflate la Vatican și Leningrad, la Paris, Florența și Salonic, în diferitele albume dedicate Columnei editate la București, Madrid, Amsterdam și în multe, multe alte orașe ale lumii, în gravurile și desenele inspirate din istoria dacilor. Expresii, peste vreme, ale devotamentului lor pentru libertate și independență, atît de sugestiv redată de Vasile Pârvan: „Apărarea pămîntului dacic de [către] Decebal și poporul său a fost un imn de iubire cum rar au mai înălțat popoarele, moșiei lor amenințate".

Radu Ion POPESCU

Centenar UNESCO

ION CREANGĂ

Convingere fermă în viitorul ţării

Conf. univ. dr. PETRU I. DAVID

„În [Ion] Creangă — spunea Garabet Ibrăileanu, unul dintre cei mai de seamă exegeţi ai operei marelui povestitor al neamului românesc — trăiesc credinţele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia poporului, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pământului dacic, dedesubtul fluctuaţiilor de la suprafaţa vieţii naţionale".

Astfel se face că, deşi referirile la evenimentele istorice au ocupat un loc restrîns în opera literară şi didactică a lui Ion Creangă, se poate afirma cu deplin temei că istoria poporului român se afla în însăşi substanţa creaţiei sale.

Nostalgia Cetăţii Neamţului

Ca într-o cronică orală, evenimentele de seamă pe care le-a trăit familia — fuga din Transilvania, în anii de după revoluţia lui Horea de teama persecuţiilor, întîmplările din timpul „zaverei" de la 1821 — sînt transmise din generaţie în generaţie: „Cînd am venit eu cu tata şi cu fraţii mei, Petrea şi Vasile şi Nică, din Ardeal în Pipirig — povesteşte bunicul scriitorului, David Creangă —, acum şasezeci de ani trecuţi, unde se pomeneau şcoli ca a lui Baloş în Moldova? Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva şi la Mănăstirea Neamţului, pe vremea lui mitropolitu Iacob, care era oleacă de cimotie [rudă] cu noi, de pe Ciubuc Clopotarul de la Mănăstirea Neamţului, bunicul mîne-ta, Smărandă, al cărui nume stă scris şi astăzi pe clopotul bisericei din Pipirig. Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal ştia puţină carte, ca şi mine; şi apoi a pribegit de-acolo, ca şi noi, s-a tras cu bucatele încoace, ca şi moş Dediu din Vînători şi alţi mocani, din pricina papistaşiei mai mult, pe cît ştiu eu. Şi atît era de cuprins, de s-au umplut munţii: Hălăuca, Peatra lui Iepure, Bărnariul, Cotnărelul şi Boampele, pînă dincolo peste Pătru-Vodă, de turmele şi tamazlîcurile [cirezi de vite] lui. Şi se pomeneşte că Ciubuc era om de omenie; fiecare oaspe ce trăgea în odaia lui era primit cu dragă inimă şi ospătat cu îndestulare. Şi se dusese vestea în toate părţile despre bunătatea şi bogăţia sa. Pînă şi Vodă cic-ar fi tras odată în gazdă la Ciubuc, şi întrebîndu-l cu cine mai ţine atîta amar de bucate, el ar fi răspuns: «cu cei slabi de minte şi tari de virtute, măria ta». Atunci Vodă nu s-a putut stăpîni de mirare, spuind: «Ia, aista-i om, zic şi eu; de-ar fi mulţi ca dînsul în domnia mea, puţină lipsă ar duce ţara la nevoi!» Şi l-a bătut Vodă cu mîna pe umăr, zicîndu-i: «Moşule, să ştii că de azi înainte eşti omul meu, şi la domnie ţi-i deschisă uşa oricînd».

Şi de atunci i-a mers lui Ciubuc numele de omu lui Vodă, încît şi pînă astăzi un deal, în partea despre Plotunul, unde era mai mult aşezarea lui Ciubuc, se cheamă *Dealul Omului*".

Desprinsă din contextul *Amintirilor*, această relatare a venirii strămoşilor lui Creangă din Transilvania în Moldova, precum şi genealogia acestui neam pare una dintre istorioarele ce alcătuiesc *O samă de cuvinte* ale celuilalt mare povestitor, Ion Neculce, a cărui operă Creangă a cunoscut-o, din ediţia *Letopiseţelor*, datorată lui Mihail Kogălniceanu.

Asemenea unui cronicar, Creangă însemnă şi el, pe filele cărţilor, evenimente importante din viaţa lui sau a familiei: „La 1858, luna iunie 28 zile, s-au săvîrşit din viaţă părintele meu Ştefan săn Petru Ciubotariu şi s-au înmormîntat la bise[rica] din satul Prigorenii lîngă Tîrgul-Frumos şi spre ştiinţă am însămnat — D.I. Creangă. 1861 septembrie, 29 zile".

Descrierea însăşi a satului natal pare desprinsă din filele unui hrisov domnesc de hotărnicie: „satul Humuleştii, din tîrg drept peste apa Neamţului; sat mare şi vesel, împărţit în trei părţi, care se ţin tot de una: Vatra satului, Delenii şi Bejenii".

Trăind într-un mediu impregnat de istorie, dominat de Cetatea Neamţului, cu bogata ei istorie seculară, era firesc ca istoria să-şi găsească reflectare în opera scriitorului. Referirile la faptele istorice sînt însă aşa cum le-a păstrat şi reflectat memoria localnicilor: „Vînătorii Neamţului, cu sămînţă de oameni de aceia care s-au hărţuit odinioară cu Sobietzki, craiul polonilor... mănăstirile Secul şi Neamţul... Agapia, cea tăinuită de lume; Varaticul, unde şi-a petrecut viaţa Brancoveanca cea bogată şi milostivă... Iar deasupra Condrenilor, pe vîrful unui deal nalt şi plin de

tihărăi, se află vestita Cetatea Neamţului, ingrădită cu pustiu, acoperită cu fulger..."

Evenimentele trăite de comunitatea sătească au şi ele iz legendar: „Cîţi domnitori şi mitropoliţi s-au rînduit la scaunul Moldovei, de cînd e ţara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humuleşti, spre monăstiri". Apoi, „şi cîte oştiri străine şi o droaie de cătane călări, tot nemţi de cei mari, îmbrăcaţi numai în fir au trecut în vremea copilăriei mele, cu săbiile scoase, prin Humuleşti". Despre ctitoria Sfîntului Lazăr ştia, de asemenea, că pe locul ei fusese altă biserică, de lemn, „făcută şi înzestrată cu moşie de Vasile Lupu voievod, ca şi cea de la noi din Humuleşti" ş.a.m.d.

Elogiul lui Vodă Cuza

Desigur, în anii în care îşi însoţea tatăl în negustoria ambulantă cu sumane pe care acesta o făcea în tîrgurile şi oraşele Moldovei, Ion Creangă va fi cunoscut, o dată cu monumentele de artă şi cult ale ţării, şi evenimente din istoria acesteia. Dar mai cu seamă îşi va fi însuşit aceste cunoştinţe la Şcoala domnească din Tîrgu Neamţ (unde l-a avut profesor pe Isaia Teodorescu, pe care-l va descrie mai tîrziu în povestirea *Popa Duhu*) inaugurată în 1852, în prezenţa domnitorului Grigore Alexandru Ghica, şi apoi în cadrul Seminarului de la Socola. Funcţionau la această şcoală profesori de talie universitară: fraţii Neofit, Teoctist şi Filaret Scriban, Melchisedec Ştefănescu, Dimitrie Stoica, Ion Alinescu. Toţi cu studii superioare, în ţară şi în străinătate, cu rosturi civice şi diferite funcţii în administraţia Moldovei.

Dar, mai cu seamă, toţi cei enumeraţi erau simpatizanţi şi militanţi paşoptişti şi adepţi convinşi ai necesităţii Unirii Principatelor. Or, elevii simţeau duhul revoluţiei şi dragostea pentru Unire fie prin lecţiile zilnice, fie în discuţiile particulare cu profesorii, dintre care unii — fraţii Scriban, în primul rînd — făceau propagandă făţişă pentru Unire.

Suflet entuziast, simţind românește, Creangă o dorea şi el. Fără îndoială că acea caracterizare pe care o făcea Divanului ad-hoc în povestirea *Ioan Roată şi Vodă Cuza* exprima gîndul său intim despre acea instituţie, la care vedea luînd parte pentru prima oară în istoria ţării semeni-de-ai lui, oameni din popor, ţărani răzeşi şi clăcaşi: „Dar să ne întoarcem iar la Divanul ad-hoc. Aici, ca în toate adunările de felul acestora, se făcea vorbă multă: şi era firesc să se facă, fiind în luptă *timpul de faţă cu cel trecut* [subl. aut.], pentru cea mai dreaptă cauză a neamului românesc: Unirea, sfînta Unire!"

Situarea fermă de partea partidei unioniste i-a şi atras, de altfel, un prim reproş din partea unora dintre profesorii seminarului, care, străini fiind de neamul şi interesele românilor, nu înţelegeau temeiurile şi rosturile adînci ale Unirii. Pentru refuzul de a fi participat la un „tedeum" în cinstea stăpînirii caimacamului Vogoridi, ca şi, foarte probabil, pentru cuvinte rostite cu glas tare (căci limbă ascuţită a avut întotdeauna humuleşteanul) a fost avertizat (aşa cum s-a păstrat mărturia într-un raport din dosarul ce i-a fost întocmit ulterior) că „politia" nu-i de el şi că „Domnul ştie ce dregătorie să aleagă", la care elevul a răspuns: „Domnul ştie, dar noi trebuie să-i alegem şi să-i recunoaştem".

Şi a venit şi acea zi de 24 ianuarie 1859, în care Adunarea electivă din Muntenia s-a pronunţat în unanimitate pentru alegerea ca domn a celui ce fusese desemnat şi în Moldova. Bucuria ce a cuprins, la aflarea veştii, populaţia Iaşului a fost nespusă, mulţimea ieşind pe străzile oraşului pentru a saluta evenimentul. Printre aceştia, îndemnînd locuitorii să-şi exprime entuziasmul, s-a aflat şi tînărul Ion Creangă. Şi din nou unii dintre pro-

Delegaţia ţăranilor pontaşi în Divanul ad-hoc al Moldovei „la 1857, pe cînd se ferbea Unirea la Iaşi", potrivit caracterizării făcute de Ion Creangă

fesorii săi nu au înțeles adevărata semnificație a acestei descătușări de bucurie: „A dănțuit ca păgînii — au consemnat ei în raportul ce s-a întocmit — și a forțat firea spre răgnire în mijlocul cetății, făcîndu-se pe sine și pe profesorii săi de ocară și fiind sminteală pentru toată prostimea iarmarocului".

Și după hirotonisirea sa ca diacon (26 decembrie 1859), Ion Creangă a înțeles să-și facă cunoscute sentimentele față de viața poporului român, prin predicile și catehezele pe care le rostea: îndeosebi atunci cînd se afla la mănăstirea ieșeană Bărboi, exarhul — însărcinat să-l inspecteze — a raportat aceste „inovații" egumenului Chiril, care la rîndul său l-a admonestat. Creangă s-a apărat printr-o „spovedanie" în care, printre altele, invoca paragrafe din *Cartea românească de învățătură* a lui Varlaam, *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, *Poruncile* lui Veniamin Costachi și alte scrieri, făcînd o adevărată incursiune în cultura românească veche, a cărei bună stăpînire o vădea.

Aderarea sa la Unire și la reformele de modernizare a țării rezultă și din sprijinul pe care l-a acordat — împotriva deciziei superiorilor săi — (în acea perioadă locuia și era plătit de mănăstirea Golia, lăcaș închinat Locurilor Sfinte) — secularizării averilor mănăstirești, luînd poziție împotriva unor clerici străini de țară, care, spune el, „nici limba nu ne-o cunosc, dar sufletul și munca noastră". Avertizat să se domolească, a copiat Legea secularizării, dîndu-i citire printre frații și novicii mănăstirii și îndemnînd la respectarea ei.

Cu atît mai surprinzătoare ar părea atitudinea antiunionistă și aderarea la așa-zisul „complot separatist" ce l-a avut în frunte pe mitropolitul Calinic Miclescu. Studii recente[1] au subliniat însă adevăratul caracter al acestui „complot", ca și participarea lui Creangă (care n-a făcut decît un gest de simplă omenie, de adăpostire a unui om urmărit de agie).

De altfel, Ion Creangă a luat parte, cu pasiune, la viața politică a vremii sale, păstrînd, și în această direcție, o serie de trăsături aparte, datorate originii sale țărănești, clasă prin ale cărei interese vedea procesul de modernizare a țării.

Din acest unghi de vedere trebuie apreciată atitudinea sa ironică, sarcastică uneori, față de boierimea nouă, ce i se părea cosmopolită și străină de interesele țării: „Boierii cei mai tineri, crescuți de mici în străinătate numai cu franțuzească și nemțească, erau — spune el — cîrtitori asupra trecutului și cei mai guralii totodată. Vorba, portul și apucăturile bătrînești nu le mai venea la socoteală". Dar lua deopotrivă atitudine și împotriva boierilor conservatori, de modă veche: „Nu-i vorbă că și nătîngia unor bătrîni era mare. Uneori, cînd se mîniau, dădeau și ei tinerilor cîte-un ibrișin pe la nas, numindu-i: bonjuriști, duelgii, pantalonari, oameni smintiți la minte și ciocoi înfumurați, lepădați de lege, stricători de limbă și de obiceiuri".

Ceea ce îl deranja îndeosebi pe Creangă, în viața politică a vremii sale, era demagogia unora dintre politicieni, pe care a înfierat-o atît în scrierile sale și îndeosebi în *Moș Ion Roată*, cît și în luările sale de cuvînt, în întrunirile politice sau electorale, unde — potrivit unuia dintre adversarii săi politici inițiali, Iacob C. Negruzzi — „era unul dintre oratorii cei mai iubiți ai întrunirilor publice din Iași, fie politice, fie de orice natură".

Liberal în ideile sale politice — cum relevă același autor — Creangă, deși membru activ al „Junimii" nu înțelegea să împărtășească și convingerile politice ale membrilor ei, cei mai mulți făcînd parte din marile familii boierești. Mai mult, cînd, în toiul disputelor electorale, un junimist a încercat să obțină votul unui învățător, căruia îi făcuse, cu un prilej, un serviciu, Creangă — aflat în apropiere — a replicat: „N-are a face una cu alta..., d-ta i-ai făcut un serviciu privat, și aici e vorba de trebi publice. Bate dumneata la alte uși, noi oamenii cei mici votăm pe-ai noștri". Liberalismul lui Creangă nu venea însă dintr-un spirit de controversă, ci dintr-o convingere intimă că viitorul țării stă în dezvoltarea ei social-economică, convingere care, de altfel, l-a și determinat să se numere printre întemeietorii Societății economice ieșene, ce și-a ținut primul ei congres în anul 1882, cînd l-a cunoscut istoricul și folcloristul de mai tîrziu, Artur Gorovei.

Trecutul de muncă și viață al poporului român s-a identificat în creația celui mai mare povestitor al poporului nostru cu înseși elementele cele mai durabile ale culturii populare: păstrarea tradițiilor, continuitatea datinilor și obiceiurilor, respectarea „legilor pămîntului". În opera sa, în *Povești*, în *Amintiri din copilărie* și în toate celelalte scrieri ale sale se află sedimentată o mai înaltă ideologie umanistă a poporului român, de care Ion Creangă a fost mereu legat. ■

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1986.

1940-1942

AUSTRALIA CERE AJUTOR

DAVID DAY

Australia a sprijinit efortul de război al Angliei din timpul celei de-a doua conflagrații mondiale cu speranța că metropola va răspunde la fel în cazul în care dominionul ar fi fost amenințat. Guvernul australian a realizat foarte tîrziu că Marina regală britanică nu mai domina Oceanul Pacific[1]. După primul război mondial, Anglia dispunea doar de o forță navală ce îi permitea să protejeze interesele britanice în emisfera vestică, eventual să își extindă acțiunea și în Oceanul Indian. Teoretic, ea putea încă alcătui o flotă puternică, pe care să o trimită pînă în Oceanul Pacific, dar cu condiția să nu mai fie amenințată și în altă zonă. În plus, în perioada interbelică guvernul englez și-a modificat ordinea priorităților. Interesele din Orientul Mijlociu și Mediterana de Est au prevalat asupra celor din Extremul Orient. Dintr-o rampă de lansare a puterii britanice în Pacific, Singapore a devenit o barieră pasivă pentru blocarea expansiunii japoneze în Oceanul Indian.

Din septembrie 1939, Anglia s-a aflat în război cu Germania și Italia, care aveau sub controlul lor o mare parte a Europei. Mediterana a fost transformată brusc într-o mare ostilă navelor engleze, în timp ce vastele întinderi ale Atlanticului au devenit un teren de vînătoare pentru submarinele germane, care căutau să oprească fluxul vital al aprovizionării Angliei. Japonia a profitat de ocazie pentru a-și promova interesele în Pacific. De cea mai mare importanță strategică a fost pătrunderea în Indochina franceză, unde japonezii obținuseră facilități militare din august 1940. În iulie 1941, fără să țină seama de protestele Franței, japonezii au ocupat sudul Indochinei. Erau foarte aproape de Singapore.

Singurul sprijin pentru Anglia îl constituia imperiul său. Soldații canadieni au stat umăr lîngă umăr cu camarazii lor englezi, gata să respingă o invazie germană, în timp ce piloții australieni cutreierau cerul Angliei în căutarea avioanelor dușmane. În același timp, protejarea imperiului solicita la maximum resursele britanice, blocînd nave, avioane și trupe pentru apărarea unor teritorii împrăștiate pe o zonă largă și care nu aveau să fie, poate, niciodată amenințate în mod direct. Australia era unul dintre aceste teritorii.

Calculele Whitehallului

Australia contribuia din plin la apărarea intereselor engleze, dar era prost pregătită să facă față unei amenințări îndreptate împotriva propriului teritoriu. În 1941, patru divizii australiene erau staționate peste mări: trei luptau în Orientul Mijlociu, a patra întărea garnizoana din „fortăreața" Singapore[2]. Apărarea teritoriului a cedat prioritatea nevoilor forței expediționare. Deși dispunea de efective numeroase, armata australiană nu avea suficientă mobilitate și putere de foc. Lipseau tancurile, numărul pieselor de artilerie era limitat, stocurile de muniție insuficiente. O oficialitate australiană admitea, în aprilie 1941 că, după 20 luni de război, armata era incapabilă „să facă față unui inamic destul de puternic pentru a reuși să debarce pe aceste țărmuri cu o forță importantă".

Forțele aeriene regale australiene (RAAF) se aflau într-o situație similară. Sub comanda mareșalului Charles Burnett, detașat din ministerul englez al aviației, RAAF a fost transformată într-un centru de antrenament, care pregătea echipaje pentru războiul aerian purtat de Anglia. Cerul australian răsuna de vuietul sutelor de avioane, dar majoritatea erau de antrenament. Nu existau avioane de vînătoare sau bombardiere grele. Puținele avioane moderne din dotarea RAAF serveau în Malaysia.

Pe mare, minuscula marină australiană putea face față doar unui crucișător izolat. Aproape jumătate din numărul navelor australiene se afla în Mediterana, iar altele erau staționate la Singapore. Apărarea dominionului se baza pe flota britanică promisă, care urma să intercepteze și să respingă orice flotă invadatoare ce s-ar fi aventurat spre țărmurile sale.

În august 1940, Churchill a expus angajamentul Angliei în noile condiții de relativă slăbiciune a marinei. Într-o telegramă adresată primului ministru australian, Robert Menzies, Churchill mărturisea că nu avea să trimită o flotă în Extremul Orient în timpul

---

[1] Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată, cu titlul și subtitlurile redacției *Magazin istoric*, din revista *History Today*, februarie 1988.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1967.

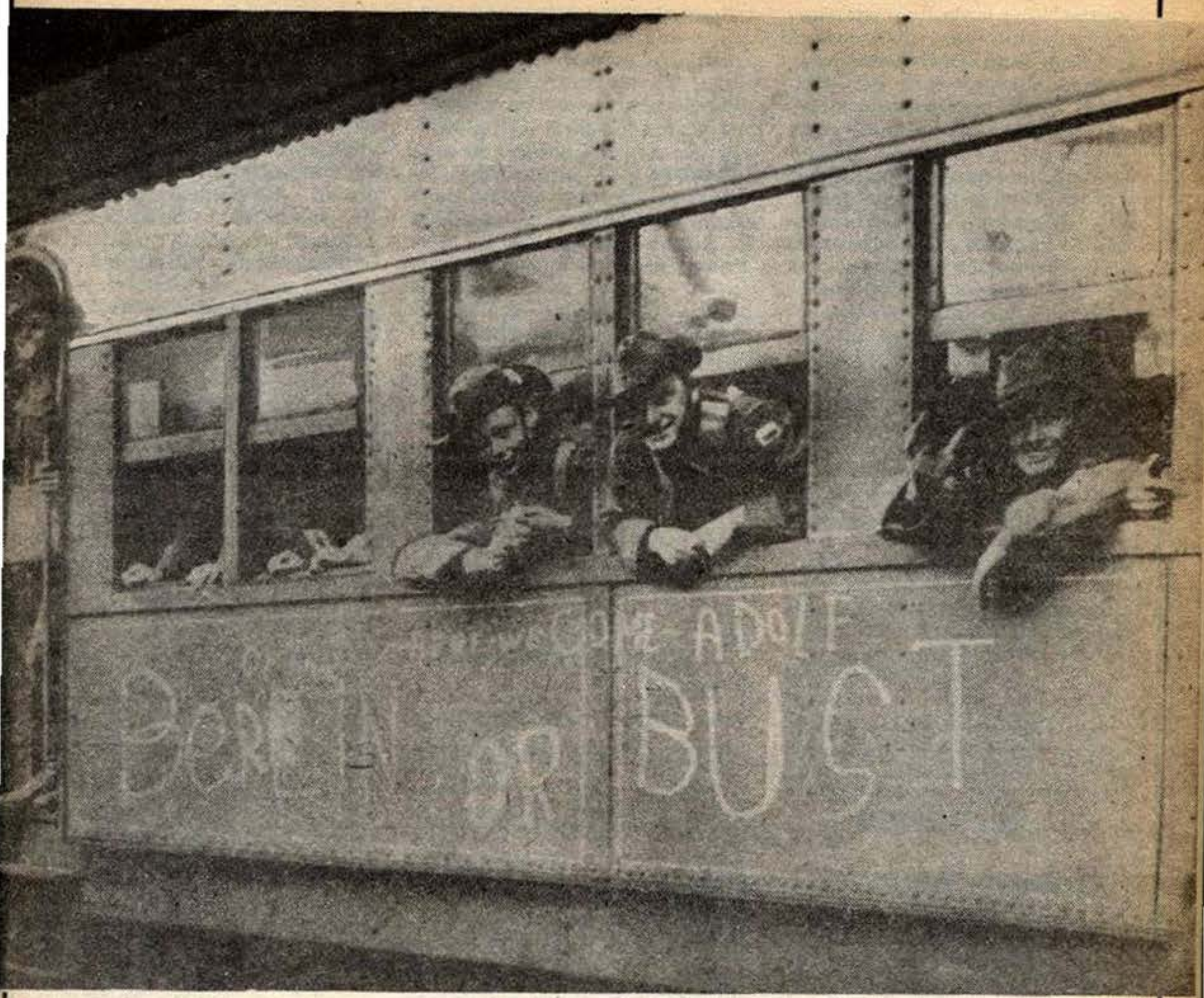

În drum spre front, soldații australieni își exprimă hotărîrea de a nimici hitlerismul...

primei faze a unui război anglo-japonez, dar asigura pe omologul său australian că el considera o invazie japoneză „foarte puțin probabilă". Și adăuga: dacă Japonia „ar invada Australia sau Noua Zeelandă", Anglia ar porni „în ajutorul vostru, sacrificînd orice interese, exceptînd doar apărarea acestei insule [Marea Britanie] de care depinde totul".

Angajamentul lui Churchill, ce avea drept scop să asigure Angliei cît mai multe trupe australiene, a susținut din punct de vedere moral Australia în cei doi ani grei care au urmat, în ciuda evidenței că era doar o promisiune goală, pe care Churchill nu se gîndea să o pună vreodată în aplicare. Dominionul dispunea de rezerve de combustibil, arme și muniții cît să reziste nu mai mult de aproximativ o lună. Pînă să apară întăririle britanice, ar fi trecut mai multe luni. Din clipa în care o forță expediționară japoneză ar fi reușit să cîștige un cap de pod în Australia și să își exercite controlul asupra mării și spațiului aerian înconjurător, unei grupări britanice de despresurare i-ar fi fost imposibil să-i alunge pe invadatori.

Abandonarea Orientului Mijlociu în favoarea protejării Australiei nu intra în calculele Whitehallului[1], avînd în vedere importanța strategică pe care guvernul britanic o acorda regiunii și problemelor logistice pe care le ridica o asemenea retragere pasivă.

La începutul anului 1941, Menzies a călătorit la Londra pentru a purta convorbiri cu Churchill privind viitoarea evoluție a războiului. Primul ministru australian a cerut ca Anglia să dea angajamentului ei de apărare mai multă precizie, furnizînd Australiei un program al întăririlor ce urmau să fie asigurate în eventualitatea unui război cu Japonia. Lucru imposibil. După cum susținea amiralul Dudley Pound, prim lord al Amiralității, existau „prea mulți factori necunoscuți". Churchill a insistat ca lui Menzies să i se

[1] Una dintre principalele străzi ale Londrei ce pleacă spre sud din Trafalgar Square și pe care se află cele mai importante instituții guvernamentale britanice.

repete angajamentul anterior, cu mențiunea că „nu înseamnă că vom renunța la interesele noastre importante din Orientul Mijlociu din cauza cîtorva raiduri ale crucișătoarelor japoneze".

Menzies testase angajamentul britanic și îl găsise deficitar. Secretarul Departamentului apărării din guvernul său, Frederick Shedden, și înaltul comisar australian, S. Bruce, s-au unit pentru a-l sili pe Menzies să dea un răspuns aspru. Bruce a sugerat chiar ca Menzies să amenințe cu retragerea contribuțiilor Australiei la efortul de război britanic, dar primul ministru a refuzat. Menzies împărtășea punctul de vedere al lui Churchill că securitatea Australiei nu era în pericol, comparativ cu cea a Angliei și a Orientului Mijlociu. Pe cînd Menzies se pregătea să părăsească Anglia la sfîrșitul lunii aprilie 1941, Churchill a precizat, într-un mesaj către șeful său de stat major, că nu vor fi date dispoziții suplimentare pentru apărarea orașului Singapore și Malaysiei, în afara angajamentelor modeste aflate în curs de desfășurare.

Speranțe înșelate

În urma agresiunii germane asupra Uniunii Sovietice din iunie 1941, Extremul Orient a alunecat și mai mult de sub protecția Angliei. Churchill i-a oferit imediat lui Stalin tot sprijinul. După cum a explicat mai tîrziu șeful său de stat major, generalul Ismay, premierul britanic a hotărît că „rușii trebuie să aibă prioritate și că trebuie acceptat un risc grav în Extremul Orient, de vreme ce prăbușirea Rusiei ar fi însemnat hegemonia lui Hitler în Europa, în timp ce pierderea orașului Singapore putea fi remediată după ce se rezolva problema Hitler". Menzies a acceptat, în mare măsură, această ordine de priorități.

Cînd liderul laburist John Curtin a devenit prim-ministru al Australiei, în octombrie 1941, distincția făcută la Canberra între interesele australiene și cele engleze a devenit mai accentuată. Dar, în ciuda acestui fapt, Curtin nu a luat măsuri pentru retragerea diviziilor australiene, fiind de acord, în principiu, chiar să angajeze trupe în Turcia, în eventualitatea unei invazii germane în acea țară. Ca și Menzies, Curtin era obligat să aibă încredere în asigurările lui Churchill că Australia nu avea să fie invadată și că, dacă va fi, Anglia putea să o elibereze. Primul ministru britanic dorea foarte mult ca S.U.A. să fie atrase în război și realiza că opinia publică americană ar fi acceptat mult mai ușor un război cu Japonia decît cu Germania. Doar înaintea atacului japonez de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941)[1] a simțit Australia pulsul exact al politicii engleze. La 22 noiembrie 1941, ministrul de externe al acestei țări, H. V. Evatt, i-a mărturisit lui Curtin impresia lui că „Regatul Unit vrea să își asume riscul războiului cu Japonia pentru a obține o participare masivă a americanilor".

Churchill își făcuse puține provizii pentru apărarea intereselor britanice în Extremul Orient. În loc să întărească Singapore, cum se prevăzuse, a redus treptat mijloacele de apărare. Premierul britanic asigura pe șefii de stat major, la mijlocul anului 1941, că Anglia ar dispune încă de un interval suficient pentru a remedia deficiențele de la Singapore. Or, nu numai că ele nu au fost remediate, dar s-au făcut puține încercări în această direcție chiar și după atacul de la Pearl Harbor.

Cînd japonezii au bombardat, în decembrie 1941, baza americană din Hawaii, Curtin a pus la încercare asigurările repetate ale lui Churchill. După cum declara premierul australian, dominionul se afla în fața celui mai grav moment al istoriei sale. În schimb, din perspectiva îndepărtată a lui Churchill, evoluția situației din Pacific era apreciată drept mulțumitoare. Evident, Curtin nu putea împărtăși încîntarea lui Churchill. Australia cerea ca Anglia să pună în aplicare promisiunile făcute pentru apărarea dominionului. În ciuda brutalității, rapidității și succesului atacului japonez, Churchill a refuzat să aprobe vreo deviere substanțială a resurselor din Orientul Mijlociu către Extremul Orient. Două nave de război engleze, Queen Elizabeth și Valiant, ce ar fi putut forma nucleul unei flote în Extremul Orient, au rămas la cheiurile lor, în portul Alexandria, unde, la 19 decembrie, au fost serios avariate în urma unui atac îndrăzneț al scafandrilor italieni. La fel, avioane ce ar fi putut fi transferate la Singapore, erau reținute pentru continuarea ofensivei împotriva lui Rommel.

Conform strategiei anglo-americane convenite anterior, se acorda prioritate războiului contra Germaniei, în timp ce în Pacific urma să se poarte doar un război de poziții. Abia după ce Hitler ar fi fost învins, și-ar fi îndreptat Aliații armatele împotriva japonezilor, recuperînd pierderile survenite între timp. Australia nu cunoștea acest acord, dar a înțeles că nevoile sale de apărare nu erau suficient avute în vedere. La sfîrșitul lunii decembrie 1941, perspectiva orașului Singapore era întunecată. Armata imperială engleză se retrăgea, de-a lungul Malaysiei, spre o „fortăreață" cuprinsă de panică și slab apărată. Churchill a refuzat rugămintea australienilor de a implica și Uniunea Sovietică pe frontul din Pacific și a contestat gravitatea situației. Cererilor de ajutor li s-a răspuns cu asigurări vagi.

În această atmosferă Curtin a lansat celebrul lui apel la ajutor. Într-un articol din ziarul *Herald*, apărut la 27 decembrie 1941, primul ministru australian a adresat un mesaj de Anul Nou poporului australian. „Fără nici o rezervă, precizez clar că Australia, liberă de orice remușcări privind legăturile ei tradiționale sau de rudenie cu Regatul Unit, se uită către America.

Cunoaștem problemele cu care se confruntă Regatul Unit. Cunoaștem teama permanentă de o invazie. Cunoaștem pericolele dispersării forței, dar știm, de asemenea, că Australia poate fi cucerită în timp ce Anglia poate încă să reziste.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-12/1983, 9/1989.

Sîntem hotărîți ca Australia să nu cedeze și ne vom strădui cu toată energia să alcătuim un plan, avînd Statele Unite drept cheie de boltă, ce va da țării noastre încrederea că va rezista pînă ce valul luptei se va întoarce spre inamic".

O lecție dureroasă

Cînd a primit știrea despre mesajul lui Curtin, Churchill se afla la Washington. A reacționat cu furie. Curtin amenința să submineze demersurile lui pe lîngă Roosevelt și să îndrepte atenția americanilor înapoi către Pacific. Mai mult, declarația publică includea un apel pentru implicarea Uniunii Sovietice în războiul contra Japoniei, amenințare majoră pentru soarta teatrului de luptă european. Premierul britanic considera vital ca sovieticii să își concentreze toate eforturile împotriva Germaniei. Telegrafiind la Londra, Churchill a informat guvernul despre șocul puternic produs asupra lui de declarația lui Curtin și l-a avertizat asupra încercărilor australiene de a semăna discordie între Londra și Washington. El a dat instrucțiuni secretarului de stat pentru dominioane, Lordul Cranborne, să ia o poziție fermă împotriva acestui comportament și să nu manifeste „slăbiciune sau să îl încurajeze". S-a gîndit și să transmită un mesaj radiodifuzat poporului australian, în care să atace politica lui Curtin. Spirite mai calme au prevalat și transmisia nu a mai avut loc.

Cu cît Australia cerea mai tare ajutor, cu atît mai răuvoitoare devenea atitudinea britanică. La începutul lunii ianuarie 1942, Curtin i-a acuzat pe Aliați că foloseau Australia drept momeală pentru japonezi care, afirma el, erau practic invitați să „evite principala concentrare aliată pe teatrul de război din Pacificul de sud-vest și să atace zona australiană, care va fi slab apărată". Două săptămîni mai tîrziu, cînd Canberra se temea că Anglia era pe punctul de a abandona Singapore, guvernul a transmis o telegramă usturătoare, protestînd împotriva a ceea ce numea „trădarea de neiertat".

La Londra se considera că dominionul se lamenta inutil și că, solicitînd protecție la un nivel mult mai ridicat decît amenințarea cu care era confruntat, primejduia întregul efort aliat. La 21 ianuarie, o întîlnire a Comitetului apărării de la Londra a fost întreruptă de o telegramă a lui Curtin, care solicita o mai mare participare australiană în consiliile de război. Se relatează că Churchill ar fi trîntit telegrama pe masă și ar fi declarat că își spusese ultimul cuvînt; dacă vroia, Australia n-avea decît să se adreseze Washingtonului.

În timp ce la Londra se considera că Australia își supralicita cererile, guvernul acestei țări a ajuns treptat la concluzia alarmantă că era privit în metropolă ca un avanpost al imperiului ce putea fi cedat inamicului.

Churchill era inflexibil în problemele apărării Birmaniei[1], protejării Indiei și deschiderii unui drum spre China. Curtin la rîndul său, era la fel de hotărît — și datorită orașelor din nordul Australiei devastate de atacurile aeriene — și cerea ca trupele australiene să se întoarcă pentru a-și apăra propria țară. În ciuda opoziției clare a lui Curtin, Amiralitatea a îndreptat convoiul de trupe ce mergea spre Australia către orașul condamnat Rangoon, în loc să îl lase să revină acasă. Premierul australian îl acuzase deja pe Churchill că sacrifica Australia japonezilor. Această ultimă mișcare a Angliei confirma suspiciunile sale. După un alt schimb aprins de telegrame, convoiul a fost redirecționat către ruta inițială.

La mijlocul lunii martie 1942, generalul american Mac Arthur a sosit în Australia pentru a prelua comanda supremă a efectivelor militare aliate din regiune. Concomitent, ministrul de externe australian, H. V. Evatt, a plecat într-o călătorie de trei luni la Washington și Londra, pentru a încerca să modifice strategia

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1986, 1-4/1987.

...în vreme ce armata japoneză strînge tot mai mult cercul în jurul continentului australian

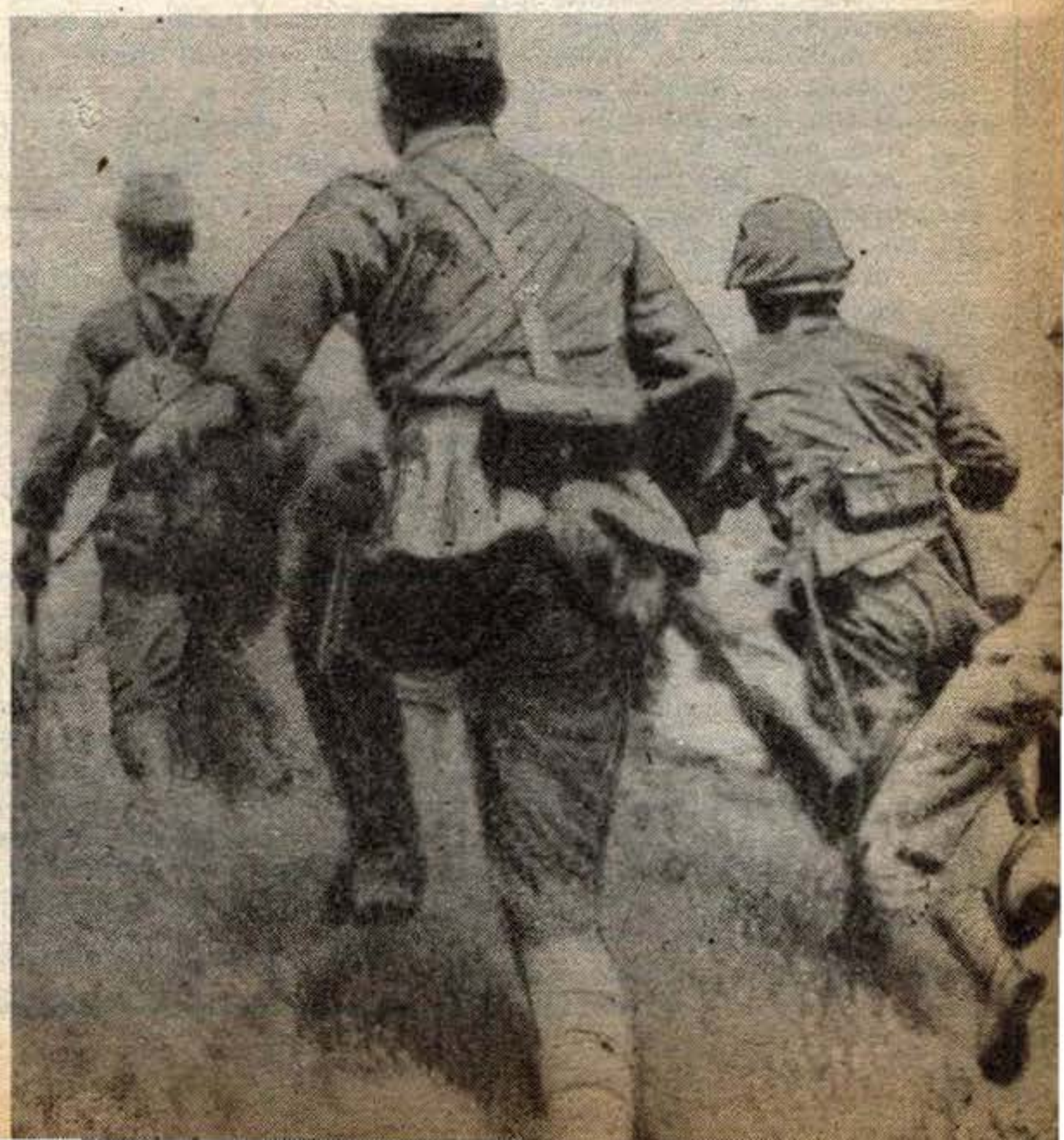

aliată în favoarea țării sale. Evatt a înțeles că perspectivele erau sumbre; țara-mamă își abandonase fiica supusă, în speranța că nu avea să fie capturată și cu intenția, pioasă, de a o recîștiga, eventual. Ar fi fost neînțelept din partea Australiei să mențină o încredere oarbă în promisiunile guvernului englez. Retorica imperială și sistemul de apărare pe care Australia pusese atîta temei se dovediseră goale de conținut. După cum l-a informat generalul Mac Arthur pe Curtin, la 1 iunie 1942, Anglia nu trimisese în Australia „nici o navă, soldat sau escadron în plus", de cînd își asumase controlul apărării acesteia. El personal considera acest lucru mai mult decît o simplă încurcătură, avînd în vedere că „Australia era parte a imperiului britanic și era înrudită cu Anglia și cu celelalte dominioane prin legături de sînge, sentiment și obligații față de coroană". Presupunînd că unul dintre scopurile principale ale imperiului era să protejeze în comun orice parte ce i-ar fi amenințată, Mac Arthur a condamnat guvernul britanic pentru că nu își îndeplinise „datoria fundamentală" față de dominion.

Australiei i se dăduse o lecție dureroasă în politica internațională. Relația anglo-australiană a supraviețuit. Erau prea multe în joc pentru a fi revocată imediat de una dintre părți. Cu toate acestea, relația urma să se bazeze acum pe un calcul mai atent din partea Australiei. După cum a observat mai tîrziu fostul secretar de stat pentru dominioane, Lordul Cranborne, guvernul australian greșise presupunînd că Anglia „îi poate proteja interesele în toate împrejurările. Ei sînt puși acum în fața unor fapte neplăcute și procesul este foarte dureros".

Angajamentul de apărare între Anglia și Australia constituise firul conducător în jurul căruia puteau fi împletite legăturile politice, economice și sentimentale. Lipsite de firul central, celelalte au început, progresiv, să se destrame, într-un proces care continuă încă. ■

Traducere de
Victor CIOC

„Cap limpede"

În orice redacție din lume există și un „cap limpede". Pe rînd, fiecare redactor „veghează" apariția cîte unui număr al publicației respective. El are grijă să nu se strecoare informații eronate în articole, exprimarea să fie clară și — împreună cu corectura — să nu apară greșeli de tipar. O activitate normală, firească, profesional-gazetărească. Transformată la noi, mai ales în ultima vreme ca atîtea alte activități, într-o teroare.

De cînd am venit în redacția revistei *Magazin istoric* (în anul 1986), sînt „cap limpede" la primul număr din fiecare an. La început, împreună cu un alt coleg, cu mai multă experiență. Apoi, singur. Nici unuia dintre noi, cei din redacție, nu ne plăcea numărul unu, pentru că era un adevărat coșmar. El începea să fie pregătit cu multe luni înainte de apariția revistei. Trebuia bine cumpănit numărul paginilor acordate lui și ei, ca să nu se supere vreunul dintre cei doi „savanți" și să mănînce totul cu o singură mișcare a mîinii. Trebuia să citești de cîteva zeci de ori acele „texte" pentru a nu scăpa „ceva", vreo frază care să fie interpretată cine știe cum. Ca un „act dușmănos la adresa poporului", de exemplu. Să nu cumva să se despartă greșit: „Nico"-și „lae". Multe, multe asemenea preocupări inutile, care ne răpeau, tuturor, timpul și ne amărau zilele.

Și, mai ales, nu ne plăcea nouă, tuturor celor din redacție, „capul limpede" la primul număr pentru că întotdeauna am căutat — cît s-a putut — ca revista *Magazin istoric* să fie scrisă pentru oameni. Or, în acele numere unu erau destule pagini pe care nu le citea aproape nimeni. Ne străduiam să răpim părții de început a revistei cît mai mult spațiu tipografic, în care să strecurăm articole de istorie de bună calitate, pentru a aduce, chiar și într-un asemenea număr sacrificat, puțină lumină și speranță în sufletele oamenilor. În decembrie 1989 eram din nou în plin coșmar cînd s-a întîmplat ceea ce trebuia să se întîmple și am scăpat.

Este primul număr Unu care nu ne mai terorizează. Paginile revistei vă vor oferi, sperăm, numai articole interesante, care să vă placă, dragi cititori! Și mai ales nu ne vom mai feri de subiecte interzise, de acele pagini ocolite din istoria neamului românesc.

Vouă — tineri zgomotoși, prin autobuzele ce ne aduceau, înghesuiți, spre casă; vouă — studenți cu bărbi și plete; vouă — militari care ați respectat tradiția glorioasă a armatei române, vă mulțumește un „cap limpede" la numărul Unu al noii serii a revistei *Magazin istoric*!

Dorin MATEI

Un glonț laș

FLORIN BANEA, maistru tipograf la Combinatul Poligrafic București, nu s-a mai întors acasă la soția sa Rodica și la cei doi copii: Ionuț (10 ani) și Marius (13 ani). În noaptea de 25 spre 26 decembrie 1989, pe cînd controla posturile instalate de gărzile patriotice în jurul Combinatului, a fost omorît de un lunetist din banda dementă a teroriștilor lui ceaușescu.

Florin Banea a făcut parte, de cînd s-a angajat în Combinat, în anul 1973, din echipa de minunați tipografi care tipăresc revista *Magazin istoric*.

Cititorule, păstrează o clipă de reculegere și pentru Florin Banea.

Radu R. Rosetti:

alte pagini de jurnal

Un leit-motiv al însemnărilor făcute în intimitatea orelor tîrzii din noapte de autorul jurnalului din care reproducem este îngrijorarea profundă şi crescîndă faţă de marşul nestăvilit al agresiunilor hitleriste. O asemenea stare de spirit se grefa pe o mai veche neliniştе existentă în însemnările de la începutul deceniului patru faţă de reînarmarea şi refacerea potenţialului militar german.

În primăvara şi vara anului 1939, România forma obiectul unor insidioase presiuni (cîteodată voalate) din partea statelor revizioniste şi a puterilor fasciste, fapt de care erau conştienţi şi mulţi membri ai noului Parlament român ce-şi reluase lucrările la 7 iunie 1939, după o întrerupere de un an şi jumătate şi în faţa căruia la 22 iunie deputatul Al. Mîţă, susţinut de forţele democratice, declara: „Primejdiile sînt mari, iar unele rezultate se şi văd: au dispărut patru state independente, înghiţite, cîte două de fiecare, de către cele două state din centrul Europei. Şi apetitul vine mîncînd. Din două puncte de agresiune, la început separate, s-a creat prin unirea lor o axă, apoi un triunghi, apoi un poligon prin ataşamentul şi al altor ţări, din care unele în imediata noastră vecinătate, şi cu ascuţişul unghiului înspre noi".

În ceea ce îl priveşte pe generalul Radu R. Rosetti, un document inedit (din arhiva familiei) ne dezvăluie atitudinea sa neechivoc antihitleristă şi antifascistă chiar în cele mai grave circumstanţe.

Într-o schiţă biografică întocmită de fiul său Radu sînt descrise amănuntele numirii sale ca ministru al educaţiei, cultelor şi artelor după zdrobirea rebeliunii legionare din 21-24 ianuarie 1941 de către generalul Ion Antonescu.

„În dimineaţa de 27 ianuarie 1941, pe la orele 10, pe cînd generalul [Radu R. Rosetti] lucra în cabinetul său de la Academie, a fost chemat la telefon de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi i s-a dat legătura cu generalul Ilie Şteflea, pe vremuri un elev-ofiţer sub ordinele sale. Generalul Şteflea l-a informat că un nou guvern a fost alcătuit şi l-a rugat din partea generalului Antonescu să accepte portofoliul Ministerului educaţiei, cultelor şi artelor. Tata a refuzat categoric imediat şi a pus receptorul la loc. Un sfert de oră mai tîrziu, Şteflea a telefonat din nou. El insista ca tata să accepte însărcinarea, declarînd că Antonescu are mare nevoie de prestigiul numelui său pentru a forma un guvern care să impună respect în ţară şi în străinătate şi care să introducă ordinea în situaţia existentă după rebeliune. Dacă generalul Antonescu nu va fi în stare să formeze un astfel de guvern, germanii ameninţă cu instalarea unui guvern-marionetă alcătuit de ei. Şteflea a trimis o maşină a Preşedinţiei pentru a-l aduce pe tata să aibă o discuţie cu generalul Antonescu.

Dictatorul era în pat, bolnav, cu gripă şi temperatură ridicată (alegînd momentul declanşării rebeliunii, legionarii au contat şi pe faptul că boala îl va împiedica pe Antonescu să reacţioneze). Antonescu s-a ridicat şi a primit pe noii miniştri. Generalul Rosetti s-a decis să accepte sarcina propusă, în principal, datorită ameninţării germane cu instalarea unui guvern-marionetă, o soluţie pe care nici un adevărat român nu o putea accepta. Dar el a pus următoarele condiţii sine qua non:

— Generalul Antonescu nu va institui în ţară nici un fel de partid politic fascist;

— Generalul Rosetti nu va fi niciodată şi sub nici un motiv obligat să frecventeze ambasadele germană şi italiană;

— Generalul Rosetti va fi eliberat de misiunea sa în clipa cînd actualul guvern îşi va fi îndeplinit obiectivul de a reinstaura ordinea publică în ţară.

În octombrie 1941, ordinea în ţară fiind restabilită, tata, care acceptase, în cea mai mare măsură împotriva voinţei sale, însărcinarea ministerială, a decis să-şi înainteze demisia... care a fost acceptată la 11 noiembrie 1941 de cel ce era acum Mareşalul Antonescu.

Tata a considerat perioada cît a fost ministru al educaţiei, cultelor şi artelor numai ca o obligaţie morală către ţara sa, pentru îndeplinirea căreia el nu putea accepta nici o remuneraţie; în consecinţă, el a cheltuit întreaga sumă primită ca ministru, pentru acordarea de burse, ajutoare şi opere de caritate.

Eliberat de însărcinările de ministru care-l inoportunau, tata a continuat să-şi dedice cea mai mare parte a timpului şi energiei îndatoririlor sale de conservator al Bibliotecii Academiei şi funcţiei de vicepreşedinte al Societăţii Naţionale Române de Cruce Roşie; el şi-a continuat studiile sale de istoric, acordînd o atenţie specială istoriei războiului nostru de independenţă. Întrucît nici o istorie a Războiului de la 1877-1878 nu fusese încă publicată, a fost format un comitet de iniţiativă sub direcţia sa pentru a alcătui proiectul unei istorii complete diplomatice, politice, economice şi militare a acestui război".

Cristian POPIŞTEANU

11 iunie. Isprăvit de redactat Mihai Kogălniceanu și recrutarea armatei.

Andrei Costin[1] a fost condamnat la 3 ani închisoare pentru că a încercat să ducă cu avionul un gardist de fier ce vroia să fugă în Polonia. Prin toată purtarea sa în mișcarea gardistă merită pedeapsa, dar s-ar fi putut aștepta ca să fie cu totul vindecat de urmările accidentului de avion ce a avut atunci...

13 iunie. După-amiază întîlnesc și iau un pahar de bere cu colonelul D. Vasiliu[2]. Vorbim de fortificațiile de pe granița de vest. Are acum 100 km (30 la sud, 70 la nord de Oradea) gata ca lucrări de infanterie și armate cu material asigurînd o pînză de foc continuu. Protecția flancurilor nu e încă asigurată; nici artileria nu o au; e vorba să [se] înființeze acum 4 regimente [de artilerie] de diferite calibre și feluri de guri de foc.

Acum începe întărirea defileului Someșului.

În martie[3] a trecut prin zile grele căci nu avea nici armament nici muniții și [generalii N.] Ciupercă și [Ștefan] Ionescu [își] cam pierduseră capul...

Face bine să stai de vorbă cu Vasiliu; inteligent, cult, priceput, e înzestrat cu mult entuziasm și e dîrz.

14 iunie. E. Racoviță[4], venit pentru ședințele Senatului, vine să mă vadă; convorbim despre Academie și acțiuni privitoare la ea; între altele, despre Spitalul Elias și cele spuse mie de Danielopol[5]. Vedem la fel. La tribunalul militar, unde sînt chemat ca informator în procesul ce am intentat colonelului Saint Cyr Rosetti[6] pentru luarea numelui de Rosetti, proces trimis spre cercetare de parchetul de Ilfov.

Apoi Adunarea generală a Crucii Roșii. Spre a face cu neputință alegerea d-nei Malaxa și mai ales spre a arăta că Crucea Roșie nu se închină fără protestare, am luat cuvîntul arătînd condițiile ce trebuie să îndeplinească o președintă de onoare, condiții reeșind din tradiția stabilită prin cele trei prezidente anterioare — Irina Cîmpineanu[7], Ecaterina Cantacuzino[8] și Elisabeta Ghica[9], condiții care se pot rezuma în: lung și credincios serviciu în cadrele Crucii Roșii. Am arătat inconvenientele luării persoanelor în afară de Crucea Roșie — Stelian Popescu[10] și N. Malaxa — și am spus că în cadrele Crucii Roșii avem atîtea persoane, și bune pentru această funcție și meritînd această răsplată...

Am propus apoi un vot de blam filialelor care nu au executat ordinul Centralei de a trimite banii hotărîți pentru cumpărarea de materiale.

Costinescu spune, pe de o parte, ca acțiune de pietate, să amînăm alegerea prezidenței de onoare și, pe de alta, să dăm împuternicire Comitetului Central a face această alegere. În privința votului de blam zice că să nu-l dăm pentru; crede că va ajunge să convingă filialele vinovate să execute ordinele.

Răspund: admit amînarea alegerii prezidenței de onoare și admit chiar împuternicirea Comitetului Central de a face cooptare, dar sub rezerva îndeplinirii condițiilor ce am pus. Cît despre votul de blam, dacă îl socotesc prea aspru, admit să nu să deie, dar atunci să se comunice filialelor vinovate că în adunarea generală au fost persoane care le-au blamat.

Ioana [fiica autorului] a fost clasificată întîia la examenul de absolvire a cursurilor de Crucea Roșie. La dejun Radu Brăescu[11]. După-amiază merg să văd și stau de vorbă cu Lysbeth Știrbei. Îmi spune că acum atît Barbu Știrbei cît și Nadeja[12] sînt foarte triști, suferind de dorul de țară și necăjiți de neînțelegerile Elisei Boxshall cu bărbatul ei și relațiile acesteia cu Alexandru Cretzeanu[13]. Nici căsnicia Nadejei

---

[1] Andrei Costin, pilot; era nepotul lui C.R. Sturdza, socrul Ioanei Sturdza, fiica autorului jurnalului.

[2] D. Vasiliu, specialist în fortificații, implicat în efectuarea lucrărilor genistice de apărare prevăzute în planul general de întărire a sistemului defensiv al țării.

[3] Se referă la momentele de tensiune din martie 1939 care au precedat ocuparea și dezmembrarea Cehoslovaciei de către trupele germane și ungare, cînd la granița de nord a României fuseseră concentrate importante efective ungare; ca măsură preventivă, guvernul român a decretat, la rîndul său, mobilizarea mai multor contingente și masarea lor de-a lungul graniței amenințate.

[4] Emil Racoviță (1868-1947), biolog, profesor universitar la Cluj, membru al Academiei Române; a pus bazele biospeologiei și a fondat Institutul de speologie din Cluj (1920), prima instituție de acest fel din lume. A participat la expediția antarctică a navei „Belgica", adunînd un bogat material științific. A avut strînse legături cu mișcarea socialistă, fiind unul dintre delegații socialiștilor români la Congresul de constituire a Internaționalei a II-a (14-21 iulie 1889), fiind semnatar al actului prin care ziua de 1 Mai a fost proclamată zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc.

[5] Daniel Danielopolu (1884-1955), fiziolog și clinician, profesor universitar, membru al Academiei Române, creatorul primelor laboratoare de fiziologie pe lîngă clinicile medicale din țara noastră; este primul care a experimentat interdependența dintre sistemul nervos somatic și cel vegetativ, atribuind un rol coordonator scoarței cerebrale. Alături de alți universitari și academicieni patrioți, D. Danielopolu și-a pus semnătura pe cele două memorii (4 aprilie și 4 august 1944) care cereau scoaterea României din războiul împotriva Națiunilor Unite și ieșirea din alianța cu Germania hitleristă (*Magazin istoric*, nr. 7/1984).

[6] Saint Cyr Rosetti își luase numele de familie al mamei sale, fără a cere însă asentimentul membrilor familiei Rosetti, cum cereau uzanțele; pînă la urmă, prin înțelegere, și-a păstrat numele adoptat.

[7-9] Foste președinte de onoare ale Crucii Roșii.

[10] Stelian Popescu, ziarist, fost magistrat, director al cotidianului de mare tiraj *Universul*, deputat, ministru de justiție (1921-1922 și 1927-1928); președintele Ligii antirevizioniste.

[11] Radu Brăescu era soțul Mariei, fiica generalului Gh. Moruzi și Adinei, născută Știrbei; era deci sot al unei nepoate a autorului jurnalului.

[12] Nadeja, născută Bibescu, soția lui Barbu Știrbei; se aflau în străinătate, unde Barbu Știrbei se refugiase după revenirea lui Carol II în țară, în iunie 1930.

[13] Alexandru Cretzeanu (1895-1979) era în acel timp secretar general al Ministerului de externe, funcție pe care a ocupat-o din 1938 pînă în 1941; a intrat în diplomație în 1918, deținînd posturi la Londra (1918-1922), Roma (1923-1926) și Berna (1926-1929); între 1929 și 1932 a fost membru al delegației române, ca asistent, la Societatea Națiunilor Unite, iar între 1933 și 1938 a fost director politic al Ministerului de externe și pentru scurtă vreme (11 mai-3 iulie 1940) subsecretar de stat la același departament; între 1943 și 1946 a fost ministrul României la Ankara.

Flondor[1] nu ar merge bine.

Întîlnesc pe Ştefan Panaitescu, generalul, cu care discut asupra situaţiei generale; el nu crede într-un război apropiat.

15 iunie. Dimineaţa lucrat cu V. Slăvescu pentru ca să găsim, în bugetul Academiei, o sumă de circa 500 000 de lei trebuincioasă cheltuielilor apărării pasive a localului Academiei — cîte lucruri n-aş face pentru bibliotecă cu această sumă; o găsim în viitorul buget, care începe la 1 iulie.

Apoi lucrez cu comisiunea bibliotecii [Academiei], care acum lucrează din plin, odată pe săptămînă, şi cu care mă pot sfătui bine. Săvulescu[2] ne spune că în călătoria sa de astă primăvară a fost şi la Hamburg. Pe cînd era acolo a fost un exerciţiu de stingerea luminilor care a ţinut două ore. Cînd s-au reaprins luminile s-au găsit peste tot locul afişe şi foi volante contra lui Hitler.

Vorbesc cu Costinescu prin telefon; intervenţia mea îi este de folos. Malaxa ar fi supărat pe nevasta sa pentru rîvnirea locului de preşedintă de onoare a Crucii Roşii şi a cerut să vadă pe Costinescu. Acesta crede că totul e o intrigă a generalului dr. Marinescu. Fost după-amiază la N. Iorga, cu care voiam a vorbi despre tipărirea volumului II al catalogului manuscriselor greceşti ale Academiei, tipărire cu privire la care vorbise în timpul sesiunii generale, arătînd că ar dori el să o supravegheze. Lucrarea a fost făcută de tînărul Camariano[3] şi revăzută de Al. Elian[4]. Este destul de uşor — arătîndu-i manuscrisul — să-l conving că lucrarea e bine făcută şi poate fi trimisă la tipar. Dar, ca să ajung la acest rezultat, am trebuit să ascult îndelungata sa recriminaţiune despre demisia din preşedinţia Senatului[5] şi înlocuirea sa cu Argetoianu, după întîrzierea acordării audienţei de către rege şi despre această audienţă.

Cum îmi spunea Lapedatu săptămîna trecută, Iorga a încercat — reieşea din tot ce mi-a spus şi din reproşurile ce i-a făcut regele că e contra Frontului Renaşterii — să facă să reînvie viaţa parlamentară (şi de aceea, zice el, a vroit să se permanentizeze la preşedinţia Senatului) şi să nu admită că acest aşa-zis parlament este un simplu birou de înregistrare (regele i-ar fi spus că nu este nici o nevoie de a se discuta proiectele de legi, articol cu articol, şi că nu înţelege de ce se opune el).

Ce păcat că Iorga, care vrea binele, dar care concentrează totul asupra persoanei sale, să se fi apucat de politică. Nu face de ea şi ea l-a împiedicat să deie în istorie ce putea da...

21 iunie. Întîlnit pe generalul [Corneliu] Drăgălina care comandă acum Divizia 1-a. Nu pare mulţumit.

22 iunie. Am strîns mult material de mulţi ani pentru volumul III din a mea *Familie Rosetti* şi l-am clasat pe moşii. După discuţii, pun pe I. Georgescu din serviciul catalogului bibliotecii să mi-l concentreze pe fişe, pe moşii. Îi voi plăti 3 000 de lei pe lună pentru acest lucru. Tot dimineaţa vin pe rînd la mine C. Georgiade (autorul lucrării *Originile magice ale minciunii la geneza gîndirii)* şi C. Daicoviciu[6]. Cu fiecare dintre ei am discuţii interesante. Cu cel dintîi despre nevoia ce o simt de a cunoaşte evoluţiunea dezvoltării gîndirii la omul primitiv, căci există paralelism între această dezvoltare şi aplicaţia ei la soluţionarea problemelor militare. Cu cel de-al doilea, care-mi vorbeşte despre lucrarea sa asupra Daciei Romane[7] ce va apare în curînd, pornind tot de la discuţia avută cu Georgiade despre nevoia ce este — din punctul de vedere al studiilor de istorie militară — să ni se deie de arheologi cît mai multe elemente asupra dezvoltării intelectuale a populaţiei pre şi protoistorice din Dacia.

Selecţie şi note:
Mihai GRECEANU,
Ioana URSU

---

[1] Fiica lui Barbu Ştirbei, Nadeja era căsătorită cu Şerban, fiul lui Iancu Flondor (1865-1924), fost preşedinte al Consiliului Naţional al Bucovinei (1918).

[2] Traian S. Săvulescu (1889-1963), biolog, profesor universitar, membru al Academiei Române, fondatorul şcolii de fitopatologie şi organizator al acţiunilor de combatere a dăunătorilor plantelor de cultură. A fost iniţiatorul şi coordonatorul colectivului care a elaborat o monumentală monografie a florei din România, apărută postum. La 26 noiembrie 1946 a devenit ministru al agriculturii în guvernul condus de dr. Petru Groza.

[3] Nestor Camariano, născut în 1909, paleograf la Biblioteca Academiei, asistent la Institutul de istorie naţională şi apoi cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga"; specialist în problema relaţiilor greco-române în sec. XVIII-XIX, coautor al unor preţioase instrumente de lucru, între care şi *Catalogul manuscriselor greceşti din Biblioteca Academiei Române.*

[4] Al. Elian, născut în 1910, specialist în istoria Bizanţului şi a relaţiilor româno-bizantine; membru al Şcolii române de la Fontenay-aux-Roses (1928-1932), doctor în litere, asistent la Catedra de bizantinologie a Facultăţii de istorie din Bucureşti (1936-1940) şi bibliotecar la Biblioteca Academiei (1936-1956), profesor la Şcoala superioară de arhivistică (1937-1948) şi apoi la Facultatea de istorie (1949-1952), cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga" (1956-1968); profesor la Institutul teologic din Bucureşti (din 1956).

[5] Amănunte în legătură cu acest episod în *Magazin istoric*, nr. 9/1969.

[6] Constantin Daicoviciu (1898-1973), arheolog, istoric al antichităţii, specialist în istoria şi civilizaţia geto-dacilor; a condus săpăturile din cetăţile dacice din Munţii Orăştiei. Studii universitare la Cluj (1918-1922), specializare la Şcoala Română de la Roma (1925-1927), doctor în istorie şi arheologie (1928), docent (1932); profesor de arheologie şi protoistorie (1938-1948), profesor de istorie veche a României (1949-1968), rector al Universităţii din Cluj (1957-1968), director al Institutului de studii clasice şi al Institutului de istorie din Cluj (din 1949) şi al Muzeului de istorie a Transilvaniei (1945-1973); raportor la conferinţe şi congrese internaţionale.

[7] În bogata listă bibliografică a cunoscutului istoric nu figurează nici un studiu cu acest titlu; presupunem că autorul jurnalului a avut în vedere lucrarea *La Transylvanie dans l'antiquité*, apărută în 1945.

O declarație a ministrului afacerilor externe al Franței domnul Roland Dumas făcută revistei Magazin Istoric

Domnul Roland Dumas a depus o coroană de flori în Piața Română pentru a cinsti memoria martirilor Revoluției române

În deschiderea conferinței sale de presă din după amiaza zilei de 11 ianuarie 1990, de la Hotelul „Intercontinental" din București, domnul Roland Dumas a avut amabilitatea de a răspunde următoarei întrebări a revistei *Magazin istoric :*

— V-am ruga, domnule ministru, să împărtășiți cititorilor revistei noastre vederile dumneavoastră privind noul start al relațiilor româno-franceze în contextul tradițiilor îndelungate ale acestor relații, umbrite, din păcate, pentru o prea lungă perioadă de timp.

— Am venit aici pentru a exprima solidaritatea Franței cu această istorie care începe. Noi înșine în Franța am suferit datorită acestei lungi nopți care nu a putut însă afecta atașamentul profund reciproc dintre popoarele noastre. Călătoria noastră la București ne-a permis să constatăm că acest atașament există în ciuda tunelului prin care relațiile noastre au trecut. Francezii au descoperit — în special noile generații din ultimii 40 de ani, perioadă în care România a fost izolată, îndeosebi în ultimii ani — eroismul poporului român. Au descoperit că poporul român continuă să fie prin cultura sa extrem de apropiat de poporul francez și au fost frapați de ușurința multora de a se exprima în limba franceză. Însăși calitatea cuvintelor din programele românești de televiziune ne-a impresionat.

Pentru noi toți a fost o revelație care ne-a produs o imensă emoție.

Cred că învățămintele istoriei ne dovedesc că, în ciuda evenimentelor dramatice și ale unei istorii sumbre, sentimentele profunde rămîn, iar afinitățile profunde subzistă. Este o zestre formidabilă. Pornind de la ea trebuie să construim noile noastre relații în care va trebui de asemenea să ținem seama de evoluția Europei și de situația din lume precum și de progresul tehnicii și al tehnologiei. Această bază sentimentală există și ea ne va permite să construim viitorul.

Noi am venit aici pentru că am dorit să depunem mărturie despre disponibilitatea și flexibilitatea Franței față de poporul român. Noi așteptăm ca prietenii noștri români, ei înșiși autorii acestei noi pagini de istorie, să arate ce fel de societate doresc ei acum cînd au ales democrația, ce loc vor ei să ocupe România în Europa și pe scena internațională. Flexibilitatea Franței înseamnă că ea dorește ca relațiile noastre să fie în același timp noi și tradiționale.

C. P.

Amintiri din vremea Unirii

(Urmare din p. 31)

neașteptate în Iași și ocupă Moldova și Valahia, pentru că Rusia se certase cu Turcia despre sfîntul mormînt. Generalul Gorceacoff sosește în Iași, la 23 iunie; vodă Grigoriu Ghica a trebuit să-i facă o vizită, pe care generalul Gorceacoff i-a întors-o îndată. La 23 iunie 1853, consulul general al Rusiei din principate, Chalcinski, trimite domnului Moldovei și domnului Valahiei o notă identică, alăturînd în copie ordinul comitelui de Nesselrode[1] din 3/15 iunie 1853, prin care Rusia poroncea domnilor români să nu mai aibă nici o relație cu Poarta otomană, iar tributul ce Moldova și Valahia plăteau după tractate să nu-l mai plătească Turciei, ci să se puie la dispoziținea guvernului rusesc, care-și rezerva dreptul de a face cu el întrebuințarea ce va găsi cu cale.

În ziua de 3 iulie [1853], vodă Ghica se mută din Curtea domnească din Iași la Socola, în casele sale particulare de la via sa, iar la 18 octombrie încredință provisor puterea Consiliului administrativ extraordinar, prin ofisul domnesc din 18 octombrie 1853, „poziținea sa ajungînd a fi nesuferită, imposibilă (zice ofisul domnesc) cu starea lucrurilor produse de evenimente". Tot așa făcu și vodă Știrbei, la 28 octombrie 1853, apoi ambii domni plecară cu grăbire în Austria și se adăpostiră la Viena. Vodă Ghica era întovărășit de colonelul Eduard Gérard, adjutant și secretar al său. Colonelul Ed. Gérard, din Fríburg, din Svițera [Elveția], fusese mai înainte guvernator al fiilor săi. Mai tîrziu, la 1854, vodă Ghica făcu cunoștință, prin I. Alecsandri, cu tînărul și filoromânul Eduard Grenier, pe care îl luă de secretar al său.

În ziua de 13 noiembrie 1853, principele Gorceacoff proclamă în Iași și în București că împăratul Rusiei i-a încredințat puterea domnească, deoarece, zicea Gorceacoff, domnii au demisionat de bună voie. Miniștrii lui vodă Ghica și vodă Știrbei se retrag și generalul Gorceacoff numește alți miniștri.

Europa se mișcă de protestările Turciei, ale domnilor și ale patrioților români, alergați în toate părțile și Napoleon III, cu deosebire, ia în mînele sale cauza românilor.

Vodă Ghica și vodă Știrbei fură primiți la Viena cu toate simpatiile și onorurile cuvenite înaltei lor poziținui. Luptătorii români, moldoveni și munteni, se răspîndiseră în Franța, Austria, Italia, Turcia, Inglitera [Anglia] ridicară în picioare presa și conștiința Europei și umplură lumea cu scrierile lor și cu scrierile filoromânilor, protestînd și revendicînd drepturile românilor.

Credincioasă patriei

La 24 iulie 1853 se deschise cea întîi conferință la Viena din reprezentanții Franciei, Austriei, Ingliterei și Prusiei, în scop de a readuce pacea. La această conferință vodă Ghica trimise un memoar, la 20 decembrie 1853, apărînd și revendicînd drepturile țării. Sultanul declară reșbel Rusiei [16 octombrie 1853].

Ambasadorul francez, generalul Baragney d'Hilliers, prezentînd sultanului Abdul Medzid în ziua de 7/19 noiembrie 1853 scrisorile sale de acreditare, anunță alianța Franciei cu Inglitera și că flotele ambelor puteri primiseră ordin să intre în apele Orientului. Rusia pretindea că ocupațiunea principatelor Moldova și Valahia era un gagiu [gaj] în favoarea reclamațiunilor sale contra Turciei. Francia și Inglitera ocupară Marea Neagră și declarară că și ele luau un gagiu.

La 12 martie 1854, Francia și Inglitera subscriseră o convenție cu Turcia prin care regulară condițiile concursului ce puterile apusene urmau să deie Turciei și evacuarea armatelor lor după încheierea păcii. Printr-un tratat din 10 aprilie 1854, Francia și Inglitera consacrară alianța lor și hotărîră scopul ce urmăreau. La 20 aprilie 1854, Austria și Prusia subscriu o convenție particulară prin care își garantau mutual posesiunea teritoriilor lor germane și negermane și se legau să protege drepturile și interesele Germaniei.

Rușii fură nevoiți dar să deșerte grabnic principatele Moldova și Valahia, văzînd mai ales că campania lor la Dunăre avea rezultatele cele mai nenorocite. Omer pașa somă în numele sultanului pe ruși să deșerte Moldova și Valahia și îndată trecu Dunărea și ocupă punctele tari, Calafatul și Oltenița.

La 17/29 septembrie 1854, generalul de divizie Derviș pașa, sosit în București, comisar imperial din partea sultanului, adresă o proclamație Moldovei și Valahiei, anunțînd că Înalta Poartă au încheiat o convenție cu Austria după care armata austriacă intră provisor în amîndouă principate și că rușii părăsind cu desăvîrșire țara, starea de mai înainte a principatelor va fi restatornicită și înălțimile lor, domnii Ghica și Știrbei, au primit ordin să vie să-și reia cîrma administrațiunii lor. Domnii se întorceau acum la scaunele lor.

Austriecii au ocupat principatele pînă la 18 iunie 1856, cînd deșertară și ei țara.

Întors în țară, vodă Ghica adresează, la 3 noiembrie 1854, o înaltă poruncă de zi pentru toată a sa domnească oaste a principatului Moldovei, arătînd deplina sa mulțumire ofițerilor și soldaților de toată arma pentru vrednica de laudă și patriotică purtare ce au avut, rămînînd credincioasă steagului și institutiilor patriei. ■

[1] Karl Vasilievici Nesselrode (1780-1862), diplomat rus de origine germană; ministru de externe între 1816 și 1856.

VIAŢĂ COTIDIANĂ

ÎN INDIA ANTICĂ

JAWAHARLAL NEHRU

„Noi credem că e un drept inalienabil al poporului indian, ca şi al oricărui alt popor, de a fi liber, de a se bucura de roadele muncii sale şi de a dispune de cele necesare vieţii, astfel încît să aibă toate posibilităţile de dezvoltare". Cu aceste cuvinte se deschidea Jurămîntul depus, în urmă cu 40 ani, în ziua proclamării Republicii India, 26 ianuarie 1950, de primul-ministru Jawaharlal Nehru.

Contemporane celor din Egipt şi Mesopotamia, civilizaţiile de pe teritoriul Indiei antice se înscriu între cele mai vechi din lume. Originalitatea şi complexitatea acestei ţări — în care astăzi 800 milioane oameni vorbesc 60 limbi — sînt trăsături ce reies şi din tabloul schiţat perioadei vechi a istoriei indiene de către Jawaharlal Nehru, în lucrarea sa Descoperirea Indiei, **din care reproducem cîteva pagini, cu titlul şi subtitlurile redacţiei** Magazin istoric.

Ghirlandele de flori — o pasiune şi o tradiţie

Există cronologii şi genealogii ale diferitelor state indiene şi ale cîrmuitorilor lor. Titlul de cîrmuitor, la început decernat, a ajuns cu timpul ereditar, revenind primului născut. Femeile erau lipsite de dreptul succesiunii la tron. Cu rare excepţii. Ca şi în China, cîrmuitorul era considerat răspunzător pentru toate calamităţile. Dacă ceva nu mergea cum trebuia, vina cădea asupra lui.

Funcţiona un consiliu de miniştri şi s-au păstrat menţiuni despre un fel de adunare de stat. Cîrmuitorul era totuşi un monarh autocrat, deşi trebuia să acţioneze în anumite limite. Marele preot deţinea o situaţie de seamă la curte, ca sfetnic şi ca persoană care se ocupa cu ceremoniile religioase. Există menţiuni despre răscoale împotriva unor cîrmuitori nedrepţi şi despotici, care uneori plăteau cu viaţa crimele comise.

Adunările sătești se bucurau de oarecare autonomie. Principala sursă de venituri o constituia pămîntul. Impozitul funciar rèprezenta, probabil, o parte din recolta care se cuvenea cîrmuitorului şi, de obicei, deşi nu întotdeauna, se plătea în natură. După toate probabilităţile, acest impozit se ridica la o şesime din producţie. Era o civilizaţie mai ales agricolă, principala unitate administrativă fiind satul autonom. La baza structurii politice şi economice se aflau comunităţile sătești, care se grupau în unităţi superioare, formate din cîte 10 sau 100 sate. Se practicau pe scară largă pomicultura şi creşterea animalelor pentru lapte. Ţara avea multe grădini şi parcuri, fructele şi florile fiind foarte căutate. S-au păstrat denumirile multor flori. Fructele preferate erau cele ale arborelui mango, smochinele, strugurii şi curmalele. Oraşele aveau, probabil, multe prăvălii ţinute de zarzavagii şi de negustori de fructe şi de flori. Ca şi în zilele noastre, poporul indian iubea ghirlandele de flori.

O îndeletnicire răspîndită era vînătoarea, mai ales pentru obținerea produselor alimentare. La mare preț se afla carnea de cerb. Principalele produse alimentare erau însă orezul, grîul, meiul și porumbul. Zahărul se obținea din trestie de zahăr. Ca și în zilele noastre, laptele și produsele lactate erau foarte apreciate. Existau prăvălii pentru băuturi alcoolice, iar alcoolul se fabrica, probabil, din orez, din fructe și din trestie de zahăr.

Se extrăgeau metale și pietre prețioase. Dintre metale se menționează aurul, argintul, cuprul, fierul, plumbul, cositorul și bronzul. Pietrele prețioase obținute erau diamantele, rubinele, coralii. Găsim mențiuni despre monedele de aur, de argint și de cupru. Fiinţau societăți comerciale și se practica acordarea de împrumuturi cu dobîndă.

Printre mărfuri se menționează mătasea, țesăturile de lînă și de bumbac, plăpumile și covoarele. În plină înflorire și larg răspîndite erau torsul, țesutul și vopsitul. Armurierii produceau arme. Constructorii foloseau piatra, lemnul și cărămizile. Tîmplarii lucrau mobile felurite și alte articole, printre care căruțe, care de luptă, nave, paturi, scaune, jocuri de șah, jucării etc.

Sclavia casnică era, probabil, un fenomen destul de răspîndit, dar muncile agricole se executau de către muncitori salariați. Existau și oameni intangibili, adică cei considerați în afara castelor[1], așanumiții *ceandala*, care se îndeletniceau mai ales cu ridicarea cadavrelor.

Pe vremea aceea, societățile comerciale și ghildele ajunseseră să aibă o anumită însemnătate. Conducătorii ghildelor sînt menționați îndată după preoți (care aparțineau castei brahmanilor), iar cîrmuitorul le acorda o atenție specială. Starostele negustorilor, *șreși* („seth"-ul de azi), se bucura de o foarte mare autoritate.

În epocă se înregistrează un fenomen destul de neobișnuit, și anume crearea de așezări sau sate speciale pentru oameni care practicau aceeași meserie. Așa, de pildă, exista un sat al dulgherilor, alcătuit din 1 000

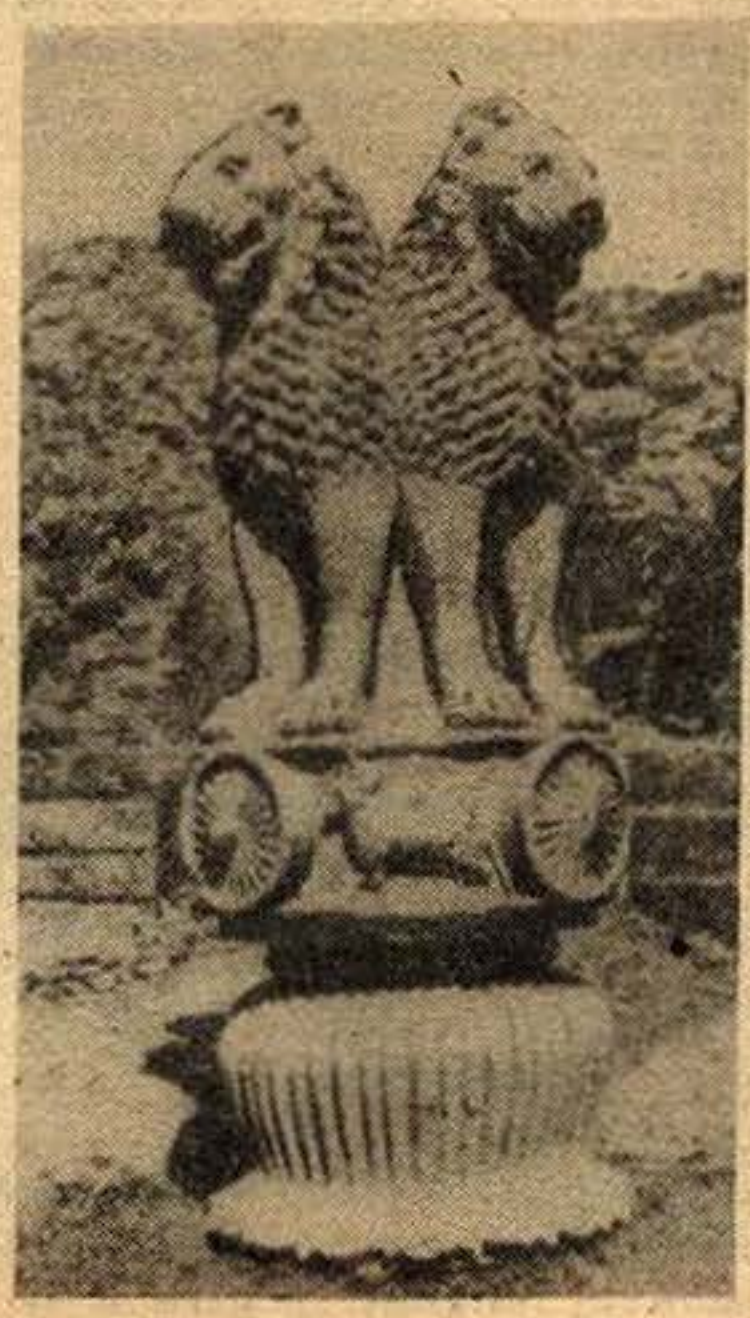

Capitel monolit, din vremea regelui Așoka (sec. III î.e.n.)

familii, un sat al fierarilor etc. Aceste sate specializate se aflau de obicei în apropierea unui oraș care le absorbea producția și care, la rîndul lui, el aproviziona cu articole de primă necesitate. După toate probabilitățile, satul lucra pe baze cooperatiste și executa comenzi mari. Este posibil ca sistemul castelor să se fi dezvoltat tocmai din această organizare izolată.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1986.

Astronomie + matematică + medicină

Drumuri mari cu hanuri, pe alocuri și cu spitale pentru călătorii bolnavi, acopereau India de nord și legau între ele regiunile îndepărtate ale țării. Negoțul înflorise nu numai în interiorul țării, dar și între India și state străine. Prin secolul V î.e.n. a existat la Memfis (Egipt) o colonie de negustori indieni, după cum dovedesc busturile de indieni descoperite acolo. India făcea, probabil, comerț și cu insulele din sud-estul Asiei. Este evident că pentru comerțul maritim era nevoie de flotă comercială. În India se construiau nave atît pentru căile de comunicație pe ape interioare, cît și pentru curse lungi. În poezia epică se menționează că „negustorii veniți de departe" plăteau vamă pentru vase.

Caravanele negustorilor se îndreptau prin deșerturi spre apus, spre portul maritim Broci, și spre nord, spre Gandhara și Asia Centrală. De la Broci vasele navigau spre Golful Persic și spre Babilon (Baveru). Fluviile cunoșteau o circulație intensă. Din Benares, Patna, Ceampa (Bhagalpur) și din alte părți, navele porneau spre mare, iar de acolo spre porturile sudice precum și spre Ceylon [Sri Lanka] și Malaya. În vechile poeme tamile[2] se vorbește despre bogatul port Kaveripattinam, de pe fluviul Kaveri din India de sud, un centru comercial internațional.

India — sau, mai exact, India de nord — era vestită prin armele ei, îndeosebi prin calitatea oțelului, prin săbiile și pumnalele ei. În secolul V î.e.n., un mare detașament de trupe indiene, compus din cavalerie și pedestrime, a însoțit armata persană în Grecia[3]. În celebrul poem epic persan *Șah-Name*, de Firdousi, se spune că, atunci cînd Alexandru invadase Persia[4], perșii au trimis în grabă în India după săbii și alte arme. Înainte de apariția islamului, arabii numeau sabia „muhannad", ceea

[2] Limba tamil este cea mai importantă limbă din familia dravidiană și una dintre cele trei limbi majore din India, alături de hindi și bengali. Este limba oficială în statul Tamil Nadu (cu centrul administrativ la Madras), Singapore (alături de malaeză, chineză și engleză) și Sri Lanka (alături de singhaleză).

[3] Este vorba despre încercarea eșuată a Imperiului persan de a cuceri Grecia, războaiele medice, dintre anii 500 și 449 î.e.n.

[4] În anul 330 î.e.n. întregul Imperiu ahemenid a fost cucerit de Alexandru cel Mare, regele Macedoniei.

ce înseamnă „din Hind" sau „indian". Acest cuvînt s-a păstrat pînă astăzi în limba vorbită.

Vechea Indie obținuse — se pare — mari succese în prelucrarea fierului. În apropiere de Delhi, se înalță o uriașă coloană de fier, care dă și astăzi de gîndit savanților: ei nu pot stabili cum nu a prins rugină fierul.

Apariția alfabetului în India datează dintr-o perioadă foarte îndepărtată. Pe vechile ceramici din perioada neolitică există însemne în scrierea brahmi. Inscripțiile descoperite la Mohenjo-Daro[1] n-au fost încă în întregime descifrate. Cele în brahmi, găsite pe întregul teritoriu al Indiei, reprezintă, fără îndoială, scrierea de bază, din care s-au dezvoltat devanagari și celelalte alfabete indiene. Unele inscripții ale lui Așoka[2] sînt cu litere brahmi; altele, din nordest — cu litere kharoști.

O dezvoltare deosebită a cunoscut în India veche astronomia, care adesea se contopea cu astrologia. Existau cărți de medicină și spitale Întemeietorul legendar al medicinii indiene este considerat Dhanvantari.

Indienii antici au făcut o serie de descoperiri de însemnătate istorică în domeniul matematicii: au introdus zeroul, semnul minus, au inventat sistemul zecimal de calcul, au folosit în algebră litere din alfabet, pentru desemnarea necunoscutelor. Datele acestor descoperiri, căci între descoperire și aplicarea ei practică există întotdeauna un mare decalaj în timp, sînt greu de stabilit. Este însă neîndoielnic că începuturile aritmeticii, ale algebrei și ale geometriei datează dintr-o perioadă foarte veche. Numărul zece a constituit baza de calcul în India încă din epoca Rig-Vedei[3]. Vechii indieni aveau extrem de dezvoltat simțul timpului și al numerelor. Cifrele foarte mari purtau diferite denumiri. Grecii, romanii, perșii și arabii nu aveau, probabil, termeni pentru desemnarea numerelor mai mari de o mie, în cel mai fericit caz pînă la o miriadă ($10^4 = 10\,000$). În India existau însă 18 denumiri speciale (10^{18}) și se întîlneau chiar enumerări și mai lungi.

Artha Șastra[4] citează unitățile de măsură și de greutate în vigoare în India, în sec. IV î.e.n. În piețe se exercita o supraveghere strictă a cîntarelor.

Universitățile din păduri

În perioada poemelor epice *Ramayana* și *Mahabharata* se fac dese menționări ale unor universități situate în păduri în apropierea orașelor, unde elevii se adunau în jurul unor savanți renumiți pentru a fi pregătiți și instruiți în diferite domenii, printre care și în cel militar. Preferința acordată acestor universități din păduri se explică prin preocuparea de a asigura elevilor o viață disciplinată și virtuoasă, departe de ispitele vieții citadine. Probabil că în aceste școli din păduri învățau grupuri mici, dar există indicii că profesorii vestiți atrăgeau un mare număr de elevi.

Benares a fost întotdeauna un centru de învățămînt. Acolo activau numeroase grupuri, fiecare constituit din profesor și elevii lui, adesea între aceste grupuri, devenite rivale, apărînd dispute și controverse vehemente.

În nord-vest, lîngă Peshawarul de azi, la Takshashila sau Taxila, exista o veche și celebră universitate, vestită mai ales în domeniul științelor, în primul rînd al medicinii și al artelor. Veneau aici să învețe tineri din cele mai îndepărtate regiuni ale Indiei.

Fii de nobili și de brahmani plecau neînarmați și neînsoțiți la Taxila, pentru a-și face studiile. Probabil că, datorită situației ei geografice, universitatea avea și studenți din Asia Centrală și din Afganistan. A fi absolvit studiile la Taxila era o mare cinste. Medicii care urmaseră facultatea de medicină de acolo se bucurau de o trecere deosebită. Se povestește că ori de cîte ori Buda se simțea bolnav, adepții lui îi aduceau un medic celebru, care absolvise Taxila. Tot acolo și-a făcut studiile și marele gramatician Panini[5].

Ce reprezentau indienii în vremurile acelea îndepărtate? Pe baza diferitelor informații de care dispunem, ne putem face o vagă idee despre ei. Erau un popor care nu-și făcea multe griji, sigur de el și mîndru de tradițiile sale, un popor preocupat permanent să dezlege mistere, care își punea multe probleme despre natură și viața omului, un popor ce atribuia o mare însemnătate normelor și valorilor create de el, dar care privea viața ușor, cu bucurie, și întîmpina moartea fără prea multă teamă. Istoricul grec Arrian, care a descris campania lui Alexandru în India de nord[6], a fost uimit de această lipsă de griji. „Nici un popor — scrie el — nu nutrește o mai mare dragoste pentru dansuri și cîntece decît poporul indian". ■

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1976, 2/1986.

[2] În timpul domniei regelui Așoka (c. 273-232 î.e.n.), din dinastia Maurya (*Magazin istoric*, nr. 9/1977), India a cunoscut o mare înflorire, țara fiind aproape în întregime unificată. S-au ridicat spitale, fîntîni, a fost lărgită rețeaua de drumuri, construindu-se artere de circulație solide, iar capitala, Pataliputra, înfloritor centru comercial, a devenit un punct de atracție pentru negustorii din țară și de peste hotare. India a adoptat budismul, ca religie a statului.

[3] Vedele, cele mai vechi scrieri sacre indiene, întocmite aproximativ în mileniile 3-1 î.e.n., cuprind patru cărți: *Rig-Veda* (veda imnurilor de laudă, adresate zeilor), *Sama-Veda* (veda cîntecelor de ritual), *Vadjur-Veda* (veda formulelor de sacrificii) și *Atharva-Veda* (veda descîntecelor și formulelor magice).

[4] Tratatul Arthă Șastra, operă de mare valoare documentară, a fost scris de Kautila, sfetnicul suveranului indian Chandragupta (începutul sec. IV î.e.n.).

[5] Panini a scris o gramatică ce abordează amănunțit, în 4 000 reguli, fonetica, morfologia și sintaxa limbii sanscrite.

[6] Istoricul și omul politic grec Flavius Arrianus (c. 95-c. 175 e.n.) a scris o istorie a expediției lui Alexandru Macedon, intitulată *Anabasis*. Alexandru și-a organizat campania în Punjab, între anii 327 și 325 î.e.n., perioadă în care cultura greacă a pătruns în India de nord.

EPILOGUL

UNEI OPERAŢII ANTIFASCISTE REUŞITE

ROBERT ARON

După cum am văzut în numărul trecut al revistei, în noiembrie 1942, cînd germanii au ocupat aşa-zisa zonă „liberă" a Franţei, cu capitala la Vichy, generalul de Lattre de Tassigny, desolidarizîndu-se de guvernul Pétain, a încercat, împreună cu un grup de ofiţeri, să treacă în clandestinitate, pentru a pregăti rezistenţa împotriva ocupanţilor. Arestat de jandarmi, generalul a fost întemniţat în închisoarea militară de la Toulouse, apoi transferat în fortul Montluc din Lyon. Să urmărim în continuare „aventurile" generalului de Lattre de Tassigny, printr-un nou fragment (prezentat cu titlul şi subtitlurile redacţiei Magazin istoric) **din lucrarea** Les Grands dossiers de l'histoire contemporaine, **a publicistului istoric francez Robert Aron.**

La cererea sa, generalului i s-a permis să fie judecat în uniformă militară, care era însă în Touraine, la o proprietate a familiei. Cum să intre în posesia ei? Au fost trimişi să o aducă fiul generalului, Bernard de Lattre, în vîrstă de 15 ani, şi ordonanţa Ladessous Georges. Într-o gară, Bernard de Lattre a coborît să-şi cumpere un sandviş şi a pierdut trenul. La destinaţie, ordonanţa a forţat încuietorile valizelor (cheile rămăseseră la Bernard) şi, în dimineaţa zilei de 8 ianuarie 1943, în ajunul procesului, a reuşit să se îna-

poieze cu diferite accesorii ale uniformei, în afară de centură și crucea de ofițer al Legiunii de onoare, pe care nu le-a găsit.

Ce era de făcut? Generalul Frère[1], care își avea reședința la Clermont-Ferrand, a fost rugat să-i împrumute lui de Lattre centura și crucea sa și să le trimită cu trenul de noapte la Lyon. Pe de altă parte, fratele soției generalului, Raoul, a încercat să cumpere de la cineva semnul Legiunii de onoare, ceea ce, pe atunci, nu era deloc ușor.

O singură misiune: să reziste agresiunii

Generalul Frère, considerînd că crucea sa era prea nouă și prea strălucitoare, a înnegrit-o pe jarul din sobă, reușind astfel să-i schimbe aspectul. Efortul său a fost însă zadarnic; în ziua de 9 ianuarie, la ora 8 dimineața, obiectul ajungea la fortul Montluc cu o jumătate de oră după ce generalul de Lattre îl părăsea sub escortă, îmbrăcat în mare ținută, îndreptîndu-se spre Palatul de justiție.

Procesul s-a desfășurat cu ușile închise, într-o mică sală a Curții de Apel. În apărarea lui, acuzatul a depășit cazul său personal, expunîndu-și concepția despre rolul armatei. „Armata, singura forță organizată din țară, are misiunea de a rămîne neclintită, păstrătoare a tradițiilor noastre militare, de a întruchipa ardoarea patriotismului nostru. Armata noastră, celulă esențială a resurecției, nu poate avea decît o singură misiune: să reziste agresiunii".

Trecînd la Ordinul 128, el a expus rațiunea și semnificația lui morală: „Scoțînd trupele din garnizoanele lor, ne-am fi menținut o prelungire a libertății noastre de tratative și de decizie. Trupe libere ar fi însemnat încă o carte pe care o puteam juca; trupe încazarmate — o carte depusă jos și dezonoare".

În această scurtă intervenție, de un sfert de oră, a constat esența procesului. Cei doi martori citați, unul al apărării, colonelul Albord, celălalt al acuzării, generalul Bonnet de la Tour, nu au mai avut nimic important de adăugat.

Comisarul guvernului, dl. Souppe, a pronunțat rechizitoriul, renunțînd, și pe bună dreptate, la acuzația de trădare, mărginindu-se doar la aceea de părăsire a postului, ceea ce însemna două pedepse: zece ani închisoare și pierderea gradului. Bătălia apărării avea să se dea în jurul acestei a doua pedepse. Evocînd trecutul generalului, apărării nu i-au lipsit argumente. La ora 16.00, tribunalul s-a retras spre a delibera. La ora 16.45 s-a reluat ședința. Președintele a anunțat sentința: zece ani închisoare, adică maximum pentru părăsirea postului. Pierderea gradului nu a fost pronunțată.

Cînd a aflat acest verdict, Bernard de Lattre a avut o reacție foarte promptă: „o să am deci 25 de ani cînd tata va ieși din închisoare. Trebuie să-l ajutăm să evadeze". Și, într-adevăr, acest copil a fost, alături de mama sa, principalul „organizator" al evadării.

Un preț prea mare

Înainte ca evadarea să reușească, în noaptea de 2 spre 3 septembrie 1943, au dat greș alte două încercări, în care Bernard și mama sa au avut nenumărați complici. Prima s-a produs în ianuarie 1943: generalul se afla încă la Lyon. Un prieten care avea legături cu Rezistența a informat-o pe soția generalului că inspectorul Faucheux, care îl păzea pe prizonier din două în două zile, făcea parte din rețeaua sa.

La 20 ianuarie, soția generalului a fost informată că o încercare de evadare avea să aibă loc săptămîna următoare; ea trebuia să se afle la Lyon. Se prevăzuse totul, nu numai pentru prizonier, ci și pentru ea și fiul ei, încît cei doi să se poată întîlni cu generalul în Elveția. Subprefectul din Saint-Julien, în Savoia, dl. Carcasses, urma să-i transporte pe amîndoi în zona liberă, în portbagajul mașinii sale. Dar au trecut două zile fără ca soția generalului să primească vreo veste. Ea a aflat ulterior că se renunțase la acțiune. În cursul următoarei vizite făcute de doamna de Lattre la închisoare, într-o zi cînd, din fericire, Faucheux era de gardă și i-a lăsat pe prizonier și pe soția sa să stea de vorbă mai mult, de Lattre i-a explicat acesteia motivele eșecului: „Nu te mira că nu m-am lansat în această încercare. A fost prost pregătită, nu putea reuși decît dacă erau omorîți doi gardieni. Francezi. Nu puteam trece fără să-i omorîm. În ultima clipă, cînd am aflat cum stau lucrurile, am comunicat că refuz să plec cu acest preț".

A doua încercare a avut loc în ziua de 15 mai 1943.

După judecată, generalul a fost transferat la închisoarea din Riom. Acolo a ocupat succesiv două celule. Prima era mizerabilă, lungă, îngustă și întunecoasă, cu două ferestruici zăvorîte, astupate, care abia lăsau să se filtreze lumina. Mobilierul se compunea dintr-o saltea, o masă, un scaun, un ulcior cu apă și un hîrdău. A doua era mai mare, avînd patru ferestruici zăvorîte, dintre care două dădeau spre curtea în care erau scoși deținuții să se miște puțin. Ea lăsa să pătrundă cîteva raze de soare, după-amiaza. Mobilierul, puțin diferit de cel al primei celule, mai cuprindea un birou mare, o mică noptieră, două scaune și un fotoliu de paie. Din această celulă, avînd un relativ confort, urma să evadeze generalul.

Planul, pus la punct de Jean-Louis Vigier, din Rezistență, și avînd legături cu Biroul 2 al statului major al generalului Giraud, părea ușor de realizat. El consta din a stabili un contact cu paznicul șef Dumas și a-l cumpăra. După evadarea generalului, urma să i se asigure și familiei acestuia un refugiu sigur.

„O întîlnire cu unul dintre conspiratori la biserica din Marthuret — povestește soția generalului — ne-a permis să fixăm ultimele amănunte, să procurăm fotografiile pentru actele de identitate false ale celor trei. În sfîrșit, a sosit ziua (15 martie). Dar pe cînd ieșeam de la vizita mea zilnică la închisoare, cîteva ore înainte de ora H, Dumas s-a

[1] Aubert Frère (1881-1944), șeful Organizației de rezistență a armatei în timpul ocupației germane, a fost arestat de germani în iunie 1943, murind în lagărul de la Struthof.

apropiat de mine și mi-a șoptit: «Nu se mai poate face nimic. Peste o oră, primesc un contingent de jandarmi, care, pentru a întări paza, se va instala în închisoare». Într-adevăr, după-amiază, au sosit treizeci de jandarmi înarmați cu pistoale-mitralieră. Trebuiau deci preveniți cei doi agenți ai lui Jean-Louis Vigier, cu care era stabilită o întîlnire chiar în noaptea aceea, la ora 0.15".

Încredere contra îngrijorare

În așteptarea acestei ore, Bernard de Lattre a propus mamei lui, ca să treacă timpul, să meargă la cinema. Ceea ce a permis salvarea tuturor conjuraților, care, altfel, ar fi fost prinși într-o capcană, la întîlnirea de la miezul nopții.

Într-adevăr, în sala plină, soția generalului l-a recunoscut pe un rînd apropiat pe Pernot, cel pe care îl întîlnise la biserica din Marthuret. Ea i l-a arătat lui Bernard, apoi i-a spus: „Nu-mi cere nici o explicație. L-ai văzut pe domnul acela? Cum începe filmul, te duci lîngă el și-i spui: «Sînt Bernard de Lattre. Mama vă roagă să ieșiți. Se va întîlni cu dv. peste cîteva clipe, afară, în fața cinematografului»".

Soția generalului l-a informat pe Pernot despre sosirea jandarmilor și că deci sînt obligați să renunțe la plan. În timp ce străbăteau bulevardul, cei doi au văzut agitație la jandarmerie: o mașină cu care se transportau deținuții — o „panier à salade", cum îi spun francezii — staționa în fața intrării, iar jandarmii umblau de colo-colo. La ora 11.00 un grup de jandarmi, urmat de o mașină, s-a îndreptat spre locul de întretăiere a bulevardului cu strada de sub esplanadă, adică exact spre punctul de întîlnire de la ora 0.15. „Numai Jean-Louis Vigier — scrie soția generalului —, cei doi complici și paznicul-șef Dumas cunoșteau punctul de întîlnire. Nu mai încăpea nici o îndoială: fusesem trădați și, cu siguranță, de către Dumas. Dar nu mai aveam timp de pierdut". Într-o singură oră, toți conspiratorii au fost preveniți și mașina s-a întors goală.

După acest nou eșec, Bernard de Lattre a fost cel care a conceput mijloacele de a-și elibera tatăl. În cursul unei lungi plimbări pe jos, pe care o făcea cu mama sa în jurul Riomului, el i-a destăinuit planul: „Mamă, amîndoi vrem să-l ajutăm pe tata să evadeze, dar de fiecare dată cînd s-a încercat ceva, nu s-a reușit, din cauza imprudenței sau a indiscreției. Eu m-am gîndit bine. Cînd participă prea mulți oameni la acțiune, ea nu poate izbuti. Nu ne vom mai bizui pe paznic. Doar noi doi putem pregăti totul. Ca tata să evadeze, trebuie procedat ca în romanele polițiste: să tai gratiile și să sari zidul". Cum soția generalului s-a arătat sceptică, băiatul a continuat: „Așadar, nu vrei să colaborezi cu mine? Toate organizațiile astea nu sînt serioase. E nevoie de oameni care riscă totul, chiar și viața: tu, eu și, dacă vrei, Louis. Sînt sigur că el o să găsească o pilă ca să taie gratiile".

Încrederea lui Bernard de Lattre a reușit pînă la urmă să înlăture îngrijorarea mamei sale. Ea a luat legătura cu Louis Roetsch, fostul șofer al soțului ei, care locuia atunci în Clermont-Ferrand. Acesta le-a promis concursul său și să le procure uneltele necesare.

Soluția imaginată de Bernard de Lattre, al cărei final trebuia să fie evadarea tatălui său, comporta șase elemente: 1. Trebuia ca generalul

În condițiile unor stricte măsuri de securitate luate de poliția de la Vichy, generalului îi este pregătit un act de identitate fals

să poată pili gratiile ferestrei prin care urma să treacă. Louis Roetsch putea procura unealta necesară, o pilă, pentru tăierea metalului. Dar, înainte de a ajunge la gratii, prizonierul avea în față cerceveaua ferestrei, cu un toc foarte gros. Nu se puteau pili gratiile, fără a înlătura în prealabil acest cadru de lemn. Soția generalului și Bernard aduseseră prizonierului cîteva burghie pentru a scoate cadrul, ca și puțin chit, cîteva tuburi mici de pastă, ca să acopere stricăciunile. 2. Trebuia ca generalul să aibă o frînghie ca să coboare în șanțul zidului împrejmuitor, de unde putea trece peste al doilea zid. Bernard de Lattre adusese cele necesare în servieta lui de licean. 3. Trebuiau înșelați gardienii, care alcătuiau trei echipe. Gardieni ai administrației penitenciare efectuau în fiecare noapte trei raiduri prin închisoare, la ore variate, fixate din ajun, de paznicul-șef. Optsprezece jandarmi care dormeau în închisoare, în celula vecină cu cea a generalului, asigurau în permanență paza șanțului. Ei formau grupuri de cîte șase, schimbate la fiecare trei ore. Generalul observase că, schimburile lor de noapte erau prost făcute: în loc să-și aștepte camarazii în șanț, garda se ducea să trezească cealaltă gardă, ce urma să o înlocuiască. Trecea astfel vreun sfert de oră, cu glume și la o țigară. Astfel, la fiecare schimbare a gărzii, efectuată la oră fixă, șanțul rămînea goi timp de un sfert de oră. În sfîrșit, patru jandarmi din Riom asigurau paza în jurul zidului închisorii. 4. Spre a nu atrage atenția vecinilor, evadarea trebuia să se facă într-o noapte fără lună. 5. Trebuia să existe, la o oarecare distanță de închisoare, un mijloc de locomoție, ca să-l transporte pe general. 6. Trebuia ca acest mijloc de locomoție să-l conducă pe evadat la un adăpost unde să poată aștepta pînă avea să fie trecut în Africa de Nord.

Problema astfel pusă, soluția diverselor puncte necesita o îmbinare de șiretlicuri, curaj și răbdare, demne de cel mai bun roman polițist. Și iată cîteva exemple.

Pentru a-și asigura un minimum de complici în cadrul personalului gărzii, Louis Roetsch a aflat la momentul potrivit că printre jandarmii din Riom se afla un oarecare Leblanc, a cărui unică ambiție era să ajungă în Africa de Nord și care ar fi fost favorabil planului generalului. Din fericire, unui coleg al lui Leblanc, pe care acesta îl cunoștea îndeaproape, poreclit „Bouboule", nu-i plăceau germanii. Cei doi s-au învoit să-și dea concursul. Soția și fiul generalului dispuneau acum de doi complici siguri, unul în garda care asigura paza șanțului, celălalt în garda din jurul închisorii.

În drum spre Anglia

Trebuia, desigur, ca prizonierul să-și poată pregăti trecerea prin gratiile și cadrul ferestrei astfel ca, în momentul respectiv, să pătrundă prin deschizătura făcută. Dar cum să pilești gratiile, cum să deplasezi cerceveaua fără să te surprindă nimeni? Dacă încercarea ar fi fost făcută noaptea gărzile ar fi auzit, cu siguranță, zgomotul pilei. Ziua el ar fi fost acoperit de celelalte zgomote ale închisorii, dar exista riscul ca paznicul-șef, Dumas, să intre în celulă, cum făcea deseori, sub pretextul de a-i comunica prizonierului său știri transmise de Radio Londra.

După o matură chibzuință, generalul a hotărît să efectueze operația respectivă în timpul vizitei soției sale. De cum a intrat ea în celulă, în ziua de 26 august, generalul l-a rugat pe Dumas să vină imediat să-l vadă, pretextînd nerăbdarea de a afla informații. Dumas a venit, a rămas cîteva clipe, apoi a plecat. Cum a ieșit, generalul s-a pus pe treabă. Împreună cu soția, a alcătuit un fel de eșafodaj, dintr-o măsuță și un scaun așezat deasupra ei. În vîrful acestui edificiu fragil, prizonierul a început să pilească gratiile din centrul ochiurilor de fereastră. „Curgea apa de pe el, povestește soția, dar nu spunea nimic și nu se oprea din lucru. Iar eu vorbeam într-una de toate și nimic, vorbeam tare, întrebam și tot eu îmi răspundeam. Eram hotărîtă, dacă vreun gardian ar fi încercat să intre, să insist să mă lase liniștită cîteva clipe, ca să-mi satisfac o nevoie naturală".

După trei sferturi de oră de muncă înverșunată, de Lattre i-a prezentat, triumfător, gratia de sus, pe care reușise să o scoată. Deschizătura măsura 29 cm lățime și 65 cm înălțime. Nu era de ajuns. Dar fără mult prea multe riscuri, o a doua gratie el nu putea desprinde. Înainte de plecarea soției, de Lattre a „lipit" la loc gratia, pe care a înnegrit-o cu cenușă. Ochiul de fereastră era și el la locul lui.

Peste patru zile, pe 30 august 1943, soția generalului și-a vizitat din nou soțul. De astă dată, i-a adus un briceag și pînză, din care a făcut o perniță ce trebuia pusă pe marginea ferestrei, pentru ca, în timpul evadării, frînghia să nu scîrțîie pe lemn.

Evadarea era prevăzută pentru data de 3 septembrie, la ora 1 noaptea. Cu o seară înainte, la ora 18.00 Leblanc a informat că Bouboule s-a prezentat voluntar, ca să-și înlocuiască un camarad. Așa încît, în ce privea garda din afara închisorii, nu exista nici un pericol în timpul acelui sfert de oră fatidic, cînd paza șanțului era întreruptă din cauza efectuării schimbului.

Ora unu: generalul a îmbrăcat un costum închis și a pus în fața ușii salteaua susținută de o scîndură, spre a amortiza zgomotul. Apoi a instalat pentru ultima oară eșafodajul. Ajuns la înălțimea ochiului de fereastră, a fixat de una dintre gratii frînghia și, sprijinindu-se în mîini, s-a ridicat pînă la înălțimea lucarnei, apoi s-a strecurat prin deschizătură. Ajuns afară, a alunecat de-a lungul frînghiei. Deodată a auzit un zgomot. În coridorul de la parter, care se termina printr-o fereastră, exact pe unde trebuia să treacă el, un paznic își făcea rondul și ponta într-un „aparat" fixat în perete. Generalul s-a apiecat puțin. Paznicul s-a îndepărtat, fără să fi văzut nimic, iar prizonierul și-a continuat coborîrea.

A ajuns în locul unde deținuții ieșeau pentru „mișcare" apoi, a urmat drumul pînă la punctul unde zidul era mai ușor de trecut și unde Bouboule

trebuia să fie de pază. Dar el nu se afla acolo, căci avusese ideea ingenioasă să se înapoieze la postul de gardă din fața porții principale a închisorii, prefăcîndu-se beat. Astfel, Bouboule nu numai că a lăsat trecerea liberă, dar a distras și atenția camarazilor săi.

Generalul a ajuns astfel la locul zidului unde trebuiau să se afle complicii săi, printre care Bernard și Louis. După cîteva clipe, care i-au părut interminabile, o scară de frînghie i-a fost aruncată peste zid. Generalul a urcat treptele, apoi, de la înălțimea scării, a căzut în brațele fiului său, căruia îi datora, în cea mai mare parte, libertatea.

Micul grup s-a strecurat în grădina unei case învecinate cu închisoarea, unde își stabiliseră domiciliul soția generalului și fiul ei. Grădina avea mai multe porți. După ce au străbătut grădina, generalul și fiul său, însoțiți de Louis Roetsch și de unul dintre complici, au ieșit prin altă parte. O mașină aștepta. Cîțiva gardieni indiscreți au controlat actele celor din ea și, cum totul le-a părut în ordine, vehiculul a demarat. Transporta pe un oarecare domn Charles Dequenne, institutor, aflat în concediu, și pe fiul său, care se duceau să se odihnească la o mică fermă din Puy-de-Dôme, în Compains.

Peste șase săptămîni, în ziua de 17 octombrie 1943, epilogul acestei răsunătoare evadări s-a produs. Într-o noapte ploioasă, s-a auzit un zbîrnîit pe cer. Cîteva lanterne au jalonat un teren de aterizare improvizat, unde, peste cîteva secunde, a aterizat un avion cu destinația Anglia. La bordul lui s-a urcat domnul Charles Dequenne, care redevenea, din clipa aceea, generalul de Lattre de Tassigny.

În ziua de 16 august 1944, în fruntea Armatei 1 franceze, generalul de Lattre de Tassigny debarca pe țărmul francez, în apropiere de Saint-Tropez (Provence). Purta pe bluzon numai o singură decorație: panglica verde-portocalie a medaliei evadaților. ■

În românește de
Paul B. MARIAN

DACO-ROMANI ȘI ROMÂNI
ÎNTRE VECHEA ȘI NOUA ROMĂ

(Urmare din p. 35)

dovedesc sumedenia de românisme din documentele redactate în slavă — se vorbea, de asemenea, românește.

Mărturiile culturii Dridu

De la întemeierea formației statale protobulgare la sud de Dunăre (681) și pînă la desființarea acesteia de către împărații bizantini Ioan Tzimiskes (971) și Vasile II Bulgaroctonul (1018), legăturile ținuturilor românești cu Bizanțul au slăbit foarte mult, dar nu s-au întrerupt cu totul. Faptul că în intervalul 681-1018, cronicarii bizantini nu amintesc aproape nimic despre aceste regiuni nu înseamnă — așa cum au considerat unii istorici — că aceste zone au intrat în componența noului stat. Dunărea însă care continua să fie o mare arteră de circulație este des prezentă în aceste relatări. Gurile fluviului au fost permanent stăpînite (și în timpul primului țarat bulgar) de „creștini", adică de bizantini; cursul inferior al fluviului a rămas, de asemenea, aproape fără întrerupere în stăpînirea sau sub controlul flotei bizantine, care — pentru a putea circula cît mai nestingherită — și-a păstrat diferite centre de sprijin atît pe țărmul mării, cît și pe malurile fluviului. În sec. IX, un detașament al flotei imperiale, care avea în grijă coasta de vest a Mării Negre, își avea comandamentul la Lykostomion, pe brațul Chilia. Prin anii 837-838, flota bizantină a transportat în patria lor pe cei ce fuseseră deportați de către hanul bulgar Krum în Bugeagul de la nord de Deltă. În a doua jumătate a sec. IX și în prima jumătate a sec. X, flota bizantină a reapărut în repetate rînduri în apele Dunării. Împăratul cărturar Constantin IX Porfirogenetul (913-959) menționează în scrierile sale brațul Sulina (pe care îl numește canal), orașul Konstantia (Constanța) și localitatea Konopas (konops = țînțar), situată undeva, între Deltă și Constanța. La rîndul său, împăratul Nichifor Phocas (963-969) continuă să-i considere pe bulgari — chiar în a doua jumătate a sec. X — niște „federați" și să vadă Dunărea ca frontieră de nord a imperiului.

Numărul redus de informații privind legăturile regiunii Dunării de Jos cu Bizanțul în sec. VII-X este completat de descoperirile arheologice, al căror număr crește continuu, pe măsura intensificării cercetărilor: sigilii, monede, ceramică, obiecte de podoabă bizantine (cercei, pandantive, brățări, inele, catarame), precum și diferite obiecte de cult creștin, răspîndite pe tot teritoriul de azi al României.

După victoria la Dorostolon (971), a împăratului Ioan Tzimiskes asupra cneazului Sviatoslav al Kievului și organizarea *themei* (circumscripție administrativă în care staționa o unitate militară) *Paristrion*, legăturile regiunii Dunării de Jos cu Bizanțul s-au reintensificat, comerțul și meșteșugurile au luat amploare, iar procesul de reurbanizare al așezărilor mai importante a dobîndit un deosebit avînt. Este epoca de maximă înflorire a culturii Dridu (apărută în sec. VIII), numită astfel după stațiunea de pe valea Ialomiței, unde a fost pentru întîia oară evidențiată. Definită de alți istorici drept cultură balcano-dunăreană sau carpato-balcanică, după aria ei de răspîndire, această cultură a fost dezvoltată din elemente de origine daco-romană și romano-bizantină, fiind specifică populației românești și atestată pe întreg teritoriul românesc, ca și în unele regiuni de la sud de Dunăre, în secolele VIII-XII. Cultura Dridu constituie o dovadă arheologică incontestabilă a procesului de asimilare a slavilor și de afirmare a românilor ca popor de cultură și civilizație romanică. Două mari cimitire din etapa de început a culturii Dridu, cimitirul de la Izvoru, jud. Giurgiu (sec. VIII)[1] și cimitirul de la Obîrșia, jud. Olt (sec. IX), confirmă caracterul creștin al populației străromâne purtătoare a acestei culturi, înainte de creștinarea oficială a bulgarilor de la sud de Dunăre, petrecută în anul 865. Asemenea descoperiri atestă, totodată, continuitatea de viață a populației autohtone, creștinată încă din perioada romanizării ei. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

DIALOG CU CITITORII

Vouă ne adresăm.

Vouă care ne cunoașteți și ne citiți de aproape 23 de ani.

Vouă fără de sprijinul cărora nu am mai fi existat de mult, pentru că ajutorul vostru a fost în primul rînd unul material: ați cumpărat revista.

Nesiliți de nimeni v-ați manifestat, în numeroase feluri, fidelitatea față de publicația noastră, pe care o considerați în egală măsură și a voastră, arătînd cît de mult vă interesa, vă pasiona trecutul românesc ca și istoria universală. Sîntem datori să vă mulțumim pentru că în cele cîteva ocazii în care în sferele înalte ale puterii ceaușiste se punea la ordinea zilei (în cadrul ofensivei anticulturale ce viza întreaga presă dar cu precădere publicațiile culturale) desființarea revistei Magazin istoric sau contopirea ei cu alte publicații, argumentul hotărîtor care ne-a salvat a fost de fiecare dată marele număr de cititori (pînă aproape de un milion) pe care-i avem. Și trebuie în mod expres să vă fim recunoscători pentru că ați înțeles (cum atît de impresionant ne-o dovedesc scrisorile dumneavoastră de după 22 decembrie 1989) cedarea noastră în fața comenzilor dictatoriale din primele pagini ale revistei la numeroase numere și compromisurile noastre față de insistențele, brutalele și perfidele presiuni permanente care priveau alte pagini ale revistei. Numai în felul acesta am putut face ca în multe alte pagini să apară articolele de valoare scrise de numeroși istorici din țara aceasta aflată la discreția terorismului cultural, am putut face să apară memorii și documente ale personalităților României Mari și ale oamenilor politici din perioada interbelică, am putut face să apară textele a sute și sute de autori din lumea întreagă, completate de iconografie. Simplul fapt că dumneavoastră cititorii noștri cumpărați revista ne apăra, simplul fapt că ne scriați mii de scrisori pe an ne încuraja, simplul fapt că participați în număr atît de mare la concursurile noastre ne stimula.

Scrutîndu-ne tot acest trecut de aproape 23 de ani (autoanaliză severă și îndelungată) spunem fără ezitare că dacă pînă acum o parte din paginile publicației noastre erau desfigurate, odată cu revoluția purificatoare a tinerilor, a întregului popor român din decembrie 1989, adevărul și-a recucerit drepturile de la prima și pînă la ultima pagină ale acestei reviste de cultură istorică. Diversitatea de opinii și concepții a istoricilor nu va fi niciodată o piedică.

Cu aceste gînduri ne adresăm cititorilor noștri la început de an în libertate și democrație, spunîndu-le deschis că avem nevoie mai mult ca oricînd de a simți solidaritatea lor, în atmosfera unei prese libere care a revenit în țara noastră după 45 de ani, odată cu reînvierea gazetăriei românești. Cu aceste gînduri ne adresăm de asemenea tuturor istoricilor care în toți acești ani de cumplire dictatorială au scris nu puține pagini ce se vor păstra deoarece au venit dintr-o rigoare profesionistă și fără de a căror colaborare, număr de număr, revista noastră nu ar fi fost ce a fost.

Să ne fie permis să ne rezumăm programul de viitor în celebrele vorbe cu care Nicolae Iorga îl cita pe Petru Rareș:

„Vom fi ce-am fost și chiar mai mult decît atît".

Istoricilor noștri, ca și cititorilor noștri, paginile revistei le sînt deschise.

Redacția MAGAZIN ISTORIC

ISTORIA REVOLUȚIEI

CONSTANTINESCU HARITON, din București, **exprimă un gînd pe care ni l-au transmis prin telefon și în direct sute de cititori ai revistei noastre.**

Mult stimată și onorată redacție, sînt pensionar; voi lăsa urmașilor o bibliotecă și colecția legată și cartonată a **Magazinului istoric** completă.

Dumneavoastră, exponenți ai adevăratei noastre istorii, mă adresez ca în publicația pe care o dirijați și o publicați să redați complet și fidel toată Revoluția din decembrie 1989, ca să rămînă urmașilor și urmașilor lor totul, cum a fost, indiferent că va trebui o substanțială diferență la abonament, întrucît totul va depăși spațiul normal.

Trăiască România Liberă!

JUSTIȚIA DREAPTĂ

Am scris așa cum am putut, dar am pus în vorbe sufletul meu tot. **Cu aceste cuvinte se încheie una dintre scrisorile sosite pe adresa redacției în chiar zilele cînd se desfășurau evenimentele Revoluției din decembrie 1989, scrisoare venită din com. Bălcaciu, jud, Alba. Iată-le:**

Mă numesc **SÂMBOTELCAN VASILE,** am 65 ani, 8 clase (făcute la f.f. în 1968), pensionar (plut. maj.). Nu știu cu ce să încep (aș putea scrie 100 pagini), lacrimile îmi curg de bucurie că am învins, dar și de durere pentru miile de victime nevinovate.

Zeci de ani de intoxicare cu minciuni pot provoca la cei slabi traumatisme psihologice care duc la fanatism și la dezumanizare.

Cu circa un an în urmă, vă rugam să scrieți despre rolul istoric și cultural pentru românii din Transilvania pe care l-a avut biserica greco-catolică, inclusiv în evenimentele din 1848, la 1 decembrie 1918 etc. Nu ați scris nimic din lipsă de „spațiu", acum cred că veți avea.

Îmi dau adeziunea totală față de noile schimbări din țară și le sprijin cît pot.

Încă o dată, condamn cu toată ființa mea crimele foștilor călăi ceaușiști.

Devenind din nou țara noastră, și la propriu și la figurat, stat european, sînt convins că justiția va fi dreaptă și necruțătoare pentru acești călăi.

Cu lacrimi în ochi mă rog lui Dumnezeu să ne ierte pentru neunirea noastră, care ne-a adus atîta rău de-a lungul istoriei și să ne ajute să ne refacem.

CURAJUL ÎNSEAMNĂ LIBERTATE

Vechi și statornic cititor și colaborator al revistei, participant la concursurile noastre (cîștigător al unei ediții) SILVIU MICLE, din Sighetu Marmației, ne scrie în chiar ziua de 22 decembrie 1989, istorica zi în care regimul de dictatură și teroare ceaușistă a fost înlăturat prin voința întregului nostru popor, ridicat la luptă în cea mai tumultuoasă revoluție din destinul contemporan al patriei noastre. Iată ci-

DIALOG CU CITITORII

teva fragmente din scrisoarea domniei-sale:

Desteaptă-te, române, din somnul cel de moarte!

Sintem cu toții martorii unor evenimente care vor face ca ultimele luni ale anului 1989 să rămină în istoria universală și a țării ca anul celor mai fantastice schimbări pe plan internațional, al căror precedent istoria încă nu l-a cunoscut: moartea comunismului, cea mai utopică ideologie.

Poporul român, apăsat încă de povara lipsurilor de tot felul, a frigului din apartamente, a întunericului, a persecutărilor și a fricii, încă mai speră... Mai speră să scape și el de comunism, să fie și el alături de celelalte țări ale Europei.

Nu mai trebuie să ne temem mereu, să renunțăm la gînduri, la păreri, să trăim ca niște roboți, doar pentru a face plăcere unora, altfel ce fel de ființe am fi? Tăcerea înseamnă aprobare, vinovăție, lașitate și lașitatea te apasă mereu, doar curajul te eliberează.

Cele întîmplate recent la Timișoara și în multe alte orașe ale țării, cînd sute și poate chiar mii de oameni, printre care femei, copii și bătrîni, au fost măcelăriți într-un mod... multilateral dezvoltat, în comparație cu epoca (cuvîntul îmi pare cunoscut) sclavagistă – cînd proprietarii de sclavi îi sacrificau pe toți cei răzvrătiți, a căror singură vină era dorința lor de dreptate și libertate (ca și acum) — constituie dovada faptului că doar libertatea de gîndire și comunicație sînt condițiile progresului și civilizației, iar vărsarea de sînge dovada barbariei și a primitivismului.

Am ascultat cu emoție cuvîntarea de la televizor din seara zilei de 20 decembrie 1989 și m-am cutremurat și indignat că n-am auzit un singur cuvînt referitor la victime, care au devenit azi adevărații eroi ai neamului. N-au fost pînă la acea dată? Una singură dacă ar fi fost era prea mult. Dar așa... Trebuie să se știe că întotdeauna criminalii, ticăloșii, răufăcătorii, ajung să-și plătească faptele.

Trecînd cu șenilele tancurilor peste oameni, înăbușind în sînge Timișoara nu anulezi automat ideile în care au crezut, lozincile pe care le-au strigat, dimpotrivă, cu fiecare sacrificiu ideea se impune mai mult. De fapt, ceea ce se poate simți după măcelul din Timișoara și celelalte orașe ale țării se află dincolo de cuvinte și explicații, dincolo de propriami rațiune care mă îndeamnă la prudență, dar nu mai pot fi prudent. Și mă gîndesc că nimic nu-i pierdut, cît trăiești și vrei ceva.

Am scris cele de mai sus pentru a mă opune morții psihice cu toată energia, pentru a mă solidariza cu cei din Timișoara, cu întreaga țară, în care cad, continuă să cadă, victime ale teroarei și forței.

Am vrut să spun fără teamă tot ceea ce văd, tot ceea ce cred, tot ceea ce simt și cu tot ceea ce sînt de acord, în speranța că revista **Magazin istoric** va încredința memoriei hîrtiei, a paginilor sale, cele întîmplate la Timișoara și celelalte orașe din țară, pentru că ceea ce se întîmplă în prezent, cînd scriu aceste rînduri, este istorie și istoria poporului român nu trebuie să le uite. Zecile de mii de locuitori ai orașelor țării, cu dorința lor de libertate și dreptate, loviți de bestialitățile reprimării, nu sînt nici bandiți răuvoitori, nici imperialiști, nici irredentiști și nici dușmani ai României. Sînt la fel ca majoritatea poporului român și doresc cu toții să fie liberi și să se poată bucura de drepturile omului, internațional recunoscute, să nu mai rabde de frig, să nu stea în întuneric și la cozi de tot felul pentru a-și primi rațiile, să poată mînca pe săturate ei și familiile lor.

Încredințînd aceste rînduri memoriei hîrtiei, vreau să dovedesc că nu sînt un laș. Nu există dușman mai perfid și mai puternic decît frica. Să te învingi singur, să te lași teleghidat din cauza propriei tale lașități... Convingerile ferme și frica nu fac însă casă bună.

Aș mai dori să spun celor ce au tras în populația revoltată că executarea ordinelor nu a fost scuzată nici criminalilor naziști și că trebuie să știe că România nu a fost și nu este o țară comunistă, ci o țară supusă (înrobită) de un partid comunist care are între vorbe și fapte o enormă prăpastie.

Nu mai pot scrie, deși aș mai avea atîtea de spus!

Revista trebuie să termine cu proslăvirea dictatorului!

GÎNDURI TINERE

Rînduri semnificative pentru modul sincer, curat, plin de adevărat patriotism în care gîndește și simte întreg tineretul României, acest eroic și neînfricat tineret care s-a aflat în primele rînduri ale Revoluției din decembrie 1989, apărînd-o cu toată flacăra vieții sale, primim de la

MARIANA PRECUP, elevă la Liceul industrial nr. 2, din Toplița

Din primele rînduri, vreau să vă urez tradiționalul „La mulți ani!" și sărbători fericite. Ne dăm seama că dv., cei care zămisliți această prestigioasă revistă, ați fost primii care ați avut de suferit umilința publicării pe primele pagini a acelor articole în care, sînt sigură, ați fost obligați să-i proslăviți pe cei care și-au trădat atît partidul lor cît și țara pe care timp de atîția ani au încercat să o distrugă. Sînt sigură că majoritatea dintre dv. ar fi scris din inimă ceea ce trebuia, adevărul despre istoria noastră. Fostul conducător al țării a vrut probabil să facă din noi niște mașini programate să debiteze toate falsurile despre istoria României, în special despre istoria contemporană. El a crezut că dacă noi, tinerii, ne-am născut în acea perioadă de tristă amintire, nu puteam gîndi și altfel decît se cerea de la conducerea superioară a acestui partid care a devenit spaima țărănimii și a muncitorimii române. Nu, tinerii României, deși drogați din ziua în care s-au născut cu aberațiile debitate de acest pseudoromân și „savanta" sa soție, au rezistat, au gîndit și gîndesc liber, curat. Numai noi știm cît ne-am chinuit cu acele umilitoare ore de „informare politică" și de dezbatere a documentelor partidului. Umilitoare atît pentru elevi, cît și pentru profesorii care erau nevoiți să ne mintă. La noi, în Toplița, muncile agricole de toamnă și primăvară (ca de altfel în toată țara) erau efectuate de elevi, fără să fie plătiți nici măcar cu un leu, iar transportul la și de la „locul de muncă" se efectua pe jos. În astfel de condiții nu se putea învăța!

Vă doresc să publicați de acum înainte numai adevărul istoric.

SĂ RECONSTITUIM FONDURILE BIBLIOTECII CENTRALE UNIVERSITARE

Magazin istoric a beneficiat, de-a lungul anilor, de colaborarea și sprijinul colegial al Bibliotecii Centrale Universitare din București, depozitara unor prețioase mărturii de cultură și civilizație, aparținînd atît tezaurului cultural național, cît și universal.

Acum, cînd tipărim aceste rînduri, multe dintre comorile Bibliotecii (manuscrise, stampe, fotografii, tipărituri rare, ediții princeps ale clasicilor noștri, scrieri rare ale marilor istorici ai neamului) nu mai pot fi consultate, fiind prefăcute în cenușă de barbaria teroriștilor ceaușiști care au atentat nu numai la viața oamenilor pașnici ai acestei țări, ci s-au aruncat cu furie oarbă și asupra tezaurului nostru cultural și spiritual, mutilîndu-l din aceeași demență pornire cu care plănuiau și distrugerea unui întreg popor.

Adresăm cititorilor noștri din întreaga țară apelul de a contribui, prin donații de cărți, publicații, manuale și cursuri universitare, cu orice alte materiale documentare, la refacerea grabnică a fondurilor și colecțiilor Bibliotecii Centrale Universitare din Capitală, care, în curînd, va împlini un secol de existență în slujba culturii românești.

Ofertele dumneavoastră, stimați cititori, pot fi trimise pe adresa: Biblioteca Centrală Universitară, București, str. Transilvaniei, nr. 6, sector 6, telefoane: 15.12.73, 16.27.73.

CONTENTS (Romanian History) **Z. Dumitrescu-Buşulenga, Z. Petre-Condurachi, C. Antip, C. Popişteanu, D. Berindei** The Youth, the Army and the People's Revolution of December 1989 — Documents ● Excerpts from the book by prof. D. C. Giurescu „The Razing of Romania's Past", describing the destruction of the historical monuments ● Against Ceauşescu's Dictatorship. The Appeal of the Six (March 1989) ● **Gh. David, Gh. Platon Al. Papadopol-Calimah** The 1859 Union of the Romanian Principalities ● A Book on Brâncuşi banned by the Dictatorship ● **I. Barnea** The Origins of Romanians' Christianity ● **R. Florescu** Geto-Dacians History from Dromihaites to Burebista ● **R.I. Popescu** The Dacians on Constantine the Great's Triumphal Arch ● **P.I. David** Ion Creangă — UNESCO Centennial ● **C. Popişteanu** R.R. Rosetti. 1939. Diary (IV)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **Z. Dumitrescu-Buşulenga, Z. Petre-Condurachi, C. Antip, C. Popişteanu, D. Berindei** La Révolution de la jeunesse, de l'armée, de tout le peuple de décembre 1989 — Documents ● Une présentation du livre de prof. Dinu C. Giurescu „The Razing of Romania's Past", sur la déstruction des monuments historiques en Roumanie par la dictature ● Contre la dictature Ceauşescu. L'appel des six (mars 1989) ● **Gh. David, Gh. Platon, Al. Papadopol-Calimah** L'union des Principautés Roumains de 1859 ● Un livre sur Brâncuşi interdit par la dictature ● **I. Barnea** Les origines du christianisme chez les Roumains ● **R. Florescu** L'histoire des Gèto-Daces de Dromichaites à Burebista ● **R.I. Popescu** Les Daces sur l'Arc de Triomphe de Constantin le Grand ● **P.I. David** UNESCO Centenaire Ion Creangă ● **C. Popişteanu** R.R. Rosetti 1939. Journal politique (IV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **З. Думитреску-Бушуленга, З. Петре-Кондураки, К. Антип, К. Попиштяну, Д. Беринде**й Революция молодёжи, армии, всего народа, декабря 1989 г. — документы ● Отрывки из книги проф. Д. К. Джуреску „Razing of Romania's Past", описывающей уничтожение исторических памятников ● Призыв шести против чаушистской диктатуры (март 1989 г.) ● Г. Давид, Г. Платон, Ал. Пападопол-Калимах Воссоединение Румынских Княжеств 1859 г. ● Книга о Брынкуше, запрещённая диктатурой ● И. Барня Истоки христианства у румын ● Р. Флореску Гето-дакская история от Дромихайтеса до Буребисты ● Р.И. Попеску Даки, изображенные на триумфальной арке Константина Великого ● П. И. Давид Столетняя годовщина ЮНЕСКО со дня смерти Иоана Крянгэ ● К. Попиштяну Р.Р. Росетти, 1939. Дневник (IV)

INHALT (Rumänische Geschichte) **Z. Dumitrescu-Buşulenga, Z. Petre-Condurachi, C. Antip, C. Popişteanu, D. Berindei** Die Revolution der Jugend, der Armee, des ganzen Volkes vom Dezember 1989 — Dokumente ● Fragmente aus dem Buch des Prof. D. C. Giurescu „The Razing of Romania's Past", das die Zerstörung einiger historischen Dankmäler behandelt ● Gegen die Ceauşescu-Diktatur. Der Aufruf der Sechs (märz 1989) ● **Gh. David, Gh. Platon, A. Papadopol-Calimah** Die Vereinigung der Rumänischen Fürstentümer im Jahre 1859 ● Ein von der Diktatur verbotenes Buch über Brâncuşi ● **I. Barnea** Der Ursprung des Christentums bei den Rumänen ● **R. Florescu** Die Geschichte der Geto-Daker von Dromichaites bis Burebista ● **R.I. Popescu** Die Daker auf dem Triumphbogen Constantin des Grossen ● **P. I. David** Ion Creangă — UNESCO Zentenarium ● **C. Popişteanu** R.R. Rosetti 1939. Tagebuch (IV)

SUMARIO (Historia rumana) **Z. Dumitrescu-Buşulenga, Z. Petre-Condurachi, C. Antip, C. Popişteanu, D. Berindei** La revolución de la juventud, del ejército, de todo el pueblo de diciembre de 1989 — Documentos ● Fragmentos del libro del prof. D. C. Giurescu, „The Razing of Romania's Past", que describe la destrucción de los monumentos históricos ● Contra la dictadura de Ceauşescu. Llamamiento de los seis (marzo de 1989) ● **Gh. David, Gh. Platon, Al. Papadopol-Calimah** La unión de los Principados Rumanos de 1859 ● Un libro de Brâncuşi prohibido de dictadura ● **I. Barnea** Los orígenes del cristianismo a los rumanos ● **R. Florescu** La hitsória de los godos-dacios de Dromihaites a Burebisat ● **R.I. Popescu** Los dacios del Arco de Triunfo de Constantino el Grande ● **P.I. David** Ion Creangă — UNESCO centenario ● **C. Popişteanu** R.R. Rosetti 1939 Diario (IV)

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 1 (274), ianuarie 1990. Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Primul număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de : *Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popişteanu (redactor şef) ; Marian Ştefan, Ioana Ursu (secretar general de redacţie) ; secretariat tehnic : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre, Anton Tănase ; macheta artistică Radu Ion Popescu ;* tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic Bucureşti cu sprijinul colectivelor secţiilor zetărie, offset şi legătorie.

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti

42 427

HONOR
ET
PATRIA.